

ЗМІСТ

Тема 1 Теоретичні та організаційні основи аналізу господарської діяльності підприємства	4
Тема 2 Аналіз фінансового стану підприємств	7
Тема 3 Аналіз прибутку і рентабельності підприємства	29
Тема 4 Аналіз інвестиційної діяльності.....	41
Тема 5 Аналіз виробництва продукції (робіт, послуг).....	47
Тема 6 Аналіз використання трудових ресурсів і виплат на оплату праці.	57
Тема 7 Аналіз стану та використання основних засобів підприємства	67
Тема 8 Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання	78
Тема 9 Аналіз витрат на виробництво, собівартість реалізованої продукції	82
Тести з „Аналізу господарської діяльності підприємства”	95
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	104
ДОДАТКИ.....	113

ТЕМА 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сутність, задачі, об'єкти та предмет аналізу господарської діяльності підприємств

У теорії економічного аналізу розрізняють макроекономічний аналіз, що вивчає економічні явища й процеси на рівні світової й національної економіки і її окремих галузей, регіонів і мікроекономічний аналіз, що вивчає ці процеси на рівні окремих суб'єктів господарювання. Останній одержав назву економічного аналізу господарської діяльності.

Аналіз господарської діяльності як наука – це система знань про методи дослідження господарської діяльності за даними обліку, звітності й іншої економічної інформації.

Предмет аналізу господарської діяльності – господарські (економічні) процеси і їхні результати, які складаються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів і відображаються в системі економічної інформації.

Об'єктом аналізу є об'єднання, підприємства або їхні структурні підрозділи залежно від обсягу й цілей аналізу

Завдання аналізу

1) Виявлення й вимір внутрішніх резервів суб'єктів господарювання шляхом порівняння фактичних результатів із плановими, нормативними, з результатами аналогічних підприємств, з передовим досвідом вітчизняної й зарубіжної науки та практики.

2) Оцінка виконання планів, бізнес-проектів, дотримання нормативів.

Наприклад, виконання виробничої програми, дотримання якості й ін.

3) Оцінка результативності використання всіх видів ресурсів: основних засобів, трудових, матеріальних, фінансових.

4) Підвищення обґрунтованості планів і нормативів.

Плануванню передуює аналіз, що дозволяє оцінити досягнуті результати або існуючий досвід. Аналіз дозволяє встановити

закономірності в господарському розвитку, фактори які впливали в минулому й можуть впливати в майбутньому.

5) Обґрунтування окремих управлінських рішень і перевірка їхньої оптимальності

Система економічної інформації для аналізу

Система економічної інформації містить у собі способи одержання й обробки інформації, систему показників і джерела інформації.

Розрізняють наступні джерела інформації

1) Внутрішні:

- а) Плани, бізнес-плани, прогнози;
- б) Внутрішні нормативи (наприклад: витрат робочого часу, матеріальних витрат);
- в) Звітність бухгалтерська й статистична;
- г) Акти ревізій і перевірок (фінансових органів, податкової інспекції, аудиторських фірм);
- д) Регістри – бухгалтерського обліку; – оперативно-технічного обліку.
- е) Первинні документи: рахунки-фактури, накладні, касові чеки;
- ж) Вибіркові спостереження: контрольні обмірювання, вибірки з кошторисів.

2) Зовнішні:

- а) За місцем походження: - законодавчі й нормативні акти, Укази Президента України; - відомчі інструкції; - показники аналогічних підприємств (нормативні й фактичні); - середньогалузеві показники (нормативні й фактичні);
- б) За способом одержання інформації: - книги, періодична преса, спеціалізовані видання; - вербальні, тобто шляхом одержання усної інформації з бесід із клієнтами, постачальниками, торговельними агентами, дилерами, громадянами, що були працівниками конкурентів; - фірми, що продають інформацію (наприклад, таку як відсоток

магазинів, що торгують виробленим товаром тощо).

*Зміст аналізу за послідовністю та за тематичними напрямками
аналітичної роботи*

Аналіз господарської діяльності доцільно виконувати в наступній послідовності:

- 1) уточнюються об'єкти, мета й завдання аналізу, складається план аналітичної роботи;
- 2) розробляється система синтетичних і аналітичних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу;
- 3) збирається й підготовляється до аналізу необхідна інформація (перевіряється її точність, наводиться до порівнянного виду і т.д.);
- 4) проводиться порівняння фактичних результатів господарювання з показниками плану досліджуваного періоду, фактичними даними минулих періодів, з досягненнями провідних підприємств, середніми по галузі й т.д.;
- 5) вивчаються фактори й визначається їхній вплив на результати діяльності підприємства;
- 6) виявляються невикористані й перспективні резерви підвищення ефективності виробництва;
- 7) відбувається підсумкова оцінка результатів господарювання з урахуванням дії різних факторів і виявлення невикористаних резервів, розробляються заходи щодо їхнього використання.

Відповідно до цілей та рівня управління (підприємство, структурний підрозділ) можуть аналізуватися різні аспекти діяльності. В АГД (не в економічному аналізі взагалі) прийнято виділяти такі основні напрямки:

- 1) аналіз фінансових результатів діяльності та використання прибутку (аналіз валового прибутку; аналіз фінансових результатів від операційної діяльності; аналіз операційних характеристик рентабельності; аналіз використання прибутку);

- 2) аналіз виробництва і реалізації продукції (аналіз обсягів виробництва, реалізації, асортиментів й якості продукції, аналіз ритмічності);
- 3) аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції (загальна оцінка складу і рівня витрат; аналіз виконання плану з витрат на операційну діяльність; аналіз динаміки операційних витрат; аналіз матеріальних витрат; аналіз витрат на оплату праці. аналіз адміністративних витрат; аналіз інших витрат);
- 4) аналіз ресурсозабезпечення підприємства та оцінка ефективності використання його ресурсів (аналіз складу, руху, кваліфікації працівників, забезпеченості трудовими ресурсами; аналіз структури, руху, технічного стану основних засобів та забезпечення ними; аналіз використання робочих машин і обладнання; аналіз оборотних коштів).

ТЕМА 2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах переходу економіки України до ринкових відносин істотно розширилися права підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності, значно зросла роль сучасного і якісного аналізу фінансового стану підприємств.

Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Основні джерела інформації для проведення аналізу: форми фінансової звітності : „Баланс”, „Звіт про фінансові результати”, „Звіт про рух грошових коштів”, „Звіт про власний капітал” (табл. 2.1).

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- об'єктивна оцінка стану й динаміки ліквідності;
- дослідження фінансової стійкості підприємства;

— дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства;
— дослідження забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
— оцінка ефективності використання фінансових ресурсів (показники рентабельності) та ділової активності підприємства;

— оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства визначає певні прийоми і методи його здійснення.

Можна назвати шість *основних прийомів* аналізу фінансового стану:

1) горизонтальний (часовий) аналіз — порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;

2) вертикальний (структурний) аналіз — визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат.

3) трендовий аналіз — порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів діяльності суб'єкта господарювання (різновид горизонтального аналізу);

4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) — розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

5) порівняльний аналіз — внутрішньогосподарський аналіз показників звітності підприємства (чи його структурних підрозділів) за окремими показниками, а також аналіз показників даного суб'єкта господарювання порівняно з показниками конкурентів або з середньогалузевими й середніми показниками;

6) факторний аналіз — визначення впливу окремих факторів (причин, чинників) на результативний показник детермінованих (роздільних у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження.

Стабільність фінансового стану підприємства залежить від правильності й доцільності вкладення фінансових ресурсів у активи, тому для його оцінки необхідно вивчити передусім склад, структуру майна та джерел його утворення, а також причини їх зміни. Особлива увага при цьому приділяється вивченню причин, які негативно вплинули на фінансовий стан підприємства.

Таблиця 2.1. Склад і призначення фінансової звітності відповідно до П(С)БО України

Форми фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
Баланс	Наявність ресурсів, що контролюються підприємством на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства, ліквідності і платоспроможності підприємства; прогнозування майбутніх потреб у позиках; оцінка і прогнозування змін в економічних ресурсах, що підприємство, імовірно, буде контролювати в майбутньому
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка і прогнозування: прибутковості підприємства; структури доходів і витрат
Звіт про рух коштів	Генерування і використання коштів протягом звітного періоду	Оцінка і прогнозування операційної, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства
Звіт про власний капітал	Зміни в складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка і прогнозування змін у власному капіталі
Примітка до фінансових звітів	Обрана облікова політика. Інформація, не відбита безпосередньо у фінансових звітах, але обов'язкова за П(С)БО. Додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її ясності	Оцінка і прогнозування: облікової політики; ризиків або непевності, що впливають на підприємство, його ресурси і зобов'язання; діяльності підрозділів підприємства і т.д.

Фінансовий аналіз поділяється на внутрішній і зовнішній.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться службами підприємства і його результати використовуються для планування, контролю та прогнозування фінансового стану підприємства. Його мета - встановити планомірне

надходження грошових коштів і розмістити власні й залучені кошти таким чином, щоб забезпечити нормальне функціонування підприємства, отримання максимального прибутку і виключення банкрутства.

Мета зовнішнього аналізу, який здійснюється інвесторами, постачальниками матеріальних ресурсів, контролюючими органами тощо на основі публічної звітності, що дає їм можливість встановити вигідність вкладення коштів задля забезпечення максимуму прибутку і виключення ризику втрат.

Проводячи попередню оцінку фінансового стану, перш за все треба оцінити динаміку змін і збалансованість таких показників, як темпи зміни чистого прибутку, чистого доходу (виручки) від реалізації, власного капіталу і сукупного капіталу (валюти балансу). Оптимальними вважаються наступні співвідношення:

$$T_{чп} > T_{в} > T_{вк} > T_{А}, \quad (2.1)$$

де $T_{чп}$ – темпи росту чистого прибутку; $T_{в}$ – темпи росту чистого доходу (виручки) від реалізації, $T_{вк}$ – темпи росту власного капіталу, $T_{А}$ – темпи росту сукупного капіталу.

Виконання співвідношення (2.1) свідчить про більш ефективне використання фінансових ресурсів порівняно з попереднім періодом. Результати оцінки якості фінансового стану аналізованих періодів, ступінь і причини його зміни застосовують у процесі проведення більш деталізованого аналізу.

Горизонтальний і вертикальний аналіз балансу

Співвідношення у складі майна підприємства і джерелах його утворення на певний момент часу характеризує "Баланс" підприємства:

- в активах балансу показані розмір та структура активів балансу (майна), тобто дослівно "того, що діє", чим розпоряджається і що використовує підприємство у своїй виробничо-господарській діяльності;
- фінансові джерела утворення активів: власні й позикові кошти

(зобов'язання) показані у пасивах балансу.

Вивчаючи склад майна, необхідно проаналізувати склад статей балансу. Схематично структуру балансу ілюструє табл. 2.2.

Загальна вартість майна підприємства, яка перебуває в різних фізичних формах, дорівнює валюті балансу (форма № 1, р. 280 = р. 640).

Таблиця 2.2 - Структура балансу

БАЛАНС	
Актив	Пасив
1. Необоротні активи	1. Власний капітал
2. Оборотні активи	2. Забезпечення наступних платежів і витрат
3. Витрати майбутніх періодів	3. Довгострокові зобов'язання
	4. Поточні зобов'язання
	5. Доходи майбутніх періодів

Підсумок розділу I активу балансу містить дані про сукупну вартість необоротних активів у такому складі: нематеріальні активи (р. 010), незавершене будівництво (р. 020), основні засоби (р. 030), довгострокові фінансові інвестиції (р. 040) та ін.

Вартість оборотних, тобто поточних активів наведена в розділі II активу: сукупна вартість (р. 260), виробничі запаси (р. 100), незавершене виробництво (р. 120), готова продукція (р. 130), дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (р. 160) і за розрахунками (р. 170, 180, 190, 210), поточні фінансові інвестиції (р. 220), грошові кошти та їх еквіваленти (р. 230, 240).

Розділ III активів — витрати майбутніх періодів (р. 270).

Розділ I пасиву балансу містить дані про власний капітал суб'єкта господарювання: разом (р. 380), у тому числі статутний капітал (р. 300), нерозподілений прибуток, або непокритий збиток (р. 350), резервний капітал (р. 340) та ін.

У розділі II пасиву наведено інформацію про фінансове забезпечення наступних витрат і платежів.

У розділі III пасиву наведено вартість довгострокових зобов'язань: разом

(р. 430), у тому числі довгострокові кредити банків (р. 440), інші довгострокові фінансові зобов'язання (р. 450).

Вартість поточних зобов'язань, тобто поточних пасивів наведено в розділі IV пасиву: разом (р. 620), у тому числі короткострокові кредити банків (р. 500), кредиторська заборгованість за товари, роботи й послуги (р. 530), поточні зобов'язання за розрахунками та ін.

У розділі V пасиву балансу наведено вартість доходів майбутніх періодів.

Зростання питомої ваги довгострокових фінансових вкладень у структурі необоротних активів (НА) може свідчити про іммобілізацію коштів з основної діяльності.

Зростання питомої ваги нематеріальних активів у структурі необоротних активів (НА) може свідчити про інноваційну діяльність підприємства, оскільки кошти вкладаються в патенти, ліцензії та ін. інтелектуальну власність.

Якщо питома вага необоротних активів (НА) вище за 50% в загальній структурі активів, то в такому разі підприємство має важку структуру активів, якщо менше 50% – структура активів легка (мобільна).

У більшості випадків дослідження структури і динаміки фінансового стану проводиться за допомогою *порівняльного аналітичного балансу*. Такий баланс можна одержати із звітного балансу шляхом ущільнення окремих статей і доповнення його показниками структури залежно від цілей і масштабів проведення аналізу.

Порівняльний аналітичний баланс цінний тим, що він зводить докупи і класифікує ті розрахунки, які проводить аналітик при ознайомленні з балансом. Групування статей балансу може відрізнитись залежно від цілей аналізу.

Схемою порівняльного аналітичного балансу охоплено більшість важливих показників, що характеризують статику і динаміку фінансового стану. Порівняльний баланс фактично включає показники горизонтального і вертикального аналізів.

Виконуючи горизонтальний аналіз, визначають абсолютні й відносні зміни величин різних статей балансу за аналізований період, а метою вертикального аналізу є вивчення змін питомої ваги окремих статей у підсумках балансу.

Провівши аналіз динаміки і структури балансу, потрібно провести аналіз частки *інтенсивних і екстенсивних* чинників у збільшенні виручки від реалізації продукції, тобто кількісне визначення того, наскільки це збільшення зумовлене збільшенням розміру майна і наскільки його кращим використанням.

Алгоритм розрахунку внесків чинників (спосіб абсолютних різниць):

$$\text{екстенсивного} — (B_2 - B_1) \times p_{v1} , \quad (2.2)$$

$$\text{інтенсивного} — (p_{v2} - p_{v1}) \times B_2 . \quad (2.3)$$

Розраховують результат зміни виручки від реалізації, внесок екстенсивного чинника і внесок інтенсивного, визначаючи, наскільки підприємство збільшувало обсяги реалізації переважно завдяки збільшенню активів (майна).

Від джерел, що залучаються для формування певних видів активів, залежить фінансова стійкість підприємства.

*Фінансова стійкість за критерієм стабільності джерел покриття
запасів*

Фінансова стійкість – це стабільність діяльності підприємства, пов'язана із загальною фінансовою структурою підприємства, характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання.

Фінансова стійкість як ступінь незалежності можна оцінювати за різними критеріями:

- рівнем покриття матеріальних обігових коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування;
- платоспроможністю підприємства (його потенційною спроможністю покрити термінові зобов'язання мобільними активами);
- часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах

фінансування.

Розглянемо абсолютні показники фінансової стійкості.

З метою визначення абсолютних показників фінансової стійкості доцільно розглянути багаторівневу схему покриття запасів і витрат. Для характеристики ступеня забезпеченості запасів і витрат необхідно визначити наявність джерел їх формування.

1. Наявність власних обігових коштів підприємства (*ВОК*):

$$ВОК = ВК - НА, \quad (2.4)$$

де *ВК* – власний капітал; *НА* – необоротні активи.

2. Показник наявності власних і довгострокових позикових коштів (*ВДПК*):

$$ВДПК = ВОК + ДЗ - НА, \quad (2.5)$$

де *ДЗ* - довгострокові зобов'язання.

3. Загальний розмір основних джерел формування запасів і витрат (*ОК*).

$$ОК = ВОК + ДЗ + КЗ - НА, \quad (2.6)$$

де *КЗ* - короткострокові кредити й позикові кошти.

Кожен з наведених показників наявності джерел формування запасів і витрат має бути зменшений на суму іммобілізації оборотних коштів у складі інших дебіторів та оборотних активів.

Трьом показникам наявності джерел формування запасів і витрат відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами їх формування.

Це:

– надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів:

$$\pm \Delta ВОК = ВОК - ЗВ, \quad (2.7)$$

де *ЗВ* - запаси і витрати;

– надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів і довгострокових джерел формування запасів:

$$\pm \Delta ВДПК = ВДПК - ЗВ; \quad (2.8)$$

– надлишок (+) або нестача (-) загального розміру основних джерел формування запасів і витрат:

$$\pm \Delta OK = OK - ЗВ. \quad (2.9)$$

За допомогою показників забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування визначають фінансову ситуацію за ступенем стійкості.

Виділяють чотири типи фінансової стійкості:

1. *Абсолютна* стійкість фінансового стану (для забезпечення запасів достатньо власних обігових коштів; платоспроможність підприємства гарантована), задається такими умовами:

$$\begin{cases} \Delta BOK \geq 0; \\ \Delta ВДПК \geq 0; \\ \Delta OK \geq 0. \end{cases} \quad (2.10)$$

Тримірний показник визначається як $-(1,1,1)$:

2. *Нормальна* стійкість — для забезпечення запасів крім власних обігових коштів залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність гарантована. Тримірний показник $-(0,1,1)$

$$\begin{cases} \Delta BOK < 0; \\ \Delta ВДПК \geq 0; \\ \Delta OK \geq 0. \end{cases} \quad (2.11)$$

3. *Нестійкий* фінансовий стан — для забезпечення запасів крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів і позик залучаються короткострокові кредити та позики; платоспроможність порушена, але є можливість її відновити, тримірний показник $(0, 0, 1)$:

$$\begin{cases} \Delta BOK < 0; \\ \Delta ВДПК < 0; \\ \Delta OK \geq 0. \end{cases} \quad (2.12)$$

4. *Кризовий фінансовий стан* — для забезпечення запасів не вистачає "нормальних" джерел їх формування; підприємству загрожує банкрутство. Тримірний показник $-(0,0,0)$

$$\begin{cases} \Delta BOK < 0; \\ \Delta ВДПК < 0; \\ \Delta OK < 0. \end{cases} \quad (2.13)$$

За даними агрегованого (аналітичного) балансу на основі табл.2.1 визначають тип фінансової стійкості підприємства.

Забезпеченість запасів джерелами формування є сутністю фінансової стійкості, її зовнішнім проявом, а наслідком є платоспроможність (ліквідність) .

Значення тримірного показника (1, 1, 1) свідчить про абсолютну фінансову стійкість підприємства, але цей факт у практиці буває рідко і може свідчити також про невміння керівництва підприємства притягувати і використовувати позикові кошти для зростання рентабельності власного капіталу.

Ліквідність балансу

Ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Чим швидше той чи інший вид активу може набрати грошової форми, тим вища його ліквідність. Абсолютну ліквідність мають грошові кошти.

Аналіз *ліквідності балансу* полягає у порівнянні статей активу, що згруповані за ознакою ліквідності й розміщені в порядку її спаду, зі статтями пасиву, що згруповані за ознакою термінів погашення і розміщені в порядку збільшення строковості зобов'язань

Якщо при такому порівнянні активів вистачає, то баланс ліквідний і підприємство платоспроможне. У противному разі баланс неліквідний і підприємство вважається неплатоспроможним.

Оскільки одні види активів перетворюються на гроші швидше, інші - повільніше, треба згрупувати активи підприємства за ступенем їхньої ліквідності.

Перша група (A_1) – це *абсолютно ліквідні активи*, такі як готівка і

короткострокові фінансові вкладення ($A_1 = p. 220 \text{ ф.1} + p.230 \text{ ф.1} + p.2240 \text{ ф.1}$).

До другої групи (A_2) відносяться *швидко реалізовані активи*: дебіторська заборгованість та векселі отримані. Ліквідність цієї групи поточних активів залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників: своєчасності відвантаження продукції, оформлення банківських документів, швидкості документообігу, від попиту на продукцію, її конкурентоспроможності, платоспроможності покупців, форм розрахунків та ін. ($A_2 = (p. 130 + p.140 p. +150 + p.160 + p. 170 + p.180 + p. 190 + p.200 + p.210) \text{ ф.1}$).

Значно більший термін знадобиться для перетворення виробничих запасів і незавершеного виробництва в готову продукцію, а потім у готівку. Тому вони віднесені до третьої групи – групи *повільно реалізованих активів* (A_3). Крім цього, до цієї групи належать витрати майбутніх періодів та інші оборотні активи ($A_3 = (p. 100 + p.110 p. +120 + p.250 + p.270) \text{ ф.1}$).

Четверта група (A_4) – це *важкореалізовувані активи*, куди входять необоротні активи, які відбиті у першому розділі активу балансу ($A_4 = p. 080 \text{ ф.1}$).

За настанням терміну оплати зобов'язання підприємства поділяють на чотири групи:

Найбільш термінові зобов'язання Π_1 – це кредиторська заборгованість за придбані товари і послуги ($\Pi_1 = p.530 \text{ ф.1}$).

Короткострокові зобов'язання Π_2 – це короткострокові позикові кошти, поточні зобов'язання у розрахунках та інші поточні зобов'язання. Крім того, сюди слід зарахувати також частину пасивів, поданих у другому розділі пасиву “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”, у частині сум, запланованих для виплати протягом 12 місяців, починаючи з дати упорядкування балансу або протягом операційного циклу, якщо він перевищує 12 місяців. Таке обмеження стосується і розділу 5 “Доходи майбутніх періодів” ($\Pi_2 = (p.640 - p.380 - p.480 - p.530) \text{ ф.1}$).

Довгострокові пасиви Π_3 – це довгострокові кредити банку і позики, а також статті другого і п'ятого розділів пасиву балансу, не віднесені до другої групи (Π_3

= (р.480+р.430+р.630) ф.1).

Постійні пасиви Π_4 – власні джерела коштів, що знаходяться постійно в розпорядженні підприємства (р.380 ф.1).

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні статей активу, згрупованих за ознакою ліквідності та розміщених в порядку зниження ліквідності, зі статтями пасиву, що групуються за ступенем терміновості погашення зобов'язань.

Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо

$$A_1 > \Pi_1; A_2 > \Pi_2; A_3 > \Pi_3; A_4 \leq \Pi_4 \quad (2.14)$$

Коефіцієнтний аналіз фінансового стану підприємства

Для розгляду методики розрахунку відносних показників фінансового стану виділимо їх основні групи:

- коефіцієнти ліквідності;
- коефіцієнти фінансової стійкості й платоспроможності;
- коефіцієнти ділової активності;
- коефіцієнти ефективності (рентабельності)
- коефіцієнти діагностики параметрів кризового розвитку підприємства (банкрутства).

Аналіз величин коефіцієнтів було виконано згідно з даними фінансової звітності реального підприємства, наведеної у додатках до цього посібника.

Коефіцієнтний аналіз ліквідності. Для оцінки ліквідності розраховують показники: коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності і коефіцієнт абсолютної ліквідності, а також коефіцієнт абсолютної ліквідності - показник чистого оборотного капіталу (його наявність і величина свідчать про можливість підприємства виплачувати свої зобов'язання і розширювати подальшу діяльність. Розраховується як різниця між оборотними активами підприємства і його поточними зобов'язаннями).

1. *Коефіцієнт поточної ліквідності* (загальної ліквідності, коефіцієнт покриття боргів). Дає загальну оцінку ліквідності активів, показуючи, скільки

гривень поточних активів підприємства приходиться на одну гривню поточних зобов'язань

Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) розраховують за формулою

$$\text{Коефіцієнт покриття} = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{(A1+A2+A3)}{(П1+П2)} \quad (2.16)$$

У європейській обліково-аналітичній практиці доводиться критичне нижнє значення показника - 2. Але це тільки орієнтовне значення, що вказує на порядок показника, але не на його точне нормативне значення.

2. *Коефіцієнт швидкої ліквідності.* На відміну від коефіцієнта швидкої ліквідності він враховує якість оборотних активів і є більш строгим показником ліквідності. Коефіцієнт швидкої ліквідності розраховують за формулою

$$\text{Коефіцієнт швидкої ліквідності} = \frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{(A1 + A2)}{(П1+П2)} \quad (2.17)$$

В економічній літературі приводиться орієнтовне нижнє значення цього коефіцієнта - 1, однак ця оцінка має умовний характер (наприклад, у роздрібній торгівлі цей коефіцієнт невисокий, тому що велика частина коштів вкладена в запаси).

3. *Коефіцієнт абсолютної ліквідності* (норма грошових резервів) показує, яка частина поточних (короткострокових) зобов'язань може бути погашена негайно. Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховують за формулою

$$\text{Коефіцієнт абсолютної ліквідності} = \frac{\text{Грошові кошти та їхні еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання}} = \frac{(A1)}{(П1+П2)} \quad (2.18)$$

Теоретичне значення цього коефіцієнта повинно бути не менше 0,2 - 0,25.

Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості підприємства.

Першу групу показників фінансової стійкості підприємства складають коефіцієнти капіталізації (*концентрації власного капіталу або коефіцієнт автономії*):

$$K_{\text{КВК}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальна величина джерел}} \quad (2.19).$$

Цей показник характеризує частку власних джерел підприємства у загальній сумі коштів, авансованих в його діяльність. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більш фінансово стійке, стабільне і незалежне від зовнішніх кредиторів підприємство. Критичне значення коефіцієнта автономії - 0,5.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу $K_{КПК}$ (або коефіцієнт фінансової залежності). Характеризує частку позикових джерел у загальній сумі джерел майна підприємства. Він є доповненням до попереднього показника, їхня сума дорівнює 1 (або 100 %):

$$K_{КПК} = \frac{\text{Позикові джерела}}{\text{Загальна величина джерел}} \quad (2.20)$$

Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу $K_{СПВК}$:

$$K_{СПВК} = \frac{\text{Позикові джерела}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.21)$$

Цей коефіцієнт дає найбільш загальну оцінку фінансовій стійкості підприємства. Він має досить просту інтерпретацію і показує величину позикових джерел, що приходиться на кожну грошову одиницю власних джерел. Зростання показника в динаміці свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів, тобто про деяке зниження фінансової стійкості і навпаки. Оптимальне співвідношення власних і позикових джерел, прийнятних у фінансовому управлінні, 50:50. Зворотний йому коефіцієнт – коефіцієнт фінансового ризику.

Друга група показників фінансової стійкості характеризує взаємозв'язок пасивів і активів балансу підприємства і включає коефіцієнти покриття:

Коефіцієнт маневреності власних коштів K_M :

$$K_M = \frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.22)$$

Даний показник показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в обігові кошти, а яка частина капіталізована. Значення цього показника може відчутно коливатись залежно від структури капіталу і галузевої належності підприємства.

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень $K_{СДВ}$:

$$K_{\text{СДВ}} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Необоротні активи}} \quad (2.23)$$

Коефіцієнт показує, яка частина основних засобів та інших необоротних активів профінансована зовнішніми інвесторами, тобто належить їм, а не власнику підприємства. Збільшення коефіцієнта в динаміці говорить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів $K_{\text{ДПЗ}}$: - характеризує частку довгострокових позик, притягнутих для фінансування активів поряд з власними коштами. Зростання цього показника в динаміці розглядається як негативна тенденція, яка означає, що підприємство сильніше залежить від зовнішніх інвесторів:

$$K_{\text{ДПЗ}} = \frac{\text{Довгострокові позикові кошти}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Власний капітал}} \quad (2.24)$$

Треба ще раз підкреслити, що *не існує* певних єдиних нормативних критеріїв для розглянутих показників. Вони залежать від багатьох чинників: галузевої приналежності підприємства, правил кредитування, сформованої структури джерел коштів, оборотності обігових коштів, іміджу підприємства і т.д. Тому прийнятність значень цих коефіцієнтів, оцінка їхньої динаміки і напрямків зміни можуть бути встановлені тільки в результаті порівнянь по групах підприємств.

Коефіцієнти з використанням довгострокових джерел фінансування у межах даного змістовного модулю не розраховувались через відсутність у підприємства довгострокових позик.

Коефіцієнтний аналіз ділової активності.

Ділова активність підприємства характеризує весь спектр зусиль, які направлені керівництвом суб'єкта господарювання на його просування на ринках продукції, праці, капіталу і проявляється у динамічності розвитку, досягненні поставлених цілей, ефективному використанні економічного потенціалу, розширенні ринків збуту. Оцінка ділової активності підприємства

здійснюється шляхом вивчення рівня ефективності використання його ресурсів. Ефективне використання фінансових ресурсів визначається їх оборотністю.

У практиці планування, обліку й аналізу *оборотний капітал* класифікують за такими ознаками:

1. *За функціональним призначенням у процесі виробництва* - оборотні фонди та фонди обігу.

2. *За практикою контролю, планування та управління* - нормовані та ненормовані оборотні кошти.

3. *За джерелом формування оборотного капіталу* - власний і позичковий оборотний капітал.

4. *За ліквідністю* (швидкістю перетворення на гроші) - найбільш ліквідні активи; активи, що швидко реалізуються; активи, що реалізуються повільно; активи, що важко реалізується.

5. *За рівнем ризику вкладення капіталу* - оборотний капітал з мінімальним, невеликим, середнім та високим ризиком вкладення.

6. *За матеріально-майновим станом* - предмети праці (сировина, матеріали, паливо тощо), готова продукція, товари, гроші (кошти) і кошти в розрахунках.

Для обґрунтованої оцінки стану оборотних коштів аналізують передусім їхню динаміку, бо балансові залишки оборотних коштів на кінець року, як правило, є нижчими, ніж на певні поточні дати, оскільки перед складанням кінцевого балансу перевіряється його реальність за допомогою проведення інвентаризації. Для ліквідації понаднормативних запасів необхідно скоротити закупівлю тих матеріалів, що є в надлишку, реалізувати непотрібні матеріали, зменшити незавершене виробництво, вжити необхідні заходи для забезпечення відвантаження покупцям усієї готової продукції.

Методика аналізу оборотності оборотних коштів полягає в порівнянні показників оборотності оборотних коштів підприємства за звітний період з аналогічними показниками за минулий звітний період. У такий спосіб виявляються тенденції зміни ефективності використання оборотних коштів. Ця

інформація корисна для акціонерів, можливих інвесторів, потенційних покупців, постачальників та ін.

У межах даного посібника розглядаються показники ділової активності підприємства, такі як коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, період оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, період оборотності запасів і т. ін. Алгоритм розрахунку показників оборотності наведено в табл.2.3.

Таблиця 2.3. Формули розрахунку показників оборотності коштів

Назва показника	Формула розрахунку
Коефіцієнт оборотності активів	$K_{oa} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість майна}}$
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$K_{одз} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість чистої дебіторської заборгованості}}$
Показник тривалості обороту дебіторської заборгованості	$T_{обдз} = \frac{\text{Кількість днів у періоді}}{K_{одз}}$
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$K_{окз} = \frac{\text{Вартість реалізованої продукції}}{\text{Середньорічна вартість чистої кредиторської заборгованості}}$
Показник тривалості обороту кредиторської заборгованості	$T_{обкз} = \frac{\text{Кількість днів у періоді}}{K_{окз}}$
Коефіцієнт оборотності запасів	$K_{оз} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середньорічна вартість запасів}}$
Тривалість оборотності запасів	$T_{обз} = \frac{\text{Кількість днів в періоді}}{K_{оз}}$
Коефіцієнт оборотності основних засобів	$K_{ооз} = \frac{\text{Вартість реалізованої продукції}}{\text{Середньорічна вартість ОЗ}}$

Контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості є надзвичайно важливим у процесі аналізу фінансового стану. При цьому

особливу увагу приділяють статті “Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”, бо згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку ця дебіторська заборгованість відображається в балансі за чистою реалізаційною вартістю, тобто як сума дебіторської заборгованості за мінусом сумнівних і безнадійних боргів.

Методика аналізу показників оборотності дебіторської заборгованості: дані за звітний період порівнюють з даними за минулий рік (або інший попередній звітний період), визначають зміни і вивчають причини цих змін, їхню якісну характеристику.

Щодо кредиторської заборгованості, то першим кроком аналітичної роботи повинна бути перевірка достовірності даних щодо видів і термінів кредиторської заборгованості за договорами і контрактами з контрагентами, оцінка умов заборгованості, термінів і обмежень у виконанні договірних умов, можливості залучення додаткових джерел фінансування.

Аналіз кредиторської заборгованості може проводитись за методикою аналізу, аналогічній методиці аналізу дебіторської заборгованості.

На кінець звітного періоду передбачається проведення спільного (порівняльного) аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості.

Як збільшення, так і скорочення дебіторської і кредиторської заборгованості можуть спричинити негативні наслідки для фінансового стану підприємства. Наприклад, зменшення дебіторської заборгованості відносно кредиторської може статися через скорочення чисельності покупців внаслідок погіршення стосунків з клієнтами, що може викликати скорочення обсягів доходів від реалізації чи виробництва. Зростання дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути наслідком неплатоспроможності споживачів продукції (робіт, послуг) суб'єкта господарювання.

Коефіцієнти ефективності (рентабельності), які є найбільш важливими для розвитку суб'єкта господарювання, будуть розглянуті в темі 5 „Аналіз прибутку й рентабельності підприємства”.

*Коефіцієнти діагностики параметрів кризового розвитку підприємства
(банкрутства)*

Діагностика банкрутства являє собою систему цільового фінансового аналізу, направленою на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують загрозу його банкрутства в наступних періодах.

Під банкрутством підприємства розуміють неможливість виконання ним своїх фінансових зобов'язань:

- перед фіскальною системою щодо податків, пені та штрафів, зобов'язання перед бюджетом і позабюджетними цільовими фондами, тобто тих зобов'язань, за якими необхідно розраховуватися в установленому законом порядку;

- перед фінансово-кредитною системою (банки, інші фінансові організації) – повернення кредитів, позик, сплата відсотків за користування ними;

- перед кредиторами за поставлену сировину, матеріали, товари або послуги згідно з укладеною угодою;

- внутрішніх зобов'язань перед акціонерами і власними працівниками щодо оплати праці, виплати дивідендів, виплат за трудовими угодами, виконання умов колективного договору тощо.

Одним з перших сигналів банкрутства є неплатоспроможність підприємства, коли підприємство поглинає кошти кредиторів (постачальників, банків, власних працівників, акціонерів), створює недоплати з податків та інших обов'язкових платежів. Ці факти знаходять відображення в незадовільній структурі балансу (такий стан майна і зобов'язань дебітора, коли за рахунок свого майна він нездатний покрити своєчасну реалізацію зобов'язань перед кредиторами у зв'язку з недостатнім рівнем ліквідності такого майна), тому слід контролювати рівень загальної вартості майна, що повинен як мінімум дорівнювати загальній сумі зобов'язань дебітора чи перевищувати її.

Структура балансу підприємства визнається незадовільною, а підприємство неплатоспроможним, якщо задовольняється одна з таких умов:

1. Коефіцієнт покриття (ліквідності) на кінець звітної періоду є меншим за 1.

2. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами є меншим за 0,1.

Проте, треба наголосити на тому, що визнання підприємства неплатоспроможним зовсім не означає його негайної ліквідації. Це тільки попередня фіксація стану фінансової нестійкості, а відповідно потреби забезпечення оперативного контролю за фінансовим станом підприємства і своєчасного вжиття заходів для виведення його з кризи.

При незадовільній структурі балансу для перевірки реальної можливості відновлення платоспроможності підприємства розраховують коефіцієнт відновлення платоспроможності строком на шість місяців за такою формулою:

$$K_{відн} = \frac{K_{нк} + \frac{6}{T}(K_{нк} - K_{пн})}{K_{пнр}}, \quad (2.25)$$

де $K_{нк}$, $K_{пн}$ — значення коефіцієнта покриття на кінець і початок звітної періоду; $K_{пнр}$ — нормативне значення коефіцієнта покриття (2); 6 — період відновлення платоспроможності в місяцях; T — звітний період у місяцях.

Якщо коефіцієнт відновлення менший за 1, то це свідчить про те, що в найближчі шість місяців суб'єкт господарювання не має реальної можливості відновити свою платоспроможність. Якщо коефіцієнт відновлення більше за 1 - це свідчить про наявність у підприємства реальної можливості відновити свою платоспроможність протягом шести місяців і відкласти рішення щодо визнання структури балансу незадовільною.

Для своєчасного визначення формування негативних тенденцій у структурі балансу прибутково працюючого підприємства можна також використати модель Бівера, яка характеризує можливість генерувати кошти і показує їх відношення до загальної суми заборгованості. Якщо значення показника протягом тривалого часу не перевищує 0,2, то це свідчить про формування незадовільної структури

балансу. Рекомендоване значення коефіцієнта Бівера за міжнародними стандартами – 0,17 – 0,4.

$$\text{Коефіцієнт Бівера} = (\text{чистий прибуток} + \text{амортизація}) / (\text{поточні зобов'язання} + \text{довгострокові зобов'язання}) \quad (2.26)$$

В останній час найбільш поширеним методом оцінки ймовірності банкрутства підприємств є запропонована американським економістом Е. Альтманом п'ятифакторна Z-модель. Алгоритм її розрахунку наступний:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1X_5, \quad (2.27)$$

де Z – інтегральний показник рівня загрози банкрутства; X_1 – співвідношення власного оборотного капіталу до загальної суми активів підприємства; X_2 – співвідношення нерозподіленого прибутку до загальної суми усіх активів; X_3 – рентабельність активів, обчислена за прибутком від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); X_4 – коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу, тобто відношення ринкової вартості акціонерного капіталу (вся ринкова вартість акцій підприємства) до короткострокових зобов'язань (для підприємств, що не емітують акції, цей коефіцієнт розраховується, виходячи з величини статутного фонду і додаткового капіталу з урахуванням ставки дисконтування вартості акцій аналогічних підприємств); X_5 – віддача всіх активів, тобто відношення виручки від реалізації до загальної суми активів.

Коефіцієнти 1,2; 1,4; 3,3; 0,6; 1,0 вибрані емпірично в результаті аналізу великої кількості підприємств.

Залежно від значення Z-моделі прогнозується можливість банкрутства.

Таблиця 2.4

Значення показника Z	Ймовірність банкрутства
до 1,8	дуже висока
1,81-2,7	висока
2,71-2,99	можлива
3 та вище	дуже низька

Точність прогнозу в Z-моделі протягом одного року становить 95 %, двох років — 83 %. Це досить висока точність, але недолік моделі полягає в тому, що

її, по суті, доцільно використовувати тільки щодо великих компаній, які котирують свої акції на біржах.

Визначення якості управління відповідно до звіту про рух грошових коштів

Фінансова гнучкість фірми - властивість фірми генерувати значні суми грошових коштів для своєчасної реакції на виникаючі потреби і можливості.

Підприємство одержує і витрачає кошти, тобто забезпечує рух грошових коштів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. За станом рухів грошових потоків можна визначити якість управління підприємством.

На рис. 2.1 показана оцінка якості управління фінансовим станом підприємства за його грошовими потоками.

Хороше підприємство одержує від реалізації продукції (робіт, послуг), тобто операційної діяльності достатньо грошей для підтримки фінансової і інвестиційної діяльності.

Нормальна якість управління підприємством – коли кошти, одержані від інвестиційної діяльності, як і кредити та додаткові вкладення, направляються на придбання основних засобів і інвестиційну діяльність.

Кризове підприємство характеризується тим, що фінансує операційну діяльність за рахунок фінансової і інвестиційної діяльності (кредити, емісія акцій). Такий рух грошей може бути характерним також для нових підприємств.

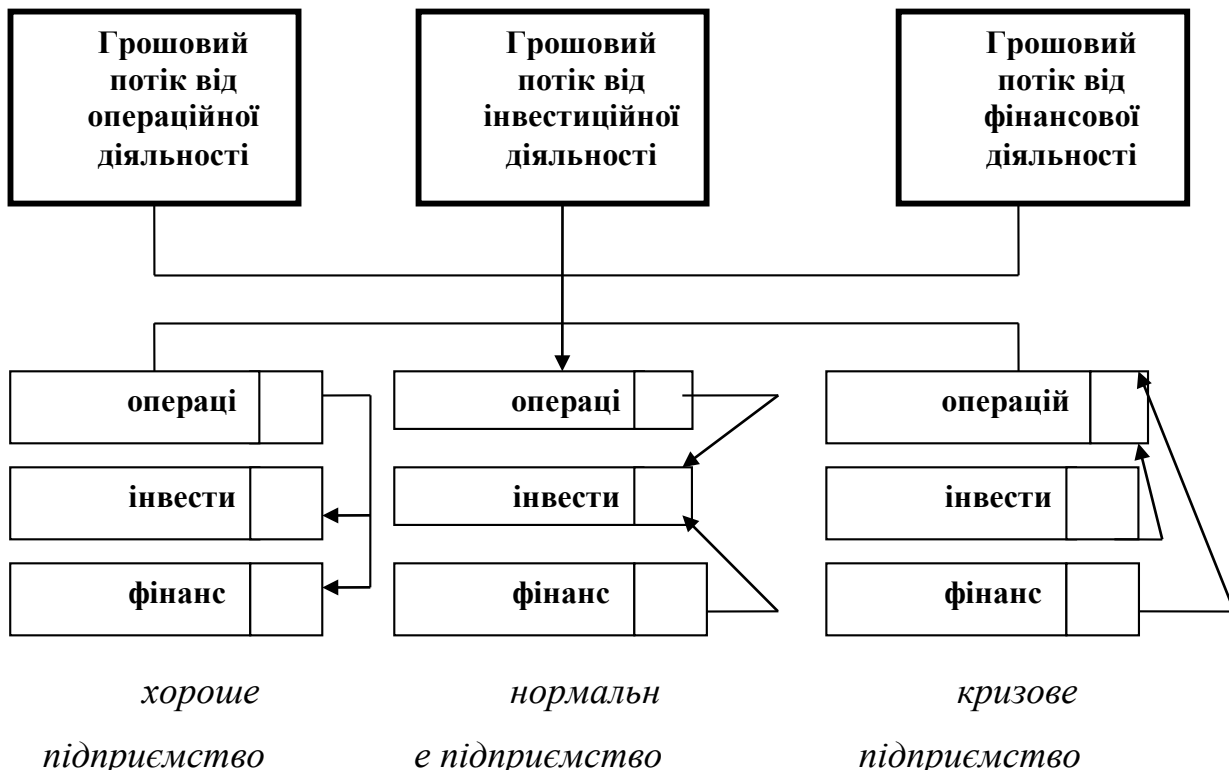

Рис.2.1. Оцінка якості управління фінансовим станом підприємства

Аналіз грошових потоків дозволяє більш ґрунтовно пізнати проблеми фінансового стану суб'єкта господарювання.

ТЕМА 3 АНАЛІЗ ПРИБУТКУ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У результаті своєї діяльності суб'єкт господарювання одержує певні фінансові результати: прибуток чи збиток.

Для систематичного контролю виконання запланованого рівня прибутків, виявлення факторів формування показників прибутку, вивчення напрямків і тенденцій його розподілу проводиться аналіз фінансових результатів підприємства. За його результатами приймаються певні управлінські рішення з реалізації виявлених резервів росту прибутку.

Джерелами аналітичної інформації для проведення аналітичної роботи є бюджети, бізнес-плани підприємства, форми бухгалтерської звітності № 1

“Баланс підприємства”, № 2 “Звіт про фінансові результати”, декларація про прибуток підприємства, матеріали маркетингових досліджень та ін.

У зв'язку з введенням стандартів бухгалтерського обліку та диференціації діяльності підприємства за видами (операційна, фінансова, інвестиційна), суб'єктами господарювання використовуються наступні показники фінансових результатів: валовий прибуток; прибуток від операційної діяльності; прибуток від звичайної діяльності; прибуток від надзвичайних подій; прибуток до оподаткування, оподаткований прибуток; чистий прибуток.

В аналітичних розрахунках для визначення кінцевих фінансових показників використовують дані звіту про фінансові результату, а в якості вихідного показника - чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тобто дохід (виручку) від реалізації продукції (робіт, послуг) за виключенням ПДВ та ін. податків і виключень. Показники прибутку (збитку) суб'єкта господарювання, що вживаються в аналітичних розрахунках, залежно від цілей аналізу, наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1. Показники прибутку (збитку) підприємства

№ п/п	Показник	Сутність показників і алгоритм їх розрахунку
1	Валовий прибуток (збиток)	Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за виключенням податків та інших виключень, мінус собівартість реалізованої продукції
2	Фінансові результати (прибуток чи збиток) від іншої операційної діяльності	Інші операційні доходи—Інші операційні витрати
3	Прибуток (збитки) від операційної діяльності	Валовий прибуток – Адміністративні витрати – Витрати на збут ± Фінансовий результат від іншої операційної діяльності
4	Прибуток (збиток) від фінансової діяльності	Доходи від фінансової діяльності — Витрати фінансової діяльності
5	Прибуток (збитки) від інвестиційної діяльності	Інші доходи—Інші витрати
6	Прибуток (збитки) від звичайної діяльності	Прибуток від операційної діяльності + Прибуток від фінансової та інвестиційної діяльності
7	Прибуток (збитки) від надзвичайної діяльності	Доходи від надзвичайної діяльності—Витрати надзвичайної діяльності
8	Чистий прибуток (збиток)	Прибуток до оподаткування – Сума податку на прибуток

Для постійного забезпечення росту прибутку суб'єкта господарювання треба шукати невикористані можливості, тобто резерви його зростання.

Резерви (їх кількісну величину) виявляють на стадіях планування та безпосереднього виробництва продукції і її реалізації. Визначення можливостей збільшення прибутку базується на науково обґрунтованій методиці розробки заходів з їх мобілізації, що включає три етапи процесу виявлення резервів:

1) аналітичний - виявляють і кількісно оцінюють можливі резерви;

2) організаційний – розробляють комплекс інженерно-технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів, направлених на забезпечення застосування виявлених резервів;

3) функціональний – етап практичної реалізації заходів з додаткового росту фінансових результатів і контролю їх виконання.

Резерви (можливості) збільшення прибутку є можливими внаслідок:

- збільшення обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- економії і раціонального використання коштів на оплату праці робітників і службовців;
- запровадження досягнень науково-технічного прогресу, в результаті чого зростає продуктивність праці.

На першому етапі аналітичної роботи потрібно виконати ретроспективний аналіз зміни динаміки фінансових результатів, виявити причини відхилень й зробити відповідні висновки.

Вплив факторних показників на прибуток реального підприємства можна описати у вигляді адитивної моделі:

$$\Pi = B - C - AB - BC - IOB + \Phi D - \Phi B - \Pi \Pi \Pi, \quad (3.1)$$

Виручка від реалізації залежить від таких факторів, як ціна реалізованої продукції, питома вага кожного виду продукції в загальному обсязі реалізації і

кількості реалізованої продукції. Цю залежність можна подати у вигляді наступної формули:

$$B = N \times UD \times C. \quad (3.2)$$

Факторну модель собівартості реалізованої продукції представимо у вигляді мультиплікативної моделі:

$$C = N \times UD \times Z_{\text{пер}}, \quad (3.3)$$

де UD - показник структури реалізованої продукції, N - обсяг реалізації продукції, C - ціна продукції, $Z_{\text{пер}}$ - змінні витрати на одиницю продукції.

Операційний аналіз прибутку.

У сучасних умовах господарювання для прийняття оптимальних управлінських рішень певне значення набуває встановлення зв'язків і пропорцій між витратами, обсягом виробництва і реалізації продукції та прибутком. Тому доцільно буде розглянути методіку аналізу прибутку, яка базується на розподілі витрат на змінні й постійні та категорії маржинального доходу, призначеного для покриття постійних витрат та отримання прибутку. Це дозволяє вивчити залежність прибутку від найбільш важливих факторів виробництва і на даній основі управляти процесом його формування.

Можливості операційного аналізу прибутку:

- оцінка беззбиткового діапазону продажу;
- визначення зони беззбитковості підприємства;
- визначення необхідного об'єму продажу для одержання заданого прибутку;
- визначення критичного рівня постійних витрат при заданому рівні маржинального доходу;
- визначення критичного рівня ціни при заданому рівні об'єму продажу, змінних і постійних витрат;
- вибір варіантів технології виробництва, потужностей, асортименту.

Умови проведення операційного аналізу прибутку:

- необхідність поділу витрат на дві частини – змінні й постійні;

- змінні витрати змінюються пропорційно об'єму виробництва (реалізації) продукції;
- постійні витрати не змінюються в межах релевантного (певного постійного обсягу протягом певного періоду) об'єму продукції;
- тотожність виробництва і реалізації продукції в заданому проміжку часу (запаси готової продукції суттєво не змінюються);
- ефективність виробництва, рівень цін і виробництва значно не змінюються протягом періоду, що аналізується;
- пропорційність надходження виручки від об'єму реалізованої продукції.

Аналіз беззбитковості чи аналіз витрат, прибутку й обсягу виробництва – це аналітичний підхід до вивчення взаємозв'язку між витратами й доходами при різних рівнях виробництва.

Базовими поняттями, якими оперують при побудові економічної моделі, є змінні, постійні й сукупні витрати, а також сукупний дохід.

Змінні витрати (V_z) – це витрати, що змінюються пропорційно змінам виробництва. До таких витрат належать витрати на сировину й матеріали, прямі витрати на оплату праці та ін.

Постійні витрати ($V_{п}$) – це витрати, величина яких не змінюється при зміні обсягів виробництва (орендні платежі, амортизаційні відрахування, сплати відсотків за користування кредитом та ін.).

Сукупні витрати (V_c) – це сума постійних і змінних витрат; середні змінні витрати ($V_{z/c}$) – це кількість змінних витрат виробництва, що припадає на одиницю продукції.

Добуток ціни ($\Pi_{од}$) і відповідної кількості продукції, яку підприємство може продати (ОВ), складає поняття сукупного доходу (D_c).

Дохід від реалізації визначається як сума сукупних витрат і прибутку, тобто

$$D_c = V_c + \Pi = V_{п} + V_z + \Pi , \quad (3.15)$$

де D_c – сукупний дохід від реалізації; V_c – сукупні витрати; Π – сума прибутку; $V_{п}$ – сума постійних витрат; V_z – сума змінних витрат.

У точці беззбитковості прибуток дорівнює нулю, тобто

$$Дс б = Вп + Вз. \quad (3.6)$$

Виходячи з визначень сукупного доходу, постійних і змінних витрат, можемо записати:

$$Ц \times ОВб = Вп + Вз/с \times ОВ, \quad (3.17)$$

Звідси обсяг реалізації, необхідний для досягнення рівня беззбитковості ($ОВ_б$), дорівнює:

$$ОВб = \frac{Вп}{Ц - Вз/с}, \quad (3.18)$$

Ця формула використовується для отримання беззбиткового об'єму реалізації в натуральному (кількісному) вимірі. Для визначення обсягу реалізації у вартісному вимірі ($Дс б$) треба помножити $ОВ_б$ (обсяг продукції у кількісному вимірі) на ціну реалізації.

Таким чином, *точка беззбитковості* – це така виручка від реалізації, при якій підприємство вже не має збитків, але не має й прибутку, тобто маржинального доходу вистачає на покриття постійних витрат, а прибуток дорівнює нулю.

Маржинальний дохід (МД) – це різниця між сукупним доходом від реалізації і сумою змінних витрат, який використовують для покриття постійних витрат і формування прибутку до оподаткування. Важливим є те, що спочатку маржинальний дохід використовується для покриття постійних витрат, а після проходження точки беззбитковості формує прибуток. Тобто

$$МД = Дс - Вз, \quad (3.19)$$

або

$$МД = Вп + П, \quad (3.20)$$

де МД – сума маржинального доходу в цілому по підприємству.

Якщо маржинального прибутку не вистачає на покриття постійних витрат, то підприємство несе збитки. Якщо маржинальний прибуток дорівнює постійним

витратам, то підприємство працює на рівні беззбитковості. Якщо маржинальний прибуток перевищує постійні витрати, то надлишок і є прибутком до оподаткування. Звідси рівень беззбитковості дорівнює:

$$OB\delta = \frac{B\pi}{MД_{од}} , \quad (3.21)$$

де $MД_{од}$ – маржинальний дохід на одиницю продукції.

Маржинальний дохід в розрахунку на одиницю проданої продукції визначається як

$$MД_{од} = Ц_{од} - Bз/с , \quad (3.22)$$

Використовуючи розрахований рівень беззбитковості виробництва, можна знайти можливу межу фінансової стійкості підприємства. Межа безпеки (ЗМ) – це надлишок сукупного доходу від реалізації над рівнем беззбитковості, тобто

$$ЗМ = Дс - Дс\delta , \quad (3.23)$$

Межа безпеки визначає можливі межі маневру підприємства як в ціновій політиці, так і в зміні обсягів виробництва і реалізації продукції під час функціонування у несприятливих ринкових умовах (зменшення попиту, зростання конкуренції і т. ін.), що дає можливість планувати прибуток.

Наведена методика застосовується для підприємств, які виробляють один вид продукції (або однорідну). Для проведення операційного (маржинального) аналізу в умовах багатомноменклатурного виробництва можна запропонувати методику аналізу, яка дозволяє без додаткових ускладнень розподілити постійні витрати за видами продукції і визначити беззбитковий обсяг виробництва, прибуток на одиницю продукції за видами, а також суму прибутку, виходячи із запланованих обсягів виробництва за видами з використанням маржинального коефіцієнта (K_{MD}):

$$K_{MD} = \frac{B\pi}{MД} . \quad (3.24)$$

За його допомогою загальний маржинальний дохід розподіляється за видами продукції, які випускає підприємство, наступним чином:

$$МДі = Цод і \times ОВі - Взі, \quad (3.25)$$

Розподіл постійних витрат за видами продукції

$$Впі = МДі \times Кмд, \quad (3.26)$$

Для визначення точки беззбитковості використовуємо формулу

$$ОВ бі = ОВі \times Кмд, \quad (3.27)$$

де $ОВі$ – плановий обсяг реалізації продукції, $і$ – вид продукції.

Для розрахунку прибутку, який приходить на $і$ -й вид продукції використовуємо формулу

$$Пі = МДі \times (1 - Кмд), \quad (3.28)$$

В умовах аналізу беззбитковості з'являється можливість планувати величину прибутку, тому що зі зміною обсягу реалізації змінюються лише змінні витрати, тоді як постійні залишаються незмінними (на певному проміжку часу).

Графічний метод аналізу зв'язку витрати – прибуток – обсяг реалізації

Для визначення точки беззбитковості вживають також графічний метод.

Покажемо його використання на прикладі

Приклад. Постійні витрати, які має підприємство, за звітний період складають: 5333,1 тис. грн.; одержана сума прибутку - 366,8 тис. грн., дохід від реалізації - 15623,3, тис. грн.

На рис. 3.1 наведено визначення точки беззбитковості графічним методом за цифровими даними прикладу.

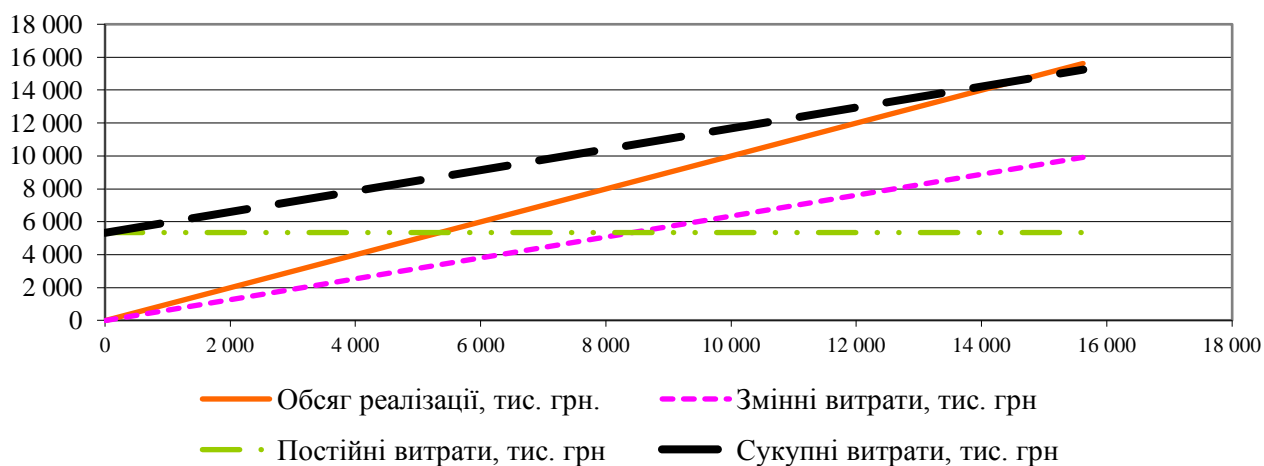

Рис. 3.1 Визначення точки беззбитковості графічним методом

Знаходження точки беззбитковості проводять наступним чином:

- на осі абсцис (шкала обсягу) відкладають обсяг продукції у натуральному вимірі;
- на осі ординат – відкладають вартісні показники: лінія постійних витрат – паралельно осі абсцис на рівні фактичних (планових) постійних витрат, лінія змінних витрат (її початок – у точці постійних витрат на осі ординат) і лінія обсягу реалізації (пряма лінія, початок якої в „0”).

Точка перетину лінії собівартості і лінії обсягу реалізації проектується на вісь абсцис. Одержимо кількість продукції у точці, де прибуток дорівнює нулю, тобто точку беззбитковості (див. рис. 3.1).

Показники рентабельності

Рентабельність — це показник, який характеризує економічну ефективність. Економічна ефективність — відносний показник, що порівнює одержаний ефект з витратами чи ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту.

Існує багато коефіцієнтів рентабельності. Використання кожного з них залежить від характеру оцінки ефективності фінансово-господарчої діяльності підприємства. Від цього залежить і вибір показника прибутку, що використовується в розрахунках. Найчастіше це чотири різних показники: валовий прибуток (р. 050 форми № 2), операційний прибуток (р. 100 форми № 2), прибуток до оподаткування (р. 170 форми № 2), чистий прибуток (р. 220 форми № 2).

Залежно від того, з чим порівнюється вибраний показник прибутку, виділяють *дві групи коефіцієнтів рентабельності*:

- рентабельність інвестицій (капіталу);
- рентабельність продажу.

Рентабельність інвестицій. У цій групі коефіцієнтів рентабельності розраховуються два основних коефіцієнти: рентабельність активного майна і рентабельність власного капіталу.

Рентабельність активного майна (ROA) визначається за формулою:

$$(ROA) = \text{Прибуток до оподаткування} / \text{Всього джерел коштів} \quad (3.28)$$

У розрахунку цього коефіцієнта зацікавлені інвестори.

Рентабельність власного капіталу (ROE):

$$(ROE) = \text{Чистий прибуток (ЧП)} / (\text{ВК}) \text{ Власний капітал} \quad (3.29)$$

У розрахунку цього коефіцієнта зацікавлені передусім потенціальні власники і акціонери. Рентабельність власного капіталу показує, який прибуток приносить кожна інвестована власниками капіталу грошова одиниця.

При оцінці *рентабельності продажу* на основі показників прибутку і виручки від реалізації можна розраховувати коефіцієнти рентабельності як випуску продукції (робіт, послуг) в цілому, так і окремих її видів.

Для цієї групи показників рентабельності також характерна множина показників оцінки рентабельності продажу, що обумовлено вибором певного виду прибутку. Відповідно розраховують три показника рентабельності продажу: *валова рентабельність реалізованої продукції*, що показує ефективність виробничої діяльності підприємства, а також ефективність політики ціноутворення; *операційна рентабельність реалізованої продукції* (цей коефіцієнт показує рентабельність підприємства після вирахування витрат на виробництво і збут товарів), *чиста рентабельність реалізованої продукції* (розрахунок показників та інформаційна база наведені в Додатках).

При розгляді показника рентабельності операційної діяльності разом з показником валової рентабельності можна встановити причини змін рентабельності. Якщо протягом ряду років валова рентабельність істотно не мінялась, а показник операційної рентабельності поступово падав, причина скоріш за все у зростанні адміністративних і збутових витрат.

У виробничій практиці найчастіше використовується показник чистої рентабельності реалізованої продукції. Незмінність протягом будь-якого періоду показника операційної рентабельності з одночасним зниженням показника чистої рентабельності може свідчити або про збільшення фінансових витрат і одержання

збитків від участі в капіталі інших підприємств, або про зростання суми сплачуваних податків. Цей коефіцієнт показує повний вплив структури капіталу і фінансування підприємства на його рентабельність.

У процесі аналізу вивчається динаміка вищезгаданих показників рентабельності, проводиться їх порівняння з показниками конкурентів і галузевих.

У табл. 3.5 наведено алгоритм розрахунку основних показників рентабельності

Таблиця 3.5. Алгоритм розрахунку показників рентабельності

Показники	Формула розрахунку
Рентабельність капіталу:	
- рентабельність капіталу активів (майна)	$ROA = P_{\text{сукупного кап}} = \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Джерела, разом}}$
- рентабельність власного капіталу	$ROE = P_{\text{власного кап}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$
Рентабельність продажів	
- валова рентабельність реалізованої продукції	$P_{\text{вал}} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Виторг від реалізації}}$
- операційна рентабельність реалізованої продукції	$P_{\text{операц}} = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Виторг від реалізації}}$
- чиста рентабельність реалізованої продукції	$P_{\text{чиста}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виторг від реалізації}}$
Рентабельність виробничої діяльності:	
- валова рентабельність виробництва	$P_{\text{ВП}} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Собівартість продукції}}$
- чиста рентабельність виробництва	$P_{\text{ЧП}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Собівартість продукції}}$

Аналізуючи коефіцієнти рентабельності, слід сказати, що найбільш широке розповсюдження в аналітичній роботі одержала *факторна модель фірми "DuPont"*, рівняння, що показує прибутковість капіталу як залежність від

прибутковості активів і фінансового левериджу. Перетворення моделі показано у формулах (3.29) – (3.32).

За моделлю визначають фактори, які впливають на ефективність роботи підприємства, кількісно оцінюють цей вплив.

$$ROE = \frac{\text{ЧП}}{BK} ; \quad (3.30)$$

$$ROA = \frac{\text{ЧП}}{A} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧР}} \times \frac{\text{ЧР}}{A} = R_{np} \times K_a ; \quad (3.31)$$

$$ROE = \frac{\text{ЧП}}{BK} = \frac{\text{ЧП}}{A} \times \frac{A}{BK} = ROA \times \frac{A}{BK} ; \quad (3.32)$$

$$\text{Рівняння Дюпона: } ROE = ROA \times \left(\frac{A}{BK} \right) = R_{np} \cdot K_0 \cdot \frac{A}{BK} \quad (3.33)$$

де $\frac{A}{BK}$ - коефіцієнт фінансового левериджу; ЧП –чистий прибуток; ЧР – чистий дохід; А –середньорічна вартість активів; BK - власний капітал; K – капіталовіддача активів; R_{np} - рентабельність продажу; ROA - рентабельність активів; ROE - рентабельність капіталу.

З моделі видно, що рентабельність власного капіталу підприємства залежить від трьох факторів: чистої рентабельності продажу, ресурсовіддачі та структури джерел засобів, інвестованих в підприємство. Значущість даних показників зумовлена тим, що вони узагальнюють всі сторони фінансово-господарської діяльності підприємства: перший фактор узагальнює звіт про фінансові результати, другий — актив балансу, третій — пасив балансу.

ТЕМА 4 АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Об'єктом інвестиційної діяльності є будь – яке майно, в тому числі основні й оборотні засоби галузей економіки, цінні папери, цільові грошові вклади, науково – технічна продукція, інтелектуальні цінності, майнові права.

Суб'єктом інвестиційної діяльності є інвестор, юридична чи фізична особа.

Інвестиції можуть здійснюватись у вигляді:

- грошових коштів;
- будь-якої інтелектуальної власності, що має вартість (авторські права, права на винахід, торговельні знаки, промислові зразки тощо);
- будь-якого нерухомого майна і майнових прав, пов'язаних з ним (землі, споруди, обладнання тощо);
- цінних паперів (акції, облігації, сертифікати тощо);
- прав на здійснення господарської діяльності;
- інших видів інвестицій, не заборонених законодавством.

Залежно від об'єкта інвестування інвестиції поділяють на:

- капітальні, що здійснюються як капітальні вкладення в створення нових, реконструкцію і технічне переобладнання основних засобів суб'єктів господарювання;
- фінансові, що являють собою вкладення у цінні папери, внески у статутні фонди інших підприємств, депозитні вклади в банки;
- інноваційні, що являють собою різновид інвестицій, вкладених у нематеріальні активи, які сприяють зростанню науково – технічного прогресу, в науково-конструкторські і науково-дослідницькі розробки, здійснення заходів для освоєння нових технологій і нових видів продукції.

Джерела інвестицій:

- власні кошти суб'єкта господарювання (амортизаційні відрахування, прибуток),
- запозичені кошти (кредити банків, кошти від випуску і продажу облігацій, лізинг);
- залучені кошти (від продажу акцій, асигнування з бюджету).

Аналіз інвестицій виконує наступні завдання:

- визначення рівня виконання планових показників інвестицій за обсягом і структурою та їх динаміки;
- оцінка ефективності інвестицій в цілому і за об'єктами інвестування;
- аналіз термінів окупності інвестицій в цілому і за об'єктами інвестування;
- оцінка техніко – технологічних результатів інвестування;
- оцінка варіантів управлінських рішень щодо інвестування;
- розробка стратегії розвитку інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання з вказівкою напрямків, об'єктів, джерел інвестування.

Спосіб формалізації аналізу інвестицій – розробка організаційно – інформаційної моделі аналізу.

Загальний аналіз інвестицій включає такі етапи: розрахунок загального обсягу інвестицій; оцінка структури інвестицій за видами вкладень і об'єктами інвестування; оцінка змін в обсязі й структурі інвестицій протягом досліджуваного періоду; оцінка капітальних вкладень за складом витрат і джерелами фінансування; аналіз фінансових інвестицій за напрямками і термінами вкладень; аналіз інновацій; прийняття управлінських рішень, спрямованих на зростання ефективності інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання.

Вивчаючи питання реальних інвестицій, слід сказати, що вони включають вкладення у нове будівництво, розширення підприємства, реконструкцію і технічне переоснащення суб'єкта господарювання.

Аналіз реальних інвестицій

Аналіз інвестицій базується на визначенні інвестиційного процесу як такого, що об'єднує :

1.Нагромадження капіталу й інвестиційні витрати, які включають проектування, будівництво (за винятком технічного переоснащення), монтаж і наладка обладнання, введення об'єкта у дію);

2.Отримання доходу (віддачі), що характеризується певним терміном освоєння інвестицій, стабільної їх віддачі, періодом зниження віддачі.

Інвестиційний проект, розроблений спеціалістами, має видаткову (витратну) частину, яка передбачає витрати на інвестування, експлуатацію та періодичні витрати, що можуть виникати у ході інвестиційного процесу, та прибуткову частину, якою передбачаються доходи від операційної діяльності, надходження від реалізації демонтованого обладнання та ін. ресурсів, які утворились внаслідок проведення інвестиційної діяльності. За умови проведення аналізу капітальних вкладень вивчаються як види витрат так і фактори, що впливають на можливу величину доходів від інвестицій (зростання попиту, зміна цін, структурні зміни у випуску продукції, ефективність використання ресурсів та ін.).

Оскільки здійснення інвестиційних витрат завжди передує одержанню інвестиційних доходів, причому до деякого моменту часу витрати перевищують доходи, потім спостерігається рівновага витрат і доходів, а в подальшому утворюється чистий дохід від інвестицій.

При здійсненні капітальних вкладень (К) у реальні інвестиції (виробничі основні засоби) отримуваний дохід (Е) без урахування фактору часу можна розрахувати за формулою

$$E = ВДі - (МВ - А) - ОП - ПНП \quad (4.1)$$

де ВДі - валовий дохід від впровадження інвестиційного проекту, МВ – сума матеріальних витрат на проект, А – сума амортизаційних відрахувань, ОП – витрати на оплату праці, ПНП – сума податку на прибуток за законодавством.

Чистий дохід від інвестицій за окремий період (ЧДІ) можна визначити як

$$\text{ЧДІ} = E - K \quad (4.2)$$

або з використанням формули (4.1):

$$\text{ЧДІ} = \text{ВДі} - (\text{МВ} - \text{А}) - \text{ОП} - \text{ПНП} - \text{К}. \quad (4.3)$$

Врахування фактора часу при здійсненні інвестиційних проектів потребує приведення інвестиційних витрат і доходів до єдиного проміжку часу, бо вартість грошей з плином часу змінюється (інфляція, невпевненість інвесторів та їх схильності до ліквідності активів), виникає невизначеність в отриманні доходу (ризик), на який розраховує інвестор.

Проблема «гроші-час» не нова, тому відпрацьовано зручні моделі й алгоритми, які дозволяють орієнтуватися у справжній вартості майбутніх дивідендів з позицій поточного періоду. За допомогою математичного апарату та наочного матеріалу охарактеризуємо їх у теоретичному й практичному аспектах.

Різноманітність завдань щодо визначення зміни вартості грошей у часі можна об'єднати в такі групи:

- компаундування - визначення майбутньої вартості грошей (*FV*);
- дисконтування - визначення поточної (теперішньої *PV*) вартості грошей.

Процеси компаундування і дисконтування тісно взаємозв'язані. Визначення поточної вартості (дисконтування) є прямою протилежністю компаундуванню. Таким чином, якщо нам відомий показник поточної вартості *PV*, то за допомогою компаундування ми можемо розрахувати майбутню вартість *FV*. Якщо ж нам відома величина *FV*, то, застосувавши дисконтування, ми знайдемо *PV*, маючи справу з одним і тим самим рівнянням, тільки в різних формах:

$$FV = PV (1 + r)^n ; \quad (4.4)$$

$$PV = FVn / (1 + r)^n ; \quad (4.5)$$

$$Vn = I / (1 + r)^n . \quad (4.6)$$

Показник Vn називають дисконтним множником, а r – відсотковою ставкою (рівень банківських відсотків або ж рівень інфляції чи ін. фактори зміни вартості), n – число періодів.

Vn можна визначити розрахунково або за фінансовими таблицями.

Сума чистого доходу від інвестицій точніше визначається за допомогою дисконтування платежів.

Приведений чистий дохід (ЧПД) характеризує абсолютний результат інвестиційної діяльності і визначається як сума дисконтованих елементів (Dm) грошового потоку на певний момент часу:

$$\text{ЧПД} = \sum Dm \times Vn. \quad (4.7)$$

Вплив інвестиційних витрат і доходів від них на приведенний чистий дохід визначають як різницю дисконтованих доходів і дисконтованих витрат.

Якщо чиста поточна вартість більше нуля, то проект вигідний, якщо дорівнює нулю, проект може бути прийнятий за умови додаткового його обґрунтування (наприклад, альтернативні проекти в цьому випадку можна оцінити за допомогою розрахунку такого показника, як внутрішня рентабельність).

Якщо чиста поточна вартість менше нуля, то проект не вигідний, що характерно і для нашого прикладу, бо $NVP < 0$.

Основні показники для оцінки ефективності реальних інвестицій, одержані як результат порівняння у часі інвестиційних доходів і витрат: термін окупності, внутрішня норма доходності, рентабельність.

Термін окупності без урахування фактора часу розраховується як частка від співвідношення капітальних інвестицій і суми щорічних доходів.

Термін окупності (T) з урахування фактора часу визначається як період, протягом якого сума доходу, дисконтованого на момент завершення інвестування, дорівнює сумі інвестицій:

$$T = \frac{ЧПД}{I} \quad (4.9)$$

Внутрішня норма рентабельності – це сума дисконту, при якій нинішня вартість інвестиційного доходу дорівнює інвестиціям, тобто чистий приведений дохід дорівнює нулю.

Рентабельність інвестицій (доходність) – визначається як відношення доходів від інвестицій до приведених на ту саму дату інвестиційних витрат. Тобто розрахунок показника рентабельності інвестицій безпосередньо пов'язаний з методикою чистого приведенного доходу.

Аналіз фінансових інвестицій

Фінансові інвестиції відповідно до напрямків їх вкладення поділяють на:

- вкладення у цінні папери;
- у статутні фонди спільних підприємств,
- термінові депозитні вклади в банках,
- позики іншим підприємствам.

До складу цінних паперів відносять акції, облигації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселі.

Фінансові інвестиції поділяють на

- інвестиції з постійним (фіксованим) доходом,
- інвестиції з постійним приростом доходів,
- інвестиції з непостійним приростом доходів.

Показник, який дозволяє порівняти ринкові ціни різноманітних акцій або облигацій, є курсом.

Курс акцій (облигацій) визначається за формулою

$$K = \frac{P}{P_n} \times 100, \quad (4.10)$$

де K – курс цінного паперу; P – ринкова ціна акції або облигації; P_n – номінальна ціна акції або облигації.

Оцінка ризикованості й доходу — це та основа, на якій базуються раціональні й розумні рішення про інвестування коштів. Якщо внески в різні проекти матимуть однакову віддачу, то вибір падає на менш ризикований проект.

ТЕМА 5 АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ).

Основним показником, що характеризує діяльність будь-якого підприємства, є обсяг виробленої і реалізованої ним продукції (робіт, послуг). Від величини цього показника залежить не тільки ступінь задоволення попиту населення, але й результати діяльності самого підприємства, такі як собівартість, прибуток і рентабельність.

Функціонування підприємства обумовлюється загальною економічною ситуацією, галузевими пропорціями і платоспроможним попитом населення.

Мета аналізу обсягів виробництва і реалізації продукції (товарів, послуг) полягає у визначенні динаміки зростання обсягів виробництва і реалізації, що є необхідною умовою забезпечення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Основними показниками обсягу виробництва продукції є товарна, валова і реалізована продукції.

Валова продукція – це вартість усієї виробленої продукції і виконаних робіт, включаючи незавершене виробництво.

Товарна продукція відрізняється від валової на величину залишків незавершеного виробництва і внутрішньогосподарського обороту.

Реалізована продукція - це товарна продукція, відвантажена споживачеві і за неї перераховані гроші на розрахунковий рахунок підприємства – постачальника. Визначається як товарна продукція з вирахуванням залишків нереалізованої продукції на складах підприємства на початок і кінець звітного періоду. Виміряють її в діючих (відпускних, договірних) цінах підприємства.

У процесі аналізу виробничої діяльності підприємства необхідно розглянути такі питання:

а) оцінка ступеня виконання плану і динаміки виробництва та реалізації продукції, робіт і послуг;

б) оцінка впливу основних факторів, що впливають на загальний обсяг виробництва та реалізації протягом останнього років і у звітному періоді;

в) вивчення взаємозв'язку і взаємообумовленості показників обсягів виробництва, реалізації, асортименту, якості продукції;

г) визначення внутрішньогосподарських резервів росту обсягів випуску продукції і реалізації, а також розробка заходів щодо їхнього використання;

д) розробка управлінських рішень для забезпечення ефективної роботи суб'єкту господарювання.

Аналіз показників обсягів виробництва та реалізації продукції дає можливість не тільки оцінити масштаби підприємства і його місце на ринку, а й спрогнозувати подальший його розвиток. Для виконання аналітичних досліджень використовують статистичну звітність про випуск продукції (ф.№.1П, ф.№2) і ін.), планові матеріали відповідного відділу і бухгалтерські дані, дані оперативного обліку.

Обсяг виробництва і реалізації може виражатися в натуральних, умовно-натуральних і вартісних вимірниках. Різноманіття оцінок сприяє одержанню більш точних характеристик виробництва і дозволяє приймати більш оптимальні управлінські рішення у процесі управління діяльністю підприємства.

Аналіз обсягу виробництва і реалізації продукції починається з оцінки виконання плану і динаміки виробництва і реалізації в цілому по підприємству, в розрізі його структурних підрозділів, за періодами (місяць, квартал, рік), з визначенням причин відхилення і винних осіб.

При вивченні динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції для виключення впливу інфляції та одержання найбільш точних результатів слід користуватися натуральними вимірниками обсягів продукції. Якщо ці показники вживати неможливо, то обсяг виробництва і реалізації розраховують у порівнянних цінах ($\sum q_{i1}p_{i0}$) на основі індексу цін (I_p)¹⁾:

$$\sum q_{i1}P_{i0} = \frac{\sum q_{i1}P_{i1}}{I_p}, \quad (5.1)$$

де q_i – обсяги продукції i – тих видів у натуральних одиницях,

p_i - ціна i -того виду продукції;

0,1 – відповідно індекси планового і звітнього періодів.

Зв'язок між показниками товарної продукції, обсягом відвантаженої продукції та її реалізацією наведено на рис. 5.1.

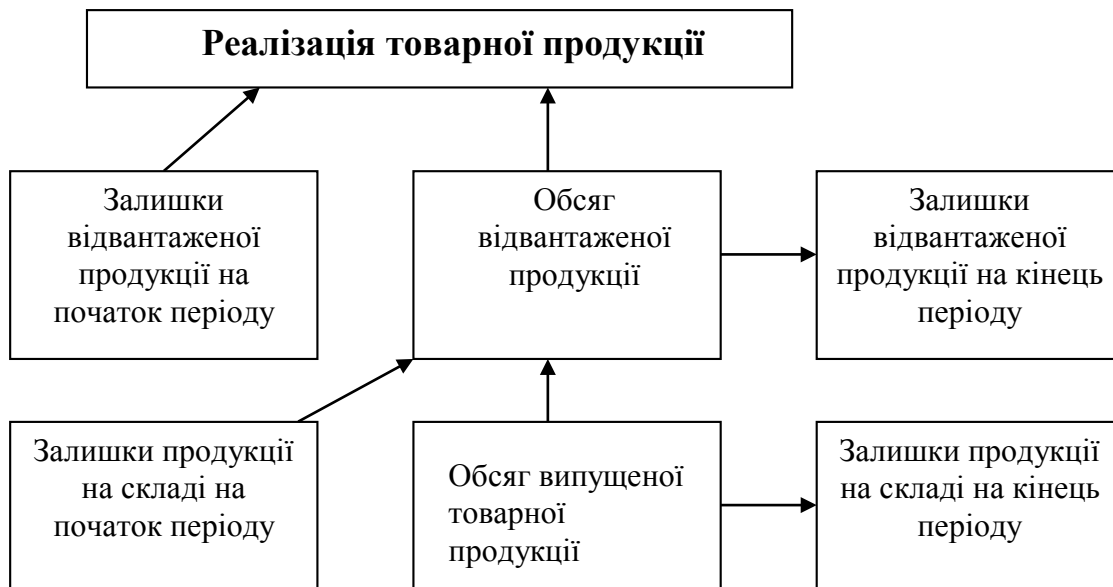

Рис. 5.1. Модель зв'язку товарної і реалізованої продукції

Баланс реалізованої продукції можна записати, виходячи із схематичної моделі зв'язку товарної і реалізованої продукції:

$$1) \quad РП = ГП_{\text{Н}} + ТП - ГП_{\text{К}} ; \quad (5.2)$$

$$2) \quad РП = ГП_{\text{Н}} + ТП + О\text{Т}_{\text{Н}} - О\text{Т}_{\text{К}} - ГП_{\text{К}} . \quad (5.3)$$

де $ГП_{\text{Н}}$, $ГП_{\text{К}}$ —відповідно залишки готової продукції на складі на початок і кінець періоду; $ТП$ —вартість випуску товарної продукції; $РП$ —обсяг реалізації продукції за звітний період; $О\text{Т}_{\text{Н}}$, $О\text{Т}_{\text{К}}$ –залишки відвантаженої продукції на початок і кінець періоду.

У процесі аналізу впливу зміни залишків нереалізованої продукції на обсяг реалізації продукції з'ясовується, які заходи були прийняті керівництвом підприємства з метою скорочення залишків готової продукції до встановлених нормативів, прискорення відвантаження і розрахунків за відвантажену продукцію. На величину складських запасів готової продукції впливають наступні фактори:

- нерівномірність випуску продукції;
- наявність продукції обмеженого попиту;
- транспортні ускладнення;
- відсутність необхідної тари;
- припинення реалізації (збуту) продукції окремим неплатникам;
- інші причини.

При проведенні аналізу рекомендується звернути особливу увагу на дані складського обліку за видами готової продукції, які зберігаються на складі тривалий час, і з'ясувати причини затримки реалізації.

Для вивчення динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції використовують базисні й ланцюгові темпи росту і приросту. Середньорічний темп росту може бути розрахований за формулою середньої геометричної (див. теми 1-2 першого змістовного модулю).

Для забезпечення більш повного задоволення потреб населення та утримання своєї конкурентної позиції підприємству треба виконувати як заплановані показники загального обсягу виробництва і реалізації продукції в цілому, так і в розрізі запланованого асортименту.

Асортимент – перелік найменувань продукції з вказанням обсягу випуску кожного з них.

Більш вузьким поняттям є *номенклатура* випуску, яка характеризує тільки перелік найменувань виробів і їхніх кодів, установлених для відповідних видів продукції. Аналіз виконання плану номенклатури базується на порівнянні

фактичного і планового випуску і реалізації продукції (виробів), включених в основний перелік.

Зміна фактичного асортименту порівняно з запланованим приведе до асортиментних, а аналогічні зміни структури випуску – до структурних зрушень. Ці явища тісно пов'язані між собою, тому акцентують увагу на єдиних асортиментно-структурних зрушеннях випуску продукції.

Розрахунок показників виконання плану асортименту здійснюють з використанням таких способів:

а) способу найменшого числа;

б) за питомою вагою в загальному переліку найменувань виробів, за якими заплановані показники випуску (реалізації) виконані;

в) способу “заліку”: як відношення загального фактичного випуску продукції в межах плану до загального планового випуску.

Причини недовиконання плану асортименту можуть бути як зовнішні, так і внутрішні. Зовнішні включають такі показники, як номенклатура ринку, зміна попиту на окремі види продукції, стан матеріально-технічного забезпечення, несвоєчасне впровадження в дію виробничих потужностей підприємства з незалежних від нього причин.

Внутрішні причини зумовлені недоліками в організації виробництва, незадовільним технічним станом устаткування, його простоями, низькою культурою виробництва, недоліками в системі управління і матеріального стимулювання.

Нерівномірність виконання плану окремих видів продукції приводить до зміни структури, тобто зміни співвідношення окремих виробів у загальному їхньому випуску.

Зміни структури виробництва (реалізації) мають вплив на всі економічні показники: обсяг випуску і обсяг реалізації у вартісній оцінці, матеріалоємність, собівартість продукції, прибуток і рентабельність.

Розрахунок впливу структури виробництва на обсяг продукції у вартісному вираженні можна проводити з використанням способу ланцюгової підстановки.

Вихідна модель:

$$ВП = \sum q_i p_i = \sum Q \cdot dq_i \cdot p_i, \quad (5.4)$$

де Q – загальний обсяг випуску продукції в натуральному вираженні; dq_i – частка випуску i -го виду продукції, у коефіцієнтах; p_i – ціна одиниці i -го виду продукції.

$$ВП' = \sum Q_1 \cdot dq_{i0} \cdot p_{i0}; \quad (5.5)$$

$$ВП'' = \sum Q_1 \cdot dq_{i1} \cdot p_{i0}. \quad (5.6)$$

Вплив структури виробництва на обсяг випуску продукції:

$$\Delta ВП(dq_i) = ВП'' - ВП'. \quad (5.7)$$

Розрахунок впливу зазначеного фактора можна також здійснити через зміну середньої ціни одиниці продукції: $ВП = Q \cdot \bar{p}$:

$$\bar{p} = \sum dq_i \cdot p_i; \quad (5.8)$$

$$\Delta \bar{p}(dq_i) = \sum \Delta dq_i \cdot p_{i0}; \quad (5.9)$$

$$\Delta ВП(dq_i) = \Delta \bar{p}(dq_i) \cdot Q_1. \quad (5.10)$$

Ритмічність роботи підприємства забезпечує перспективу вчасного виконання підприємством своїх зобов'язань. Ритмічність – економічна категорія, що характеризує точність відповідності фактичного випуску продукції запланованому, тобто додержання планових, годинних, добових, місячних графіків виробництва.

$$\text{Критм.} = \frac{\text{Обсяг фактичного випуску продукції, але не вище плану}}{\text{Обсяг планового випуску продукції}}. \quad (5.11)$$

Ритмічність не означає рівномірність (випуск однакової кількості продукції у рівні проміжки часу). Вимога ритмічності означає дотримання необхідного ритму, погодженого з можливостями підприємства з виробництва і збереження продукції, своєчасного відвантаження.

Ритм може бути заданий персоналу підприємства щоденними завданнями виробництва продукції (робіт, послуг).

Залежно від установленого ритму вибирають і спосіб його оцінки.

При заданому рівномірному ритмі можна скористатися таким показником, як відношення найменшого добового випуску продукції до найбільшого. При інших типах ритму ця методика не підходить і застосовується метод “заліку” чи статистичні характеристики варіації (середнє квадратичне відхилення і коефіцієнт варіації):

$$K_{\text{рівн.}} = 100 - V; \quad (5.12)$$

$$V = \frac{\delta}{x}; \quad (5.13)$$

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}. \quad (5.14)$$

V – коефіцієнт нерівномірності, x_i – обсяг випущеної продукції за i -тий період; \bar{x} – середній обсяг випуску за період, n – кількість періодів, що підлягають аналізу.

При використанні методики, заснованої на методі “заліку”, слід попередньо визначити структуру випуску щодо визначених тимчасових відрізків.

Аналіз ритмічності доцільно проводити в умовах масового і серійного виробництва.

Ритмічність виробництва може аналізуватись не тільки в грошовому вираженні, але й у натуральних показниках. Поряд з аналізом ритмічності виробництва вивчається ритмічність відвантаження і реалізації продукції. У підсумку проведеного аналізу ритмічності виробництва виявляються основні причини, що мали вплив на неритмічну роботу підприємства, якими можуть бути:

- несвоєчасне постачання підприємству сировини, матеріалів, палива,

енергії;

- надпланові простої і незадовільне використання устаткування;
- відсутність необхідного залишку в незавершеному виробництві;
- слабкий контроль за ходом виконання плану випуску продукції та інші недоліки в організації виробництва, які повинні детально вивчатись у ході проведеного аналізу.

Важливим показником діяльності підприємства є якість продукції, що проводиться трьома основними способами. Способом першосортних одиниць. Другий спосіб визначення показників якості - спосіб порівняння середньозважених цін (недолік даного способу в тому, що його не можна застосувати для розрахунку загального показника). Третій спосіб - спосіб порівняння виконання плану у вартісному й натуральному вимірі.

Аналіз якості також включає виявлення браку в процесі виробництва. Брак може бути остаточним і виправним. Розглядаються причини прихованого браку, який з різних причин не обліковується.

Залежно від специфіки галузі аналітик може виконати більш детальний аналіз обсягу виробництва і реалізації продукції.

Узагальнюючи проведені розрахунки, можна зробити висновок, що на обсяг реалізованої продукції впливають різні фактори, серед яких:

1. Група виробничих факторів

- рівень виконання плану виробництва товарної продукції;
- якість продукції;
- асортиментно-структурні зрушення у випуску продукції;
- ритмічність випуску продукції.

II. Фактори, пов'язані з роботою відділу збуту і складів

- рівень забезпеченості кадрами, устаткуванням і відповідними складськими приміщеннями;
- загальний рівень організації роботи з маркетингу (в тому числі її ритмічність);

- величина портфеля замовлень;
- стан і комплектність залишків готової продукції на складі;
- забезпеченість тарою та упаковкою;
- наявність договорів на поставку і дотримання їх умов при відвантаженні продукції покупцям:
- дотримання умов співпраці з транспортними установами.

III. Фактори, пов'язані з транспортуванням продукції

- відповідність кількості й видів транспортних засобів потребам підприємства (зроблених замовлень і договірних домовленостей);
- ритмічність подачі транспортних засобів;
- придатність наданих транспортних засобів для завантаження відповідних видів продукції;
- дотримання термінів перевезень та інших договірних умов.

IV. Фактори, пов'язані з роботою фінансового та інших підрозділів підприємства

- вибір форм розрахунків з покупцями;
- своєчасність і якість оформлення платіжних документів, а також стан контролю за їх сплатою;
- вивчення платоспроможної здатності покупців і можливих форм співпраці з ними;
- своєчасність та якість оформлення санкцій за порушення зобов'язань по сплаті боргів покупцями та іншими установами.

V. Інші фактори

- терміни документообігу, якість опрацювання документів в установах банку;
- зміна цін і кон'юнктури ринку, рішення арбітражних судів щодо позовів;
- зміни митних правил і загального законодавства тощо.

Завершуючи аналіз показників виробництва і реалізації продукції, необхідно визначити резерви і здійснити підрахунок їх величин.

Реалізація продукції потребує вивчення ринку і попиту на продукцію (роботи, послуги) підприємства. Попит як економічна категорія характеризує обсяг товарів, які споживач бажає придбати за певною ціною протягом певного проміжку часу на певному ринку.

Рівень чуттєвості попиту визначає коефіцієнт цінової еластичності ($E_{Ц}$):

$$E_{Ц} = \frac{\% \text{ зміна кількості попиту } i\text{-го товару}}{\% \text{ зміни цін на товар}} . \quad (5.15)$$

Коефіцієнт еластичності попиту за доходом ($E_{Д}$) характеризує рівень чуттєвості попиту на товар при зміні доходів покупців:

$$E_{Д} = \frac{\% \text{ зміна кількості на попит } i\text{-го товару}}{\% \text{ зміна доходів покупців}} . \quad (5.16)$$

Параметри, яким повинен відповідати товар (продукція), наступні:

- технічні (властивості товару, область його застосування і призначення);
- ергономічні (відповідність властивостей товару діючим нормам і стандартам);
- естетичні (зовнішній вид товару);
- нормативні (відповідність товару діючим нормам і стандартам);
- економічні (рівень цін на товар, сервісне обслуговування і інше).

Питаннями формування портфелю замовлень на виробництво продукції (товарів, послуг) займаються маркетологи. Завдання аналізу маркетингової діяльності суб'єкта господарювання наступні:

- вивчення платоспроможного попиту на продукцію, ринків збуту і обґрунтованості плану виробництва і реалізації відповідного асортименту і обсягу випуску продукції;
- аналіз факторів формування еластичності попиту, оцінка ризику залишків продукції;
- аналіз конкурентоспроможності продукції і пошук резервів підвищення її рівня;
- розробка стратегії, техніки, методів і засобів формування попиту і пошук резервів його підвищення;
- оцінка ефективності виробництва і збуту продукції.

ТЕМА 6 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ВИПЛАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

На результати виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання і значною мірою впливає використання трудових ресурсів, що зумовлює необхідність їх ретельного аналізу.

Завдання аналізу використання трудових ресурсів наступні:

- об'єктивна оцінка забезпеченості підприємства кадрами за кількістю, складом і структурою працівників;
- оцінка організації праці;
- оцінка ефективності використання персоналу і продуктивності праці;
- оцінка фонду оплати праці.

Аналізуючи чисельність, склад і кваліфікацію персоналу, передусім слід виконати перевірку забезпеченості підприємства кадрами за кількістю, складом, структурою працівників; проаналізувати динаміку чисельності працівників за кількістю, складом і структурою; провести оцінку кваліфікаційного складу працівників за показниками освіти, стажу роботи, тарифних розрядів. Питання якісного складу для підприємств важливе, бо для збереження конкурентних властивостей продукції (робіт, послуг), що ним випускається, потрібен персонал

відповідного рівня освіти і кваліфікації . Тому доцільно контролювати середній тарифний розряд робітників:

$$\bar{T} = \frac{\sum_{i=1}^n T_i \times \bar{C}_i}{\bar{C}} \quad (6.1)$$

На структуру персоналу суб'єкта господарювання впливають особливості виробництва, його спеціалізація і масштаби виробничого процесу, що зумовлюють відповідність питомої ваги кожної категорії працюючих розвитку техніки, технології та організації виробництва.

Для аналізу руху робочої сили і забезпеченості підприємства обчислюються і оцінюються у динаміці такі показники:

Таблиця 6.1. - Алгоритм розрахунку показників руху робочої сили

Показник	Формула розрахунку
Коефіцієнт обороту кадрів з прийому персоналу	$K_{п.р} = \frac{\text{Чисельність прийнятих працівників}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$
Коефіцієнт обороту кадрів зі звільнення	$K_{в.р} = \frac{\text{Кількість звільненого персоналу}}{\text{Середньооблікова чисельність персоналу}}$
Коефіцієнт плинності кадрів	$K_{п.} = \frac{\text{Кількість звільнених за власним бажанням і порушення трудової дисципліни}}{\text{Середньо облікова чисельність персоналу}}$
Коефіцієнт стабільності кадрів	$K_{с.к.} = 1 - \frac{\text{Кількість робітників, що працювали весь рік}}{\text{Середньооблікова чисельність працівників}}$
Коефіцієнт загального обороту	$K_{з.о.} = \frac{\text{Чисельність прийнятих} + \text{Чисельність вибувщих}}{\text{Середньооблікова чисельність}}$

Серед указаних показників показник плинності кадрів заслуговує на найбільшу увагу, оскільки вважається, що він уособлює надмірний оборот робочої сили. Надмірним вважають звільнення за порушення трудової дисципліни, через невідповідність кваліфікації, за власним бажанням, а також самовільне залишення роботи без поважних причин.

Під час аналізу слід вивчити конкретні причини звільнення за власним бажанням (низькі заробітки, важкі умови праці, відсутність перспектив професійного зростання, незадовільний психологічний клімат та ін.). При високій плинності кадрів обов'язково визначають негативні наслідки її впливу на основні показники діяльності суб'єкта господарювання і розглядають дійові заходи щодо закріплення персоналу.

Подальшим кроком в аналізі використання персоналу є аналіз використання робочого часу.

Використання робочого часу звичайно аналізують за допомогою таких показників, як середня кількість днів, відпрацьованих робітниками за звітний період (місяць, квартал, рік), і середня тривалість робочого дня (зміни). Ці показники можна обчислити на підставі даних звіту підприємства з праці.

Перший показник, який характеризує тривалість робочого періоду в днях (явочні дні), залежить від таких факторів:

- кількість вихідних і святкових днів;
- кількість днів чергової відпустки;
- інші види відпусток, передбачених законодавством;
- кількість днів непрацездатності;
- неявка на роботу з дозволу адміністрації;
- прогули;
- інші.

Тривалість робочого дня (зміни) робітника визначають такі чинники: величина нормативного робочого тижня; час простою упродовж дня, зафіксований в обліку; час понадурочної роботи (збільшує величину показника); час інших скорочень робочого дня, передбачених законодавством (для підлітків, матерів-годувальниць тощо).

Під час аналізу знаходять відхилення цих показників від плану, порівнюють їх з аналогічними показниками за минулі періоди, встановлюють конкретні причини можливих відхилень. Особливу увагу при цьому необхідно звертати на

величину зафіксованих в обліку непродуктивних втрат робочого часу через такі обставини: неявку на роботу з дозволу адміністрації; прогули й цілодобові простої; внутрішньозмінні простої, зафіксовані в обліку; облікований брак продукції.

Слід враховувати і те, що не обліковані втрати робочого часу можуть бути значно більшими, ніж показано у звітності. Вони спричинюються недоліками в організації виробництва й управління, простоями устаткування через його несправність, відсутністю на робочому місці сировини, матеріалів, інструменту та інших ресурсів, низькою трудовою дисципліною, непродуктивною роботою та ін. Внаслідок неврахованих простоїв і втрат завищується фактично відпрацьований час, адже наведені у звітності показники часу роботи визначаються як різниця між загальною кількістю явочних днів або годин і врахованими простоями. Приховані від обліку внутрішньозмінні перерви та простої робітників можна знайти за допомогою додаткових розрахунків або вибіркового спостережень і опитувань робітників.

За результатами аналізу треба розробити заходи щодо скорочення втрат робочого часу і пов'язаних з ним непродуктивних виплат заробітної плати, особливу увагу приділивши питанням поліпшення обліку внутрішньозмінних втрат робочого часу.

Для аналізу використання фонду робочого часу (ФРЧ) застосовують трифакторну мультиплікативну модель:

$$\text{ФРЧ} = \text{КР} \times \text{Д} \times \text{Т}, \quad (6.2)$$

де КР—чисельність робітників; Д—кількість робочих днів, відпрацьованих 1 робітником в середньому за рік; Т—тривалість робочого дня

Аналіз продуктивності праці персоналу

Показники продуктивності праці найбільш значущі при аналізі трудових ресурсів, характеризують якісний бік використання робочої сили на підприємстві. Це одні з найважливіших узагальнюючих показників діяльності кожного

підприємства, що потребує їх ретельного аналітичного дослідження.

Продуктивність праці вимірюють двома способами: кількістю продукції, випущеної за одиницю робочого часу, або кількістю часу, затраченого на виготовлення одного виробу. Останній показник називають трудомісткістю продукції.

Продуктивність праці визначають як у натуральному, так і в грошовому вимірах. Натуральні вимірники в основному використовують там, де виробляють один вид продукції або декілька схожих виробів. Грошовий вимірник має більш універсальний характер і може бути використаний будь-яким суб'єктом господарювання.

Аналіз починають з оцінки виконання плану виробітку продукції (робіт, послуг, товарів) одним працівником у грошовому вимірі. Потім порівнюють показник звітного періоду (рік, квартал, місяць) з показниками минулих періодів, з показниками споріднених (галузевих) підприємств.

Від цього загального показника продуктивності праці слід перейти до більш деталізованих показників, таких як виробіток одного робітника, виробіток одного основного робітника і т.д.

Наступний етап аналізу - оцінка основних факторів, що впливали на загальний показник продуктивності праці, залежить від факторів використання робочого часу і середньогодинного виробітку одного робітника. Останній показник формують насамперед фактори технічної озброєності праці, технології, кваліфікації робітників, інтенсивності праці та ін. Аналітична робота завершується підрахунком резервів можливого зростання продуктивності праці й розробкою заходів з їх реалізації.

Вихідна модель для розрахунків - продуктивність праці річна (ПТ). Деталізуючи її, одержуємо середньоденний (СД) і середньогодинний (СВ) виробіток одного працюючого:

$$ПТ = \frac{ТП}{КР} = \frac{ТП \times Др}{КР \times Др} = Д \times СД = \frac{ТП \times Др \times ЛГ}{КР \times Др \times ЛГ} = Д \times Т \times СВ, \quad (6.5)$$

де Др. – відпрацьовані людино-дні, всього за рік, ЛГ – всього відпрацьовано людино-годин за рік.

Використання в моделі показників відпрацьованих людино-днів і людино-годин дозволяє відслідковувати резерви використання робочого часу як в денному розрізі (кількість днів, наявність цілоденних простоїв, тощо), так і погодинному (внутрішньозмінні простоя, скорочений робочий час тощо).

Для оцінки ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві (яке працює прибутково) визначаємо показник рентабельності персоналу. Для аналітичної роботи можна використовувати наступні факторні моделі прибутку на одного робітника:

$$\text{П/КР} = \text{П/ВР} \times \text{ВР/КЛ} \times \text{КЛ/КР} \quad (6.7)$$

або

$$\text{П/КР} = \text{П/ВР} \times \text{ВР/ТП} \times \text{ТП/КР}. \quad (6.8)$$

де П — прибуток від реалізованої продукції, КР—численність робітників (середньоспискова), ВР—виручка від реалізації продукції, КЛ—середньорічна вартість капіталу, ТП—вартість товарної продукції, ТП/КР-середньорічна продуктивність праці, П/ВР - рентабельність продажу, КЛ/КР - капіталоозброєність праці, ВР/ТП - частка виручки у вартості випущеної продукції.

Аналіз фонду заробітної плати

Загальний аналіз фонду заробітної плати передбачає оцінку виконання плану, динаміки, розрахунок економії чи перевитрат основного і додаткового фонду заробітної плати в цілому по суб'єкту господарювання і категоріях працюючих.

Загальний зарібок персоналу можна розглядати як суму виплат основної і додаткової заробітної плати, премії, винагороди, заохочувальні й компенсаційні виплати.

Фактори, що впливають на зміну фонду оплати праці, можна

диференціювати наступним чином (табл. 6.8):

Таблиця 6.8. Фактори, що впливають на зміну фонду заробітної плати

Група факторів	Відхилення	Складові відхилень
Перша	Відхилення фонду заробітної плати, що не залежать від обсягів реалізації і форм оплати праці	Відхилення в оплаті за тарифними ставкам, доплати за надурочні, оплата цілоденних та внутрішньозмінних простоїв, відхилення в оплаті відпусток
Друга	Відхилення, що залежать від обсягів реалізації і форм оплати праці працівників	Відхилення від прогнозованих сум премій, зміни середньогодинної заробітної плати працівників.
Третя	Відхилення по фонду заробітної плати решти категорій працівників	Відхилення ставок чи окладів, відхилення показників у відпрацьованому часі
Четверта	Невідповідність установленого нормативу плановому фонду і питомій вазі залежних від обсягу реалізації форм оплати праці	Зміна темпів зростання продуктивності праці, зміна суми додатково виділеного фонду оплати

Серед показників, за допомогою яких визначають ефективність використання коштів на оплату праці, можна виділити наступні:

- зміни темпу росту продуктивності праці на кожний відсоток зміни середньої заробітної плати;
- випуск продукції в розрахунку на 1 грн. коштів, витрачених на оплату праці;
- прибуток у розрахунку на 1 грн. витрачених коштів.

Для факторного аналізу впливу факторів на зміну фонду заробітної плати можна використати наступні моделі:

$$\Phi ЗП = \bar{K}P \times \bar{ЗП} = \frac{RP}{ПТ} \times \bar{ЗП} , \quad (6.9)$$

де $\Phi ЗП$ – фонд заробітної плати; RP – обсяг реалізованої продукції; $\bar{ЗП}$ – середня заробітна плата за період; $ПТ$ – продуктивність праці за період.

Для забезпечення позитивного фінансового результату і рентабельності необхідно, щоб темпи росту продуктивності праці випереджали темп росту його оплати. Якщо цей принцип не дотримується, то відбувається перевитрата фонду

зарплати, зростання собівартості продукції і, відповідно, зменшення суми прибутку.

Зміна середнього заробітку працюючих за період характеризується його індексом ($J_{ЗП}$):

$$J_{ЗП} = \frac{\bar{ЗП}_1}{\bar{ЗП}_0} \quad (6.10)$$

де $\bar{ЗП}_1, \bar{ЗП}_0$ - середній заробіток за звітний і базисний період

Зміна середньорічної продуктивності праці визначається аналогічно на основі індексу продуктивності праці ($J_{ПТ}$):

$$J_{ПТ} = \frac{\bar{ПТ}_1}{\bar{ПТ}_0} \quad (6.11)$$

де $\bar{ПТ}_1, \bar{ПТ}_0$ середня продуктивність праці відповідно звітного і базисного року.

Темп росту продуктивності праці має випереджати темп росту середньої заробітної плати. Для цього розраховують коефіцієнт випередження $K_{вип}$ і аналізують його динаміку:

$$K_{вип} = \frac{j_{ПТ}}{j_{ЗП}} \quad (6.12)$$

Потім роблять підрахунок суми економії (перевитрати) (E) фонду заробітної плати в зв'язку зі зміною співвідношень між темпами росту продуктивності праці і його оплати:

$$E = \Phi_{ЗП} \times \frac{J_{ЗП} - j_{ПТ}}{J_{ЗП}} \quad (6.13)$$

В умовах високої інфляції при аналізі індексу росту середньої заробітної плати необхідно базисний показник середньої зарплати ($СЗ_0$) скоригувати на індекс росту цін на споживчі товари і послуги (J_y):

$$J_{3П} = \frac{CЗ_1}{CЗ_0 \times J_y} \quad (6.14)$$

де $CЗ_1$ - середня зарплата у звітному періоді.

Показник *рентабельності персоналу* можна подати як співвідношення прибутку і середньорічної чисельності промислово-виробничого персоналу. Виходячи з цілей аналізу, на основі моделювання залежності прибутку на одного працівника від різних факторів можна встановити зміни цього показника за рахунок зміни рівня продажів, фондівіддачі й фондоозброєності, продуктивності праці, коефіцієнта оборотності капіталу, ефективності маркетингової політики, продуктивності праці:

$$R_{перс.} = ЧП : Ч_{ппп} = ЧП : Ч_{ппп} \times ВР:ВР \times К:К = ЧП:ВР \times К:Ч_{ппп} \times ВР:К = R_{прод} \times K_{кап.озбр.праці} \times K_{об.кап.} \quad (6.15)$$

де $R_{прод}$ - рентабельність продаж; $R_{пер.}$ - рентабельність персоналу; $Ч_{ппп}$ середньорічна чисельність промислового персоналу; $ВР$ - дохід від реалізації продукції; $ЧП$ - чистий прибуток; $К$ - середньорічна вартість капіталу (майна) підприємства; $K_{кап.озбр.праці}$ - коефіцієнт капіталоозброєності праці; $K_{об.кап.}$ - коефіцієнт оборотності капіталу.

Застосування цієї формули доцільно для підприємств, які активно ведуть інноваційну роботу, тому що за нею можна простежити зв'язок ефективності використання персоналу і прибутковості продажів, зміну ділової активності підприємства і використання його майна.

Моделюючи формулу рентабельності персоналу залежно від обсягів продукції, що випускається, одержимо мультиплікативну модель:

$$R_{перс} = ЧП : Ч_{ппп} = ЧП : Ч_{ппп} \times ВР:ВР \times ТП:ТП = ЧП:ВР \times ВР:ТП \times ТП : Ч_{ппп} = R_{прод} \times Двр \times ПТср \quad (6.16)$$

де $ТП$ – вартість товарної продукції; $Двр$ – частка виторгу у вартості виробленої продукції; $ПТср$ – середньорічна продуктивність праці.

Розрахунки за цією формулою дозволяють визначити зміну рентабельності персоналу за рахунок факторів: зміни рентабельності продажів, продуктивності праці працюючих і питомої ваги виручки від реалізації у загальній вартості виробленої продукції.

Більш глибоке дослідження взаємозв'язку трудових факторів і рентабельності проводять при деталізації показника середньорічної продуктивності праці, що дозволяє конкретизувати розрахунки і прийняти певні оперативні управлінські рішення з оптимізації прибутку:

$$R_{\text{перс}} = R_{\text{прод}} \times D_{\text{вр}} \times C_{\text{В}} \times P_{\text{см}} \times D_{\text{р}}, \quad (6.17)$$

де $C_{\text{В}}$ - годинна продуктивність; $P_{\text{см}}$ - тривалість зміни; $D_{\text{р}}$ - кількість днів роботи за рік.

Дослідження за наведеною методикою дозволяють судити про ритмічність роботи підприємства: якщо годинна продуктивність і тривалість зміни мають тенденцію росту за наявності цілоденних простоїв, то цей факт розглядається як негативний і робляться висновки щодо недоліків в організації роботи, неефективного використання персоналу на окремих робочих місцях.

Аналізуючи трудові показники, доцільно розглянути взаємозв'язок фінансових результатів і оплати праці персоналу. Виходячи з формул рентабельності персоналу і визначення середньої заробітної плати ($З_{\text{Пср}}$), внаслідок виконання ряду перетворень одержимо:

$$R_{\text{перс}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{Чппп}} \quad \text{і} \quad \text{ФЗП} = З_{\text{Пср}} \times \text{Чппп},$$

$$R_{\text{перс}} = \frac{\text{ЧП} \times З_{\text{Пср}}}{\text{ФЗП} \times \text{ВР}} = R_{\text{прод}} \times K_{\text{вип пр/зп}} \times З_{\text{П ср}}, \quad (6.18)$$

де ФЗП - фонд заробітної плати персоналу; $K_{\text{вип.прод/зп}}$ - коефіцієнт випуску продукції на 1 грн. заробітної плати.

Виходячи з формули (6.16), визначимо залежність прибутку від трудових показників:

$$\text{ЧП} = З_{\text{Пср}} \times \text{ПТср} \times R_{\text{прод}} \times D_{\text{вр}}. \quad (6.19)$$

У такий спосіб можна встановити зв'язок між фінансовими показниками і результатами оплати праці.

ТЕМА 7 АНАЛІЗ СТАНУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Основний капітал підприємства – це частина активів підприємства, до яких належать основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, незавершене будівництво. Тому для оцінки основних засобів перш за все треба звернутися до балансу підприємства, за даними якого визначити динаміку і проаналізувати питому вагу необоротних активів у валюті балансу, що дасть уявлення про їх місце в діяльності підприємства. Подальший аналіз їх складу і характеристика кожної складової в динаміці дозволить з'ясувати якість управління підприємством щодо його технічного розвитку.

Виконуючи аналіз основного капіталу, слід пам'ятати про його класифікацію та особливості обліку основних засобів у бухгалтерському й податковому обліку.

Відповідно до Положення бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" (П(С)БО 7) основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство використовує з метою їх застосування у процесі виробництва чи постачання товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам або для виконання адміністративних чи соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (чи операційного циклу, якщо він більше року).

Основні засоби поділяються на промислово - виробничі й невиробничі.

Виробничі беруть участь у процесі виробництва тривалий час або створюють умови для його здійснення, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, а їхня вартість поступово переноситься на вартість виготовленої продукції (в міру зносу нараховується амортизація основних фондів).

Невиробничі основні засоби – це об’єкти невиробничого призначення, що перебувають на балансі підприємства, не беручи участі у виробничому процесі, а функціонують для задоволення соціально-культурних потреб колективу суб’єкта господарювання. До них відносяться об’єкти житлово-комунального господарства, культури, освіти, охорони здоров’я.

За типовою класифікацією основні виробничі фонди поділяються на групи, що включають однотипні за технічними характеристиками, призначенням та умовами використання об’єкти. Ця класифікація наведена в табл. 7.1.

Таблиця 7.1. Класифікація основних засобів підприємства

Група	Склад
Будинки	Виробничі корпуси цехів, депо, гаражі, складські приміщення, виробничі лабораторії
Споруди виробничого призначення	Насосні станції, тунелі, мости, естакади, автомобільні й залізничні шляхопроводи внутрішньовиробничого транспорту
Передатні пристрої	Нафтопроводи, газопроводи, електро- і тепломережі, засоби зв’язку.
Машини й устаткування виробничого призначення	силові машини; робочі машини; вимірювальні й регулюючі прилади й пристрої, лабораторне устаткування, обчислювальна техніка, інші машини і устаткування.
Транспортні засоби	Заводський залізничний транспорт, автомобілі, трактори, тягачі, виробничий транспорт.
Інструменти	Лещата, затискувачі та ін.
Виробничий інвентар	Робочі столи, верстати, засоби охорони праці та ін.
Господарський інвентар	

У складі основного капіталу не враховуються засоби праці, не введені у дію, малоцінні й швидкозношувані предмети.

Згідно з п. 2 „Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів”, затверджених наказом МФУ від 30.09.2003 р. № 561, підприємство може розширювати вказану класифікацію, підрозділяючи в групах (підгрупах) основні засоби на власні, орендовані й ті, що знаходяться в експлуатації, запасах, оренді, ремонті, модернізації, реконструкції та ін.

Для цілей податкового обліку (згідно з пп. 14.1.138 Податкового кодексу) **основні засоби** – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує **2500** гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує **2500** гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

В аналітичній роботі слід враховувати поділ основних засобів стосовно використання у виробничому процесі – на активні й пасивні.

Активна частина основних фондів включає фонди, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі (устаткування, транспортні засоби, інструмент та ін.) і служать базою оцінки технічного рівня і потужностей суб'єкта господарювання. Пасивна частина основних засобів включає допоміжні основні виробничі фонди, що забезпечують процес роботи активної частини фондів. Аналізуючи склад основних виробничих засобів, оцінюють співвідношення активної і пасивної їх частини, ретельно вивчають зміни цього співвідношення упродовж останніх років (періодів). Слід пам'ятати, що постійне зростання частки активних засобів у вигляді робочих і силових машин — першочергова мета будь-якого виробництва.

В аналітичній роботі, залежно від призначення аналізу, використовують кількісні (натуральні одиниці) й вартісні оцінки основних засобів, передбачені П(С)БО.

Вимір у натуральних одиницях необхідний під час проведення аналізу технічного складу, оцінки потужностей, виробничих площ та ін.

Види вартісної оцінки основних фондів залежно від їх стану наступні: первісна вартість, відбудовна вартість, переоцінена вартість, залишкова вартість, справедлива вартість, амортизована вартість, ліквідаційна вартість, балансова вартість.

Аналізуючи основні засоби, насамперед треба визначити їх середньорічну вартість і динаміку змін за ряд періодів (років, кварталів). При цьому корисно зіставити темпи їх зміни з динамікою змін вартості продукції або обсягів виробництва в натуральному вираженні. Останній показник повинен мати більш високі темпи зростання порівняно з основними фондами.

Розрахунок середньорічної (середньоквартальної) вартості основних засобів ($\overline{ОФ}$) за період проводять на основі даних балансу за залишковою вартістю як середньоарифметичну величину:

$$\overline{ОФ} = \frac{(ОФ_n + ОФ_k)}{2}. \quad (7.1)$$

При потребі більш детального аналізу основних фондів у розрізі внутрішніх груп використовують дані форми №5 (Додатки до фінансової звітності), форми №11-ОФ „Звіт про наявність і рух основних коштів, амортизації (зношування)” та ін.

Оцінка руху основних засобів здійснюється на підставі коефіцієнтів вибуття, надходження, оновлення основних засобів. Погіршення цих показників свідчить про наявність серйозних проблем у фінансуванні потреб суб'єкта господарювання на технічне переозброєння і оновлення устаткування. Слід враховувати, що спрацьовані основні засоби не зумовлюють конкурентоспроможність продукції більшості підприємств.

Алгоритм розрахунку основних засобів наведений у табл.7.2.

Таблиця 7.2. Алгоритм розрахунку основних показників інтенсивності руху основних фондів

Показник	Формула розрахунку
Коефіцієнт оновлення основних засобів	$K_{\text{оновлення}} = \frac{\text{Вартість введених ОФ}}{\text{Вартість ОФ на кінець року}}$
Коефіцієнт вибуття основних фондів	$K_{\text{вибуття}} = \frac{\text{Вартість вибувших ОФ}}{\text{Вартість ОФ на початок року}}$
Коефіцієнт приросту основних фондів	$K_{\text{приросту}} = \frac{\text{Вартість введених ОФ} - \text{Вартість вибувших ОФ}}{\text{Вартість ОФ на початок року}}$

Для оцінки стану основних засобів на основі даних першого розділу активу бухгалтерського балансу розраховують коефіцієнти стану основних засобів і вивчають їх динаміку за ряд періодів.

Для аналізу технічного стану основних фондів використано коефіцієнти зносу та придатності засобів праці. Зношеність фондів і відсутність коштів веде до перевищення коефіцієнта вибуття над коефіцієнтом оновлення.

Коефіцієнт зносу визначають як відношення суми зносу фондів до їх первісної вартості:

$$K_{\text{зносу}} = \frac{\text{Сума зносу}}{\text{Первісна вартість ОФ}}. \quad (7.2)$$

Коефіцієнт придатності розраховують як відношення залишкової вартості основних фондів до їх первісної вартості:

$$K_{\text{придатності}} = \frac{\text{Первісна вартість ОФ} - \text{сума зносу}}{\text{Первісна вартість ОФ}}. \quad (7.3)$$

Слід зазначити, що $K_{\text{придатності}} \leq 1$ та $K_{\text{придатності}} + K_{\text{зносу}} = 1$.

При плануванні виробництва треба враховувати, що обсяг випуску продукції підприємства безпосередньо пов'язаний з величиною виробничої потужності, яка характеризується максимально можливим (річним, добовим) випуском продукції певного асортименту в незмінних умовах. Виробнича

потужність змінюється за умови введення в дію нових основних засобів, поліпшення стану діючих або ліквідації старого і непотрібного устаткування.

Виробнича потужність залежить також від якості й складу сировини, трудової дисципліни і кваліфікації працівників, технічного рівня використовуваних на виробництві інструментів і пристроїв, асортиментно-структурних зрушень у випуску продукції, кількості та якості ремонтів устаткування, рівня організації праці й управління та інших чинників.

Розрізняють проектну (планову) і фактично діючу потужність. Остання може бути вищою за проектну у зв'язку з вищевказаними обставинами, але фактичний обсяг виробництва ніколи не може переважати фактичну потужність підприємства для збереження якісних параметрів продукції, яку випускає підприємство.

У процесі аналізу визначають рівень використання виробничої потужності. Якщо потужність використовується на 50 – 60 % (коефіцієнт використання потужностей 0,5 - 0,6), ретельно досліджують причини такого становища і розробляють заходи для його стабілізації.

За сучасних економічних умов значна кількість підприємств України, особливо діючих крупних (гігантів пострадянського часу), має негативні тенденції щодо використання потужностей, що потребує значної уваги до цього питання. Резерви, пов'язані з недовантаженням виробничих потужностей, тільки частково можна використати завдяки безпосереднім зусиллям колективу підприємства. В основному для цього потрібні злагожені дії і співробітництво держави, багатьох підприємств і галузей.

Слід підкреслити, що показник використання потужностей пов'язаний з галузевими особливостями підприємств. У першу чергу це стосується підприємств енергопостачання, зв'язку, транспорту.

Особливо важливе проведення аналізу завантаження потужностей для нових підприємств, бо вивчається не тільки рівень освоєння відповідних виробничих потужностей, але й темпи і терміни введення відповідно плану

(проекту). Серед чинників, які негативно впливають на використання потужностей, можна визначити такі як:

- неякісне і неповне виконання будівельно-монтажних робіт;
- конструктивні недоліки устаткування і його неякісний монтаж;
- некомплектний пуск (за тимчасовими схемами);
- нестача кваліфікованої робочої сили;
- недостатня забезпеченість необхідними матеріалами й енергетичними ресурсами;
- відсутність належного обсягу попиту на ринку;
- інші неузгодження та помилки в організації і управлінні.

Аналізуючи використання потужностей, слід підкреслити, що комплектація устаткування потребує відповідності його продуктивності. Розшивка “вузьких” місць на підприємстві, як правило, вимагає значних капітальних вкладень і часу.

При проведенні аналізу доцільно дослідити використання основних засобів щодо екстенсивного і інтенсивного використання. Показники першого типу характеризують роботу устаткування за часом або кількістю (охопленням). Показники другого типу пов'язані з його виробітком, тобто визначають рівень використання потужності. Вони обов'язково мають одиниці виміру (гривні, штуки, метри і т.д.).

У процесі аналізу використання основних засобів досліджують склад і структуру календарного фонду верстатного часу, співвідношення наявного, встановленого і діючого устаткування. Коефіцієнт змінності роботи устаткування дозволяє порівняти цей показник з планом, вивчати у динаміці й в порівнянні з іншими спорідненими підприємствами. За наявності інформації аналізують також склад і використання виробничих і допоміжних площ.

У сучасних ринкових умовах важливо звернути увагу на частку основних фондів зданих або взятих в оренду, на розмір земельної площі, яку займає підприємство, і доцільність її використання.

Ефективність застосування основних засобів характеризують показники: фондівіддачі, фондомісткості й фондорентабельності. У процесі аналізу вивчають їх динаміку, проводять факторний аналіз впливу основних чинників на їх величину.

У табл. 7.3 наведено алгоритм розрахунку основних показників ефективності використання основних фондів.

Таблиця 7.3. Алгоритм розрахунку показників ефективності використання основних фондів.

Показники	Формула розрахунку
Фондорентабельність	$\Phi_p = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}}$
Фондоозброєність	$\Phi_{oz} = \frac{\text{Середньорічна вартість основних засобів}}{\text{Чисельність промперсоналу}}$
Фондовіддача	$\Phi_o = \frac{\text{Обсяг виробництва (реалізації) продукції}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}}$
Фондомісткість	$\Phi_m = 1 / \Phi_o$

Фондорентабельність (Φ_p) – коефіцієнт, який показує частку прибутку, отриманого підприємством на одну гривню вкладених основних фондів:

Фондоозброєність – це додатковий коефіцієнт, що показує середньорічну вартість основних засобів, які приходяться на 1 одного працюючого. Зростання цього показника свідчить про позитивну динаміку технічної оснащеності виробництва, але слід мати на увазі, що перевищення темпів фондоозброєності над темпами росту продуктивності праці є негативним явищем, а ідеальним вважається варіант більш швидкого зростання продуктивності праці, бо це свідчить про зростання максимальної ефективності виробництва.

Узагальнюючим показником ефективності використання основних засобів є *фондовіддача* (Φ_o). Цей коефіцієнт показує, яка сума виконаного обсягу робіт приходить на 1 грн. вартості основних виробничих фондів.

Показник, зворотний фондівдачі, – *фондомісткість*.

Фондовіддача являє собою один з основних факторів, що визначають обсяг продукції підприємства, тому необхідно детально проаналізувати, які фактори, в свою чергу, впливають на неї. Їх багато, як залежних, так і не залежних від підприємства. Проте резерви її росту - краще використання техніки на кожному підприємстві і робочому місці. Інтенсивний шлях ведення господарства припускає систематичне зростання фондівдачі за рахунок росту продуктивності машин, механізмів і устаткування, скорочення їхніх простоїв, оптимального завантаження техніки, технічного удосконалення основних засобів. Для їх виявлення важливо вибрати основні напрямки аналізу фондівдачі, що впливають з розходження в підходах до моделювання цього показника. Найбільш проста двофакторна модель аналізу:

$$\Phi_0 = V/OB\Phi. \quad (7.4)$$

Перетворимо цю модель шляхом розширення, помноживши і розділивши чисельник і знаменник на вартість активної частини фондів і вартість машин і механізмів:

$$\Phi_0 = V /OB\Phi = OB\Phi_a/OB\Phi \times OB\Phi_{MO}/OB\Phi_a \times V/OB\Phi_{MO} = P_{Ba} \times P_{BMO} \times \Phi_{OMO}$$

$$\Phi_0 = P_{Ba} \times P_{BMO} \times \Phi_{OMO}, \quad (7.5)$$

де V – випуск продукції, тис.грн., $OB\Phi_a$ - активна частина основних виробничих фондів ($OB\Phi$), $OB\Phi_{MO}$ - вартість машин і устаткування, P_{Ba} - питома вага активної частини основних фондів у загальній їхній вартості (середньорічні величини), P_{BMO} - питома вага машин і устаткування в активній частині основних фондів, Φ_{OMO} - фондівдача машин і устаткування.

Факторний аналіз фондівдачі із застосуванням даної моделі найбільш доцільний, бо дозволяє відповісти на запитання, як зміни у структурі $OB\Phi$, тобто співвідношення активної і пасивної частини, а також співвідношення вартості активної частини основних засобів та машин і устаткування вплинули на зміну фондівдачі, тобто ефективність використання основних фондів. Для аналітичної роботи за цією моделлю підприємства, незалежно від розміру,

власності й галузі, мають повне інформаційне забезпечення, що дозволяє оперативно провести аналіз і зробити висновки щодо наявних резервів росту ефективності діяльності суб'єкта господарювання за рахунок поліпшення використання основних засобів.

Позначимо відхилення показників наступним чином:

$\Delta\Phi_0$ – загальна зміна фактора фондівдачі;

$\Delta\Phi_{\text{опв}_a}$ – зміна фактора фондівдачі за рахунок зміни питомої ваги активної частини в загальній вартості фондів;

$\Delta\Phi_{\text{опв}_{\text{мо}}}$ – зміна фактора фондівдачі за рахунок зміни питомої ваги машин і механізмів в активній частині основних фондів;

$\Delta\Phi_{\text{офо}_{\text{мо}}}$ – зміна фактора фондівдачі за рахунок зміни фондівдачі машин і механізмів.

Специфіка організації виробництва накладає певні вимоги на проведення аналізу фондівдачі, особливо на високомеханізованих і автоматизованих підприємствах (наприклад, де є автоматизовані поточні лінії). Треба мати на увазі, що показник фондівдачі вкрай складний, на нього впливає безліч факторів, значна частина їх між собою пов'язані і супідрядні (наприклад, трудомісткість продукції і виробіток продукції за одиницю часу роботи устаткування, додержання нормативних термінів перебування устаткування на ремонті й техобслуговуванні, коефіцієнт змінності роботи устаткування тощо). Тому важливо вибрати такі фактори, які, по-перше, прямо зв'язані з рівнем фондівдачі і характеризують її як з точки зору екстенсивного завантаження (завантаження за часом) знарядь праці, так і інтенсивності їх використання, а також щодо їх вартості, яка склалася на ринку, адже фондівдача є вартісним показником. По-друге, набір таких факторів повинен містити параметри, які мають кількісну визначеність і можуть бути взяті з даних бухгалтерського і управлінського обліку (або розраховані на їх базі).

Керуючись рекомендаціями вітчизняних і зарубіжних фахівців щодо вибору факторів, які впливають на фондівдачу, методами детермінованого

аналізу можна побудувати мультиплікативну модель, за допомогою якої виявляється вплив окремих факторів на фондівіддачу.

За основу приймається модель, описана формулою (7.4). Шляхом використання методів подовження факторної системи за рахунок введення в неї параметрів, потрібних для побудови моделі, логічної і зручної для обробки, отримують нові факторні моделі, що відповідають цілям аналізу. Для цього з управлінського обліку підприємств акумулюють додаткові дані щодо кількості одиниць діючого обладнання (Q), середньої вартості одиниці обладнання (C), кількості верстато-змін, відпрацьованих усім обладнанням (tpv), кількості верстато-годин, відпрацьованих усім обладнанням (t год), визначають вартість діючих основних засобів (тобто за винятком невстановленого та законсервованого обладнання Φ_d).

Деталізуємо формулу (7.4) наступним чином:

$$\Phi_o = V/OB\Phi = V/OB\Phi \times OB\Phi_a / OB\Phi_a \times \Phi_d / \Phi_d = OB\Phi_a / OB\Phi \times \Phi_d / OB\Phi_a \times V / \Phi_d$$

Тобто фондівіддача всіх виробничих засобів прямо пропорційна питомій вазі їх активної частини, питомій вазі діючих об'єктів у активній частині основних засобів та їх фондівіддачі. Далі, зважаючи на те, що $\Phi_d = QS$, а також вводячи в модель параметри tpv і t год, одержуємо:

$$\begin{aligned} \Phi_o &= V/OB\Phi = OB\Phi_a / OB\Phi \times \Phi_d / OB\Phi_a \times V / QS =, \\ &= OB\Phi_a / OB\Phi \times \Phi_d / OB\Phi_a \times [V \times tpv \times t \text{ год} / Q \times tpv \times t \text{ год} \times C] =, \\ &= OB\Phi_a / OB\Phi \times \Phi_d / OB\Phi_a \times V / t \text{ год} \times t \text{ год} / tpv \times tpv / Q \times 1 / C. \end{aligned}$$

Таким чином, в результаті другого етапу деталізації фондівіддача може аналізуватися як функція, прямо пропорційна питомій вазі активної частини основних засобів, питомій вазі діючого обладнання в активній частині $OB\Phi$, середній тривалості однієї верстато-зміни, середній кількості відпрацьованих верстато-змін на одиницю обладнання і обернено пропорційна середній вартості одиниці обладнання.

Аналогічно можна моделювати показник фондорентабельності.

Для визначення впливу фактора використання основного капіталу на показники рентабельності власного капіталу (*ROE*) чи рентабельності майна (*ROA*), що набуває важливості в ринкових умовах господарювання, доцільно використати такі показники з подальшим моделюванням:

$$ROE = \frac{ЧП}{ВК} \times \frac{ОФ}{ОФ} \times \frac{А}{А} \times \frac{ВР}{ВР} = ПВоф_A \times \Phi_o \times Kфл \times Rnp, \quad (7.6)$$

$$ROA = \frac{ЧП}{А} = \frac{ЧП}{А} \times \frac{ОФ}{ОФ} \times \frac{ВР}{ВР} = \frac{ОФ}{А} \times \frac{ВР}{ОФ} \times \frac{ЧП}{ВР} = ПВоф_A \times \Phi_o \times Rnp. \quad (7.7)$$

Тут *ПВоф_А* – питома вага основних фондів в активах (майні), *Φ_о* – фондівіддача основних виробничих фондів, *Rnp* – прибутковість продажів, *Kфл* – коефіцієнт фінансового важеля (левериджа), *ВК* – вартість власного капіталу, *А* – вартість активів (майна), *ОФ* – вартість основних фондів.

Це дасть змогу визначити як ефективність (рентабельність) майна чи власного капіталу в цілому, так і роль основного капіталу в їх формуванні.

ТЕМА 8 АНАЛІЗ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Для забезпечення стабільного виробничого процесу суб'єкта господарювання треба налагодити його раціональне матеріальне забезпечення.

Аналізуючи матеріальні ресурси підприємства, передусім потрібно оцінити забезпеченість його як основними, так і допоміжними матеріалами, комплектуючими, тепло- і енергоресурсами та ін., обґрунтованість обсягів поставок, причини недопоставок в цілому і по окремих позиціях матеріальних ресурсів, які спричинили певні відхилення у виконанні виробничої програми, і з'ясувати винних і розміри можливих збитків.

Важливе місце в аналізі матеріальних ресурсів відводиться питанню відповідності їх якості та ритмічності поставок, вивченню рівня цін матеріалів різних поставників та виконання ними умов угод і зобов'язань по поставках.

Для оцінки ритмічності постачань матеріально – технічних ресурсів використовують такі показники:

- коефіцієнт нерівномірності постачань матеріалів:

$$K_{\text{нер.}} = \sqrt{\frac{\sum (x_i - 100)^2 f}{\sum f}} \quad (8.1)$$

де x - відсоток виконання плану постачання за періодами (днями, декадами, місяцями); f - план постачання за ті ж періоди;

- коефіцієнт варіації:

$$K_{\text{вар.}} = \sqrt{\frac{(\sum \Delta f)^2}{k}} : \bar{f}, \quad (8.2)$$

де Δf – відхилення обсягу постачання за періодами від плану; k – кількість аналізованих періодів; \bar{f} - середній обсяг постачання матеріалів за період.

Неритмічне постачання матеріальних ресурсів веде до простоїв устаткування, втрат робочого часу, необхідності понаднормових робіт. Оплата простоїв не з вини робітників і понаднормових робіт приводить до росту витрат на виготовлення і реалізацію продукції і, відповідно, до зниження прибутку підприємства.

Важливим заходом управлінської роботи є встановлення контролю за розрахунками суб'єкта господарювання за матеріали і контроль за оптимальними їх залишками з метою раціонального використання грошових коштів і недопущення їх іммобілізації. Аналізуючи складські запаси, потрібно оцінювати не тільки їх загальну величину та динаміку залишків, наявність непотрібних і зіпсованих матеріалів, а і відповідність використання матеріалів установленим нормативам (як у грошовій оцінці, так і у натуральній, або у днях запасу), бо невиконання нормативів може спричинити неритмічність виробництва, навіть його тимчасову зупинку, а зайві запаси (понаднормативні залишки) також небажані, бо потребують додаткових приміщень, догляду і фінансових ресурсів.

На основі отриманих результатів аналізу розробляють заходи з оптимізації рівня складських запасів, покращення стану їх зберігання і ліквідації понаднормативних запасів.

Для аналізу ефективності використання матеріалів аналітиком використовуються такі узагальнюючі показники, як матеріаловіддача та зворотний йому показник - матеріаломісткість.

Матеріаловіддача – відношення обсягу випущеної продукції до загальної суми матеріальних витрат:

$$M_o = \frac{\text{Обсяг випущеної продукції}}{\text{Загальна сума матеріальних витрат}} = \frac{B}{MB} \quad (8.3)$$

Матеріалоємність – відношення загальної суми матеріальних витрат до обсягу випущеної продукції:

$$M_e = \frac{\text{Загальна сума матеріальних витрат}}{\text{Обсяг випущеної продукції}} = \frac{MB}{B} \quad (8.4)$$

Залежно від потреб аналізу вказані показники (формули 8.3), (8.4) можна розрахувати як в цілому по продукції, так і по окремих виробках. У процесі аналізу досліджується динаміка їх змін, проводиться порівняльний аналіз показників суб'єкта господарювання з показниками підприємств - конкурентів. З метою прийняття управлінських рішень щодо покращення використання матеріальних ресурсів відпрацьовуються заходи для більш ефективного їх використання та економії. У процесі аналізу можуть використовуватись і допоміжні показники: рівень відходів і браку продукції, коефіцієнт корисного використання сировини, норми витрат матеріалів, палива, енергії на окремі вироби та ін.

Матеріаловіддача коштів тісно пов'язана з обсягом випуску продукції. На основі формули (8.3) визначаємо:

$$B = MB \times M_o, \quad (8.5)$$

Для отримання оптимальних фінансових результатів і недопущення іммобілізації коштів доцільно (особливо в серійному та масовому виробництві) планувати і контролювати оптимальні запаси матеріалів (сировини,

комплектуючих та ін.). Для більш повного розуміння питання розглянемо наступний приклад:

Для спрощення розрахунків застосовують економіко – математичні методи - динамічне програмування, яке припускає використання готових формул при вирішенні оптимізаційних задач подібного типу. Так, для розв'язання даної задачі використовують наступну формулу (модель Уілсона):

$$Q = \sqrt{\frac{2ab}{S}}, \quad (8.6)$$

де Q — оптимальний розмір партії деталей, a — потреба деталей або річна кількість, b — разові витрати на налагодження на кожну партію деталей, S — сума витрат на збереження запасів на рік.

Підставивши ці значення у наведену вище формулу, одержимо

$$Q = \sqrt{\frac{2 \cdot 5000 \cdot 250}{10}} = 500 \text{ шт.}$$

Таким чином, поставка деталей партіями 500 шт. дозволить оптимізувати витрати і забезпечити прибуток.

Використання наведених формул значно спрощує розрахунки при вирішенні завдань оптимізації матеріальних ресурсів.

ТЕМА 9 АНАЛІЗ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО, СОБІВАРТІСТЬ РЕАЛІЗОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Діяльність підприємства в умовах ринкової економіки актуалізує проблему раціонального витрачання ресурсів, ґрунтовного поліпшення управління витратами для забезпечення конкурентоспроможності продукції.

Аналіз витрат підприємства має винятково важливе значення, бо дозволяє виявити тенденції зміни даного показника, оцінити виконання запланованого їх рівня, визначити вплив чинників на його зміни і на цій основі оцінити роботу підприємства і розробити заходи щодо використання виявлених резервів зниження витрат для прийняття управлінських рішень стосовно формування собівартості продукції (робіт, послуг) та росту її прибутковості.

Чим економніше підприємство використовує матеріальні, трудові та фінансові ресурси при виготовленні продукції, виконанні робіт та наданні послуг, тим ефективніше здійснюється виробничий процес, тим більшим буде прибуток і рівень рентабельності продукції. Отже, собівартість є основним фактором ціноутворення і формування прибутку.

Поняття витрат та їх класифікація

Особливого значення набуває питання формування собівартості в умовах розвитку ринкових відносин на фоні інтеграції України до стандартів міжнародного обліку. Витрати класифікують за тією чи іншою ознакою або за кількома ознаками одночасно. Наведемо класифікацію витрат на виробництво за різними ознаками (табл.9.1):

Розкриємо класифікацію витрат підприємства більш детально за видами господарської діяльності відповідно до національних стандартів (П(С)БО 16 „Витрати”).

Витрати, пов'язані зі звичайною діяльністю, – це всі види витрат підприємства при його функціонуванні у звичайних умовах.

Таблиця 9.1. - Класифікація витрат підприємства

№ п/п	Ознаки класифікації	Групи витрат	Характеристика витрат
1	По відношенню до виробничого процесу	основні	безпосередньо пов'язані з виробничим (технологічним) процесом виготовлення продукції (виконання робіт чи надання послуг)
		накладні	виникають у зв'язку з організацією, обслуговуванням і управлінням виробництвом (величина цих витрат залежить від структури управління підрозділами, цехами і підприємством)
2	По відношенню до обсягів виробництва	умовно-постійні	величина їх не змінюється або майже не змінюється при зміні обсягу виробництва
		умовно-змінні	величина їх змінюється пропорційно зміні обсягу виробництва
3	За єдністю складу	одно-елементні	включають економічно однорідні витрати, які не поділяються на різні компоненти, незалежно від їх місця і цільового призначення
		комплексні	складаються з декількох економічних елементів (наприклад, загально виробничі витрати, до складу яких входять практично всі економічні елементи)
4	За способом віднесення на собівартість окремих видів продукції	прямі	витрати на виробництво конкретного виду продукції, які безпосередньо включаються до її собівартості на підставі первинних документів
		непрямі	витрати на виробництво, які не можуть бути віднесені безпосередньо до певного об'єкта витрат економічно можливим шляхом, а тому потребують розподілу
5	За доцільністю	продуктивні	виправдані або доцільні для даного виробництва витрати
		непродуктивні	утворюються внаслідок недоліків у технології та організації виробництва
6	За економічними елементами	прямі матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші операційні витрати	
7	За статтями калькуляції	підприємство самостійно обирає статті калькуляції	
8	За календарним періодом	поточні	пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції даного періоду
		одноразові	пов'язані з підготовкою виробництва (впровадження нової продукції, її модернізація), резервуванням витрат на оплату відпусток і виплату одночасної винагороди за вислугу років тощо
9	За видами діяльності	звичайної діяльності	витрати операційної, фінансової, інвестиційної діяльності
		надзвичайної діяльності	невідшкодовані втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, землетрусів, техногенних аварій) тощо

Витрати, пов'язані з надзвичайною діяльністю, виникають у надзвичайних умовах: ліквідації наслідків стихійних лих, техногенних аварій, катастроф, пожеж або витрати на заходи для їхнього попередження.

Звичайна діяльність охоплює наступні види витрат:

1. Операційні витрати — це витрати підприємства, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції .

2. Фінансові витрати — це витрати, пов'язані з використанням кредитів, з фінансовою орендою та залученням позикового капіталу.

3. Витрати від участі в капіталі — це витрати, пов'язані зі збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства.

4. Інші витрати — це витрати, що виникають під час звичайної діяльності, але не пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції. До інших витрат належать:

- собівартість реалізованих фінансових інвестицій;
- собівартість реалізованих необоротних активів;
- витрати на ліквідацію необоротних активів;
- витрати від уцінки необоротних активів;
- витрати від неопераційних курсових різниць.

Операційні витрати підприємства складаються з:

- витрат, пов'язаних з виробництвом, які становлять виробничу собівартість реалізованої продукції;
- адміністративних витрат;
- витрат на збут;
- інших операційних витрат.

Витрати, пов'язані з виробничою діяльністю, складаються з прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат і загальновиробничих витрат.

До складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини, основних матеріалів, що утворюють основу виробленої продукції, покупних

напівфабрикатів і комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу прямих витрат на оплату праці включаються: заробітна плата й інші виплати працівникам, зайнятим у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв та амортизація й т.п.

Під загальновиробничими розуміють витрати з обслуговування виробництва й управління роботою цехів та інших підрозділів основного й допоміжного виробництва. До них належать:

- витрати на управління виробництвом (оплата праці апарата управління цехами, ділянками; витрати на соціальне й медичне страхування апарата управління; витрати на службові відрядження персоналу цехів та ін.);
- амортизація основних коштів загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію й ремонт, страхування, операційну оренду основних коштів, інших необоротних активів загально-виробничого призначення;
- витрати на вдосконалення технології та організації виробництва;
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інші витрати на утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата загально-виробничого персоналу, відрахування на соціальні заходи, медичне страхування працівників управління виробництвом, витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами і якістю продукції, робіт, послуг);

- витрати на охорону праці, техніку безпеки й охорону навколишнього середовища.

У свою чергу, загальновиробничі витрати підрозділяються на постійні й змінні. До змінних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування та управління виробництвом, які змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу виробництва. Такі витрати наприкінці місяця списують на виробничу собівартість.

До постійних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування та управління виробництвом, які залишаються незмінними (або майже незмінними) при зміні обсягу виробничої діяльності. Такі витрати розподіляються між витратами на виробництво й собівартістю реалізованої продукції (робіт, послуг) за методикою, наведеною в додатку до П(С)БО 16. Стандарт передбачає віднесення до складу витрат звітного періоду постійних накладних загальновиробничих витрат, виходячи з нормальної виробничої потужності. Різниця між фактичною сумою постійних загальновиробничих витрат і їхньою сумою, обчисленою з урахуванням нормальної виробничої потужності, підлягає віднесенню на собівартість реалізованої продукції.

Адміністративні витрати враховують загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням і обслуговуванням підприємства в цілому. До них належать:

- загальнокорпоративні витрати (організаційні витрати, витрати на проведення річних зборів, представницькі та інші витрати);
- витрати на службові відрядження і утримання апарата управління підприємством та іншим загальногосподарським персоналом;
- витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського призначення (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, охорона);

- винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, оцінки майна й т.п.);
- витрати на зв'язок (поштовий, телеграфний, телефонний та ін.);
- амортизація нематеріальних активів загальногосподарського призначення;
- витрати на врегулювання спорів у судових органах;
- податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів і обов'язкових платежів, що включають у виробничу собівартість продукції);
- плата за розрахунково—касове обслуговування та інші послуги банків;
- інші витрати загальногосподарського призначення.

Витрати на збут включають наступні витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) готової продукції, товарів, робіт, послуг:

- витрати пакувальних матеріалів для затарювання готової продукції на складах готової продукції;
- витрати на ремонт тари;
- оплата праці й комісійні винагороди продавцям, торговельним агентам і працівникам підрозділів, що забезпечують збут;
- витрати на рекламу й дослідження ринку (маркетинг);
- витрати на передпродажну підготовку товарів;
- витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом продукції;
- витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, пов'язаних зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг (операційна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона);
- витрати на транспортування, перевалку й страхування готової продукції, транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані із транспортуванням продукції відповідно до умов договору;
- витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування;

- інші витрати, пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг.

До інших операційних витрат належать:

- витрати на дослідження і розробки;
- собівартість реалізованої іноземної валюти (переліченої за курсом НБУ на день реалізації, включаючи витрати, пов'язані з реалізацією);
- собівартість реалізованих виробничих запасів (за обліковою вартістю, включаючи витрати, пов'язані з їхньою реалізацією);
- списана сума безнадійної дебіторської заборгованості;
- створення резерву сумнівних боргів;
- втрати від операційно - курсової різниці;
- втрати від знецінювання запасів;
- недостачі й втрати від псування цінностей;
- визнані штрафи, пені, неустойки;
- витрати на виплату матеріальної допомоги, на утримання об'єктів соціально-культурного призначення;
- інші витрати операційної діяльності.

Крім поняття витрат на виробництво виділяють поняття собівартості продукції — це синтетичний показник, що характеризує виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на підготовку до виробництва й виробництво продукції (робіт, послуг).

Витрати підприємства групують за економічними елементами — це витрати на весь обсяг виготовленої продукції за певний період, і по статтях калькуляції це собівартість виготовлення одиниці продукції.

Угрупування витрат за економічними елементами припускає виділення наступних елементів витрат:

- матеріальні витрати (витрати на сировину, матеріали, напівфабрикати, тару, комплектуючі вироби, паливо, енергію всіх видів та інші матеріальні витрати, пов'язані з операційною діяльністю підприємства);

- витрати на оплату праці (загальна сума заробітної плати всього виробничого персоналу з надбавками й доплатами, премії, матеріальна допомога та інші витрати на оплату праці на підприємстві);
- відрахування на соціальні потреби (відрахування на пенсійне забезпечення; відрахування у Фонд соціального страхування на випадок непрацездатності; страхові внески на випадок безробіття; відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства; відрахування на інші соціальні заходи);
- амортизацію основних засобів (суми нарахованої амортизації основних засобів і нематеріальних активів);
- інші операційні витрати (включаються витрати операційної діяльності, які не ввійшли до складу попередніх елементів, а саме: витрати на відрядження, витрати із страхування майна, винагороди за винахідництво, раціоналізацію, оплату робіт із сертифікації продукції, оплата послуг зв'язку, обчислювальних центрів, охорони, орендна плата).

Для формування повного висновку про можливість пошуку резервів зниження витрат, вивчають витрати за їх функціональним призначенням у виробничому процесі, тобто за статтями калькуляції. Угрупування витрат за калькуляційними статтями собівартості передбачає таку номенклатуру статей:

- сировина й матеріали;
- зворотні відходи;
- закупівельні напівфабрикати й комплектуючі вироби;
- паливо й енергія на технологічні цілі;
- основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників;
- відрахування на соціальні заходи;
- загальновиробничі витрати;
- витрати внаслідок технічно неминучого браку;
- інші виробничі витрати.

Слід знати, що кошториси підприємства формуються за елементами витрат, а калькуляції – за статтями.

Аналіз витрат за елементами дає змогу визначити структурні зміни в обсязі виробництва, охарактеризувати галузеві особливості (матеріалоємність, фондоємність, енергоємність, трудоємність виробництва). Витрати за статтями калькуляції відрізняються від витрат за економічними елементами тим, що вони зосереджують витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції за даний звітний період. Угрупування витрат за калькуляційними статтями дозволяє з'ясувати зв'язок витрат з результатами виробництва, їхню роль у технологічному процесі, управлінні й обслуговуванні, у внутрішньогосподарському розрахунку, виділити прямі й непрямі, основні й накладні, змінні і постійні витрати.

Через собівартість відшкодовуються витрати підприємства, які мають безпосередній зв'язок з виробництвом, тобто забезпечують просте відтворення всіх факторів виробництва: предметів, засобів праці, робочої сили та природних ресурсів.

Для підприємства, яке працює в умовах ринкової економіки, часто мають місце економічні ситуації, пов'язані з коливаннями завантаження виробничих потужностей, що спричиняє зміну виробництва і продажів. Це, у свою чергу, істотно впливає на собівартість продукції, а отже, на фінансові результати. З цим пов'язаний і розподіл витрат на постійні й змінні.

Залежно від цієї класифікації загальні сумарні витрати на виробництво продукції (З) можна описати наступною формулою:

$$З = Н + ПЗ \times О, \quad (9.1)$$

де Н - сума постійних витрат; ПЗ - ставка змінних витрат на одиницю продукції; О - обсяг виробництва продукції.

Тоді витрати на одиницю продукції (Зод) слід записати у вигляді

$$З_{од} = \frac{Н + ПЗ \times О}{О} = \frac{Н}{О} + \frac{ПЗ \times О}{О} = \frac{Н}{О} + ПЗ, \quad (9.2)$$

$$Зод = \frac{H}{O} + ПЗ. \quad (9.3)$$

Аналіз витрат на виробництво і собівартість продукції

Основні напрями проведення аналітичної роботи щодо витрат на виробництво суб'єкта господарювання наступні:

- загальна оцінка зміни собівартості, її динаміки й структури та факторів її зміни;
- аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції;
- аналіз витрат за економічними елементами і калькуляційними статтями;
- аналіз прямих (в тому числі матеріальних і трудових) і непрямих витрат собівартості товарної продукції;
- аналіз загальновиробничих та інших комплексних витрат;
- аналіз собівартості окремих видів виробів;
- узагальнення результатів розрахунків, виявлення резервів зниження собівартості продукції та розробка заходів, спрямованих на прийняття управлінських рішень стосовно використання виявлених резервів та росту прибутковості діяльності.

У процесі загального аналізу витрат та аналізу елементів витрат досліджується структура собівартості та встановлюються причини її змін. Проведення аналізу за елементами витрат зумовлене необхідністю дослідження динаміки змін показників матеріало-, енерго-, трудо- та фондоємності продукції.

Залежно від способу включення витрат у собівартість продукції витрати за калькуляційними статтями класифікують як прямі й непрямі (накладні), що винятково важливо в ході аналітичного дослідження, тому що спосіб віднесення витрат на собівартість окремих виробів визначає обрання відповідної методики факторного аналізу.

Аналізуючи витрати з точки поділу їх на прямі й непрямі, слід враховувати, що в собівартості значне місце займають прямі матеріальні й трудові витрати, до яких відносяться: сировина і матеріали, покупні й комплектуючі вироби і

напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо й енергія на технологічні цілі, основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників з відрахуваннями на соціальні витрати та інші витрати, розмір яких залежить від обсягу й асортименту продукції. Загальна сума прямих матеріальних і трудових витрат залежить від впливу таких факторів: обсяг виробництва товарної продукції, її структура і рівень витрат на окремі вироби. Подальший аналіз прямих витрат потрібно спрямувати на виявлення конкретних причин, що викликали вплив зазначених факторів.

Відхилення фактичних прямих витрат від планових (бази порівняння) обумовлюється такими чинниками:

- зміна обсягу випуску продукції;
- структурні зміни у її складі;
- зміна рівня прямих витрат (частки прямих витрат у собівартості одиниці продукції).

Непрямі витрати включають такі види витрат підприємства, що не відносяться прямо до собівартості окремих видів продукції (для цього використовують певні методи, наприклад, коефіцієнти). Вони мають загальний характер і необхідні для обслуговування і управління виробничо-господарською діяльністю підприємства. У собівартості реалізованої продукції вони представлені наступними основними комплексними статтями: витрати на утримання і експлуатацію устаткування, цехові чи загальновиробничі витрати, витрати на збут і адміністративно – управлінські витрати.

Поділ витрат на прямі й непрямі залежить від рівня спеціалізації виробництва, його організаційної структури, методів нормування та обліку.

Зростання частки прямих витрат у загальній сумі витрат підвищує точність обчислення собівартості одиниці продукції, зміцнює економічні основи управління.

Аналіз динаміки цих витрат здійснюють шляхом порівняння фактичної їхньої величини на одиницю вартості товарної продукції (робіт, послуг) за ряд

звітних періодів, а також із передбаченим плановим рівнем на звітний період. Таке зіставлення як у цілому, так і по окремих статтях цих витрат покаже їх частку у гривні товарної продукції, зміни динаміки протягом періодів, і допоможуть визначити тенденцію їх змін.

Подальший аналіз спрямований на виявлення чинників, що викликали ці зміни. З огляду на те, що не всі види непрямих витрат знаходяться в однаковому зв'язку з обсягом продукції, вони при аналізі підрозділяються на умовно-постійні й умовно-змінні витрати.

У процесі аналізу умовно - змінних загальновиробничих витрат фактичні їх суми за кожною статтею порівнюються з плановими, перерахованими на фактичний обсяг виробництва продукції. Аналіз умовно - постійних загальновиробничих витрат проводиться порівнянням фактичних сум з плановими. При цьому виявляють відхилення, визначають непродуктивні витрати і перевіряють обґрунтованість кошторису витрат.

Такі витрати, як загальновиробничі (загальногосподарські), частина витрат на експлуатацію і утримання устаткування не залежать прямо від обсягу виробництва продукції і тому відносяться до умовно-постійних витрат. А, наприклад, знос інвентаря відноситься до умовно-змінних витрат. Вивчаючи причини, що викликали відхилення від плану і зміни цих витрат у порівнянні з минулим періодом, детально розглядають як перевитрати, так і економію за кожною окремою статтею (чи елементом) витрат.

Сума резерву зниження собівартості продукції складається з економії умовно-постійних витрат за умови збільшення обсягу виробництва, а також скорочення не виправданих перевитрат і непродуктивних витрат матеріалів, заробітної плати, утримання та використання обладнання, цехових витрат. Вирішальною умовою використання виявлених резервів зниження собівартості продукції є зростання продуктивності праці, удосконалення технології виробництва, впровадження нової техніки, ліквідація непродуктивних витрат.

Головним об'єктом калькулювання собівартості окремих видів продукції є готові вироби. Аналізом встановлюють виконання плану за собівартістю окремих видів продукції, вивчають відхилення за статтями калькуляції від плану або валових показників, визначають причини відхилень.

Аналіз собівартості окремих видів продукції треба закінчувати пошуком резервів:

- поточних, які включають всі види непродуктивних витрат, перевитрати ресурсів;
- перспективні, реалізація яких приведе до можливого збільшення обсягів виробництва.

ТЕСТИ З „АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА”

1. Сутність предмету економічний аналіз складає:

- a) динаміка зростання обсягів виробництва,
- b) результати господарювання як наслідок економічних процесів,
- c) причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ та процесів,
- d) господарчі зв'язки підприємства.

2. Об'єкт економічного аналізу – це:

- a) господарське законодавство,
- b) результати господарювання як наслідок процесів (явищ),
- c) економічна служба підприємства,
- d) міжгосподарські зв'язки підприємства.

3. Фактори, які визначають ознаки і особливості досліджуваних об'єктів є:

- a) кількісними,
- b) комплексними,
- c) елементними,
- d) якісними.

4. До якого виду економічного аналізу відноситься аналіз динаміки випуску товарної продукції підприємства за минулий період?

- a) міжгалузевий,
- b) ретроспективний,
- c) маркетинговий,
- d) оперативний.

5. До якого виду аналізу відноситься аналіз порівняння виконання норм виробітку на підприємствах галузей?

- a) внутрішньогосподарського,
- b) галузевого,
- c) зовнішнього,
- d) економіко-статистичний.

6. До показників, що характеризують ефективність використання основних фондів, відносяться:

- a) фондвіддача,
- b) тривалість служби основних фондів,
- c) коефіцієнт оновлення основних фондів,
- d) коефіцієнт зносу.

7. Які показники характеризують інтенсивну роботу обладнання?

- a) режимного фонду часу,
- b) коефіцієнт використання календарного фонду часу,
- c) середньогодинної продуктивності обладнання,
- d) тривалості роботи обладнання протягом зміни.

8. До нематеріальних активів відносяться:

- a) невстановлене устаткування,
- b) торгові марки,
- c) орендоване обладнання,
- d) інвестиції в розвиток інформаційної бази підприємства.

9. Коефіцієнт використання потужності характеризує:

- a) рівень використання потужності,
- b) динаміку випуску продукції,
- c) роботу обладнання протягом зміни,
- d) використання обладнання за часом.

10. Який показник характеризує інтенсивність використання основних фондів?

- a) питомої ваги їх активної частини,
- b) темпу економічного зростання,
- c) фондвіддачі,
- d) коефіцієнт використання продуктивності обладнання.

11. Резервом підвищення рівня фондвіддачі є:

- a) зменшення середньорічної вартості основних фондів,
- b) збільшення часу роботи обладнання,
- c) зменшення числа обслуговуючого персоналу,
- d) комплектація підприємства енергоекономічним обладнанням.

12. Ефективне використання матеріальних ресурсів сприяє:

- a) зменшенню собівартості продукції,
- b) збільшенню матеріальних витрат,
- c) виконанню договорів продажу,

- d) збільшенню матеріалоемності продукції.

13. Збільшення сировини і матеріалів на складах понад рівень поточних запасів свідчить:

- a) про зростання обсягів виробництва,
- b) про зростання матеріалоемності продукції,
- c) про необґрунтовані витрати на придбання сировини і матеріалів,
- d) про раціональну політику підприємства.

Вибрати варіант за умови дефіциту сировини і матеріалів і відсутності змін асортименту продукції.

14. Факторна модель аналізу матеріалоемності включає залежність від:

- a) матеріальних витрат і вартості випущеної продукції,
- b) ємкості матеріальних складів,
- c) вартості матеріалів,
- d) собівартості використовуваних матеріалів.

15. Кількість використаних матеріальних ресурсів на одиницю продукції залежить від:

- a) часу роботи виробництва,
- b) якості матеріалів,
- c) продуктивності праці робітників,
- d) роботи обладнання протягом зміни.

16. Збільшення питомої ваги вартості сировини в собівартості продукції залежить від:

- a) зростання цін на сировину,
- b) зростання обсягу випуску продукції,
- c) збільшення залишків сировини на складах,
- d) оновлення асортименту продукції.

17. Для характеристики руху робочої сили застосовуються показники:

- a) коефіцієнт плинності кадрів,
- b) темп росту випуску продукції,
- c) зміни в організації роботи суб'єкта,
- d) тривалість робочого дня.

18. Які фактори впливають на продуктивність праці робітників?

- a) чисельність персоналу,
- b) кількість днів, відпрацьованих 1 робітником,

- c) річні дивіденди,
- d) соціально-економічні умови в країні.

19. Який з показників характеризує ефективність використання персоналу?

- a) зменшення цілодобових простоїв,
- b) зменшення числа управлінського персоналу,
- c) прибутковість персоналу,
- d) скорочення чисельності персоналу.

20. Який з показників визначається витратами робочого часу на одиницю продукції?

- a) фонд робочого часу,
- b) трудоємність,
- c) продуктивність праці одного робітника,
- d) ефективний фонд робочого часу.

21. Оцінку рівня конкурентоспроможності продукції і резервів її росту проводять:

- a) аналізуючи виробництво і реалізацію продукції,
- b) аналізуючи маркетингову діяльність підприємства,
- c) аналізуючи ефективність використання основного капіталу,
- d) аналізуючи динаміку випуску продукції в асортименті.

22. Попит як економічна категорія характеризує:

- a) обсяг товарів, які виробляє галузь,
- b) якість товарів, які випускає підприємство за цінами, що не перевищують ринкових,
- c) обсяг товарів, які бажає і в змозі придбати за певну ціну в певний проміжок часу на певному ринку,
- d) обсяги продукції, що можуть бути випущені підприємством.

23. Рівень чуттєвості попиту до змін цін вимірюється за допомогою:

- a) коефіцієнта цінової еластичності,
- b) рівня інфляції,
- c) рівня доходів населення,
- d) розміром експортних поставок.

24. Який показник може розглядатись як критерій оптимальності?

- a) чистий прибуток,
- b) продуктивність праці,

- c) рентабельність,
- d) мінімальний обсяг затрат.

25. Коефіцієнт ритмічності випуску продукції визначається відношенням:

- a) суми фактичного обсягу продажів за досліджувані періоди до суми планових обсягів реалізації,
- b) суми фактичного обсягу продажів не вище плану за досліджувані періоди часу до суми планових обсягів реалізації,
- c) суми фактичного обсягу продажів за досліджуваний період до суми витрат,
- d) суми фактичного випуску продукції до максимально можливого згідно установленим потужностям підприємства.

26. Основними показниками, що характеризують фінансові результати діяльності підприємства, є:

- a) величина основних і оборотних засобів підприємства,
- b) прибуток і рентабельність,
- c) коефіцієнти ресурсовіддачі,
- d) величина дивідендів акціонерів.

27. Аналіз прибутковості полягає:

- a) в оцінці здатності підприємства здійснювати рентні платежі державі,
- b) у дослідженні рівнів податків і відрахувань стосовно прибутку,
- c) у дослідженні рівнів прибутку стосовно різних показників: виручки від реалізації продукції, витрат, величини засобів і їхніх джерел,
- d) в оцінці величини прибутку від операційної діяльності.

28. Відношення прибутку підприємства до його активів це:

- a) рентабельність оборотного капіталу,
- b) загальна рентабельність,
- c) оборотність активів,
- d) рентабельність активів.

29. За ступенем залежності від зміни обсягу реалізації продукції витрати поділяються на:

- a) змінні й постійні,
- b) прямі й непрямі,
- c) основні й накладні,
- d) операційні й фінансові.

30. Динаміку об'єкта економічного аналізу характеризує:

- a) індекс виконання плану,
- b) індекс економічного зростання,
- c) коефіцієнт прибутковості,
- d) коефіцієнт оборотності коштів.

31. Рівень витрат на одиницю товарної продукції знаходиться під впливом:

- a) зміни обсягу випуску продукції, середньооблікової чисельності працівників підприємства і їхньої продуктивності праці,
- b) зміни обсягу і структури випуску продукції, рівня змінних витрат на одиницю продукції, суми постійних витрат і зміни відпускних цін на продукцію,
- c) зміни асортименту виробленої продукції і цін на сировину і матеріали,
- d) зміни показників використання обладнання підприємства.

32. Рівень собівартості одиниці продукції визначається як:

- a) відношення обсягу випуску продукції до загальної суми витрат на її виробництво,
- b) добуток обсягу випуску продукції на загальну суму витрат на її виробництво,
- c) відношення суми витрат на виробництво продукції до кількості випущеної продукції,
- d) матеріальними і трудовими витратами на виробництво одиниці продукції.

33. Джерелом інформації для аналізу собівартості продукції є дані:

- a) первинного обліку і фінансової звітності,
- b) статистичної звітності,
- c) балансу,
- d) одержані розрахунково.

34. Оборотність активів характеризує показник:

- a) засобів, що повністю переносять свою вартість на виготовлену продукцію протягом одного обороту капіталу,
- b) часу й швидкості обіговості коштів,

- c) питомої ваги оборотних коштів у загальній сумі активів підприємства,
- d) відношення вартості необоротних активів до валюти балансу.

35. Основними показниками, що характеризують фінансові результати діяльності підприємства, є:

- a) величина основних і оборотних засобів підприємства,
- b) прибуток і рентабельність,
- c) оборотність активів і їхня рентабельність,
- d) величина доходу від реалізації продукції.

36. Відношення прибутку підприємства до його активів – це:

- a) рентабельність оборотного капіталу,
- b) загальна рентабельність,
- c) оборотність активів,
- d) рентабельність активів.

37. Чистий прибуток підприємства визначається як:

- a) сума прибутку від звичайної діяльності і прибутку від надзвичайної діяльності,
- b) різниця між прибутком від звичайної діяльності і прибутком від надзвичайної діяльності,
- c) різниця між прибутком до оподаткування і сумою податку на прибуток,
- d) виручка від реалізації за мінусом ПДВ, акцизного збору і витрат операційної діяльності.

38. Формування чистого прибутку підприємства знаходить висвітлення у:

- a) балансі підприємства,
- b) звіті про фінансові результати діяльності підприємства,
- c) звіті про рух грошових коштів,
- d) звіті про власний капітал.

39. Нематеріальні активи відносяться до:

- a) товарів,
- b) основного капіталу,
- c) запасів,
- d) обчислювальної техніки.

40. Відношення суми прибутку до

середньорічної вартості основних і оборотних засобів – це:

- a) коефіцієнт стимулювання фінансової діяльності,
- b) коефіцієнт ефективності використання капіталу,
- c) рентабельність підприємства,
- d) прибутковість продукції.

41. Який стан підприємства вважається беззбитковим?

- a) коли на 100% використовується потужність,
- b) коли бізнес не приносить ні збитків, ні прибутку,
- c) коли підприємство одержує оптимальний прибуток і реалізує всю вироблену продукцію,
- d) коли маржинальний прибуток дорівнює 0.

42. Які показники характеризують науково-технічний рівень підприємства?

- a) прогресивних технологій,
- b) ступеня виконання планових завдань,
- c) динаміки обсягу виробництва,
- d) забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.

43. Балансовий метод використовується в економічному аналізі для:

- a) узагальнення показників, що характеризують об'єкт аналізу,
- b) дослідження динаміки об'єктів аналізу,
- c) дослідження структури, пропорцій співвідношень об'єктів аналізу та їх окремих елементів,
- d) дослідження динаміки господарських процесів.

44. Інтенсивність використання засобів підприємства характеризує

- a) коефіцієнт накопиченої амортизації,
- b) оборотності,
- c) рентабельності,
- d) оновлення основних засобів.

45. Які показники характеризують рівень організації виробництва?

- a) якості продукції,
- b) енергоозброєності праці,
- c) рівня спеціалізації виробництва,
- d) рівня механізації виробництва.

46. Ефективність діяльності підприємства визначається:

- a) обсягом активів,
- b) витратами на збут,
- c) товарообігом,
- d) чистим прибутком.

47. Асортимент - це:

- a) перелік найменування продукції з вказівкою обсягу випуску по кожному з них,
- b) тільки перелік найменувань виробів і їхніх кодів, установлених для відповідних видів продукції,
- c) групи різнорідних за якісними характеристиками виробів,
- d) перелік найменувань виробів, однорідних за якісними характеристиками.

48. До групи виробничих факторів, що впливають на обсяг реалізованої продукції, не відносяться:

- a) рівень виконання плану виробництва товарної продукції,
- b) асортиментно-структурні зрушення у випуску продукції,
- c) ритмічність випуску продукції,
- d) величина портфеля замовлень.

49. Які фактори, що впливають на зміну витрат на одну гривню товарної продукції, не відносяться до внутрішніх чинників?

- a) збут і виробничі чинники,
- b) залишки продукції,
- c) управління постачанням і запасами; складське господарство,
- d) зміна цін.

50. Структура об'єкта аналізу характеризується показниками:

- a) питомої ваги,
- b) індексу зростання,
- c) фондвіддачі,
- d) темпу приросту.

51. В економічному аналізі індекси використовують для:

- a) оцінки обсягу реалізації продукції,
- b) розрахунку операційного прибутку,
- c) оцінки зміни явища відносно іншого рівня того ж явища, що приймається за базу порівняння,

- d) розрахунку середніх і відносних показників.

52. Необхідною умовою порівняння

є:

- a) наявність відповідної інформації,
- b) порівнянність об'єктів, що досліджуються,
- c) попередня розробка показників,
- d) використання інтегральних показників.

53. Динаміку об'єкта економічного аналізу характеризує:

- a) коефіцієнт рівномірності реалізації,
- b) індекс економічного зростання,
- c) коефіцієнт рентабельності,
- d) тривалість отримання доходів.

54. Який показник обчислюється як відношення суми нарахованого зносу до первісної вартості основних засобів?

- a) коефіцієнт реальної вартості основних засобів,
- b) коефіцієнт здатності основних засобів,
- c) коефіцієнт оновлення основних засобів,
- d) коефіцієнт накопичення амортизації.

55. Організаційно-інформаційна модель аналізу господарської діяльності складається з метою:

- a) узагальнення результатів аналізу,
- b) формалізації аналізу,
- c) визначення завдання аналізу,
- d) визначення термінів аналізу.

56. Який показник обчислюється як відношення залишкової вартості основних засобів до вартості усіх засобів підприємства?

- a) коефіцієнт надходження основних засобів,
- b) коефіцієнт оновлення основних засобів,
- c) коефіцієнт реальної вартості основних засобів,
- d) коефіцієнт здатності основних засобів.

57. Який показник обчислюється як відношення чисельності звільнених працівників до середньо облікової чисельності?

- a) коефіцієнт плинності кадрів,
- b) коефіцієнт загального обороту кадрів,
- c) коефіцієнт обороту кадрів з вибуття,

- d) коефіцієнт обороту кадрів з прийняття.

58. Показники оборотності ресурсів характеризують:

- a) ділову активність,
- b) рентабельність,
- c) фінансову стійкість,
- d) платоспроможність.

59. Яка категорія працівників враховується при обчисленні показників плинності кадрів?

- a) прийняті за період,
- b) звільнені за період,
- c) звільнені за власним бажанням і за порушення дисципліни,
- d) різниця між прийнятими і звільненими за період.

60. Який вид засобів належить до активної частини основних засобів?

- a) споруди,
- b) будівлі,
- c) устаткування,
- d) сировина і матеріали.

61. За яким показником досліджується ефективність використання трудових ресурсів?

- a) забезпеченість підприємства трудовими ресурсами,
- b) продуктивність праці,
- c) коефіцієнт плинності кадрів,
- d) коефіцієнт стабільності кадрів.

62. Який показник обчислюється як відношення суми прибутку від операційної діяльності до обсягу доходу?

- a) рентабельність товарних запасів,
- b) загальна рентабельність,
- c) рентабельність операційної діяльності,
- d) рентабельність власних засобів.

63. Який фактор є зовнішнім стосовно підприємства?

- a) господарська кон'юнктура,
- b) торговельна площа,
- c) чисельність працівників,
- d) товарні запаси.

64. Які показники характеризують рівень управління?

- a) рівня автоматизації,
- b) рівня спеціалізації,
- c) прогресивності технології,
- d) структури органів управління.

65. Які показники характеризують ефективність використання основних засобів:

- a) коефіцієнт оновлення основних засобів,
- b) коефіцієнт здатності основних засобів,
- c) фондвіддача,
- d) частка устаткування в загальній вартості основних засобів.

66. Що характеризує показник відношення обсягу випуску продукції до чисельності працівників?

- a) культуру виробництва,
- b) якість праці,
- c) рівень організації виробництва,
- d) продуктивність праці.

67. Як визначити сукупний резерву зростання виробництва промислової продукції?

- a) як різницю між виробничим потенціалом підприємства та досягнутим обсягом виробництва продукції,
- b) як різницю між планом випуску і фактичним обсягом виробленої продукції,
- c) як різницю між фінансовим і виробничим потенціалом,
- d) як сукупність усіх ресурсів підприємства.

68. Що є теоретичною основою економічного аналізу господарської діяльності?

- a) економіка,
- b) економічна теорія,
- c) бухгалтерський облік,
- d) статистика.

69. Які фактори є внутрішніми відносно підприємства?

- a) політичні,
- b) демографічні,
- c) ресурси підприємства,
- d) економічні.

70. Які фактори впливають на витрати на збут?

- a) валовий прибуток,
- b) чистий прибуток,
- c) обсяг реалізації,
- d) фондоозброєність персоналу.

71. Які показники характеризують величину чистого прибутку у розрахунку на 1 грн. витраченої сировини (матеріальних витрат)?

- a) оборотності,
- b) матеріаломісткості,
- c) матеріаловіддачі,
- d) рентабельності.

72. За якими показниками можна побудувати факторну модель фонду заробітної плати?

- a) чисельність працівників і середня заробітна плата одного працівника,
- b) обсяг виробництва і продуктивність праці,
- c) продуктивність праці і середня заробітна плата одного працівника,
- d) чисельність працівників і продуктивність праці.

73. Який методичний прийом застосовують в аналізі грошових потоків з метою урахування фактора часу?

- a) застосування методів елімінування,
- b) застосування натуральних показників,
- c) застосування індексів цін на товари і послуги,
- d) дисконтування доходів і витрат.

74. Що є метою економічного аналізу?

- a) дослідження економічних результатів діяльності підприємства,
- b) забезпечення ефективного управління підприємством,
- c) дослідження господарських процесів,
- d) дослідження взаємозв'язків між економічними показниками.

75. Які методичні прийоми притаманні вертикальному аналізу?

- a) обчислення відносних показників структури,
- b) ланцюгові підстановки,
- c) елімінування,
- d) обчислення відносних показників динаміки.

76. Які методичні прийоми властиві горизонтальному аналізу?

- a) елімінування,
- b) обчислення відносних показників структури,
- c) обчислення відносних показників

- динаміки,
- d) ланцюгові підстановки.

77. Відношення чисельності звільнених працівників до загальної чисельності - це коефіцієнт:

- a) плинності кадрів,
- b) руху робочої сили,
- c) обороту робочої сили з вибуття,
- d) обороту чисельності підприємства.

78. Інтенсивність використання матеріальних ресурсів характеризує:

- a) темп зростання,
- b) темп приросту,
- c) коефіцієнт рентабельності,
- d) коефіцієнт оборотності.

79. Інтенсивність використання основних засобів характеризує:

- a) темп приросту,
- b) коефіцієнт навантаження,
- c) темп зростання,
- d) коефіцієнт рентабельності.

80. На рівень витрат впливають:

- a) структура активів підприємства,
- b) структура випуску продукції,
- c) рентабельність продаж,
- d) рентабельність витрат.

81. Умовно-змінними витратами є:

- a) витрати на рекламу,
- b) витрати на утримання основних засобів,
- c) транспортні витрати,
- d) витрати на оплату праці адмінперсоналу.

82. Які фактори впливають на трудові витрати?

- a) чисельність працівників,
- b) сума отриманого прибутку,
- c) сума сплачених дивідендів,
- d) сума наданої матеріальної допомоги.

83. Які фактори безпосередньо впливають на обсяг витрат на виробництво?

- a) валовий прибуток,
- b) чистий прибуток,
- c) собівартість продукції,
- d) обсяг виробництва.

84. Відношення обсягу випущеної продукції до обсягу сировинно-матеріальних ресурсів - це:

- a) матеріаловіддача,

- b) фондомісткість,
- c) фондовіддача,
- d) матеріаломісткість.

85. Відношення обсягу випущеної продукції до середньооблікової чисельності робітників – це:

- a) фондовіддача,
- b) продуктивність праці,
- c) фондомісткість,
- d) фондоозброєність.

86. Вплив рівня забезпеченості підприємства сировиною і матеріалами на обсяг випущеної продукції вивчається на основі:

- a) балансів робочого часу,
- b) товарних балансів,
- c) сировинних (матеріальних) балансів,
- d) балансів руху основних засобів.

87. Який показник обчислюється як відношення обсягу витрачених сировини і матеріалів до обсягу випущеної продукції?

- a) оборотність,
- b) рентабельність,
- c) матеріаловіддача,
- d) матеріаломісткість.

88. Що є грошовим вимірником введених в експлуатацію об'єктів капітального будівництва?

- a) черга (етап) введення в дію,
- b) кошторисна вартість об'єктів,
- c) потужність об'єктів,
- d) сума експлуатаційних витрат.

89. Які показники відносяться до показників ритмічності будівельного виробництва?

- a) рівня концентрації будівництва,
- b) величини заділу,
- c) терміну будівництва,
- d) частоти відхилень.

90. Оптимальний розмір запасів розраховують:

- a) згідно з показником еоq,
- b) за балансовим способом,
- c) на основі установлених нормативів,
- d) графічним способом.

91. Товари, що не потребують додаткових витрат щодо руху на ринку і є головним джерелом доходу підприємства, мають назву:

- a) „зірки”,
- b) „важкі діти”,
- c) „дійні корови”,
- d) „собаки”.

92. На якому етапі аналітичного дослідження перевіряють достовірність вхідної інформації?

- a) підготовки інформаційної бази аналізу,
- b) загальної попередньої оцінки показників діяльності підприємства,
- c) проведення факторного аналізу показників,
- d) узагальнення результатів аналізу.

93. Який з наведених нижче показників неможливо деталізувати за структурними підрозділами підприємства:

- a) фонду заробітної плати,
- b) втрати від браку продукції,
- c) собівартості товарної продукції підприємства,
- d) витрат на експлуатацію та утримання устаткування.

94. Які аналітичні завдання вирішують при застосуванні у процесі порівняння фактичних показників діяльності підприємства з їх плановими значеннями:

- a) контроль за витратами та формуванням собівартості продукції,
- b) оцінка виконання плану на підприємстві,
- c) ранжирування підприємств за результатами їх діяльності,
- d) встановлення тенденцій розвитку економічних явищ та процесів на підприємстві.

95. Показники, які кількісно характеризують процес заміни застарілих зразків продукції на сучасніші й технічно досконаліші, оцінюють на такому етапі аналізу виробництва:

- a) оцінка виконання плану обсягу виробництва товарної продукції та його динаміки,
- b) аналіз якості продукції,
- c) аналіз ритмічності виробництва,
- d) аналіз асортименту продукції.

96. Побічні показники якості продукції:

- a) питома вага продукції вищої категорії якості,
- b) питома вага атестованої і неатестованої продукції у загальному її випуску,
- c) корисність, надійність, естетичність,
- d) збитки від браку, питома вага зарекламованої продукції, штрафи за неякісну продукцію.

97. На величину фонду оплати праці впливають такі фактори:

- a) собівартості реалізованої продукції і чистий дохід від реалізації,
- b) прибутку від реалізації продукції,
- c) соціально-економічні фактори і чисельність підприємства,
- d) середньорічної заробітної плати працівників та їх чисельність.

98. Які показники можна віднести до якісних?

- a) обсяг реалізації продукції,
- b) кваліфікація працівників,
- c) середньооблікова чисельність працівників,
- d) обсяг виробництва продукції.

99. До абсолютних показників належать:

- a) темп зростання чисельності працівників,
- b) рентабельність,
- c) обсяг реалізованої продукції,
- d) індекс цін.

100. Які показники застосовують для аналізу інтенсивності використання активів підприємства?

- a) оборотності активів,
- b) ритмічності надходження товарно-матеріальних ресурсів,
- c) забезпеченості засобами,
- d) рентабельності засобів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз господарської діяльності [Текст] : навчальний посібник / За заг. Ред. І. В. Сіменко, Т. Д. Косової – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 384 с.
2. Аналіз господарської діяльності [Текст]: опорний конспект лекцій / уклад. Н. С. Барабаш ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : , 2004. - 283 с. : іл.
3. Анализ финансово-хозяйственной деятельности: практикум. [Текст] / О.В. Губина, В.Е. Губин 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ФОРУМ, ИНФРА-М, 2012. - 192 с. 978-5-8199-0320-9.
4. Андреева Г. І. Економічний аналіз [Текст]: навч.-метод. посібник / Г. І. Андреева. - К. : Знання, 2008. - 263 с. - (Серія "Вища освіта ХХІ століття"). - ISBN 978-966-346-365-0.
5. Бабенко В. Г. Механізм страхування фінансових ризиків: монографія [Текст] / В.Г. Бабенко. - Мелітополь: ТДАТУ, 2009. - 287с.
6. Баканів М.І. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / М.І. Баканів. - К.: Кондор, 2009 . - 296 с.
7. Банк В.Р. Финансовый анализ: учеб. пособ. [Текст] / В.Р. Банк, С.В. Банк, А.В. Тараскина. - М.: ТК Велби, Изд-во. Проспект, 2006. - 344 с.
1. 5-482-00022-2
8. Басовский Л.Е. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности [Текст] / Л.Е. Басовский, А.М. Лунева, А. Л. Басовский. - М.: Инфра-М, 2008. - 222 с. ISBN 978-5-16-001285-8.
9. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. - К.: КНЕУ, 2005. - 592 с. 966-574-799-1.
10. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. [Текст]/ М. Т. Білуха. - К.: Цент навчальної літератури 2007. - 690с.
11. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: підручник. В 2 т. [Текст]/ И.А.Бланк. - К.: Ника-Центр, 1999. - 512 с.

12. Богатко Н.Г. Облік та аналіз фінансових інвестицій: автореф. дис.. канд. екон. наук: 08.06.04 [Текст] / Н.Г. Богатко; Харк. держ. акад. технології та орг. харчування. - Х., 1999. - 17 с.
13. Бровкова Е. Г. Внешнеэкономическая деятельность: підручник. [Текст]/ Е. Г. Бровкова, И. П. Продиус. - К.: Сирина, 2000. - 196 с.
14. Булатів А.С. Економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. [Текст] / А.С. Булатів. - К.: Знання, 2007. - 408с.
15. Бутинець Ф.Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. [Текст] / За ред. Ф.Ф. Бутиця - Житомир: 1111. "Рута", 2001. - 544с.
16. Ващенко Л. О. Інформаційне та методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств: автореф. дис.. канд. екон. наук: 08.06.04 [Текст] / Л. О. Ващенко; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. - К., 2005. - 20с.: іл.
17. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств: навч. посіб. [Текст] / О. І. Гадзевич. - К.: Кондор, 2007. -180 с.
18. Герасимова В. Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности промышленного предприятия: учебное пособие [Текст] / В.Д.Герасимова. - М.: КНОРУС, 2011. - 360с. ISBN 978-5-406-00678-8
19. Герасимов Б.И., Комплексный экономический анализ финансово-хозяйственной деятельности организации [Текст] / Б.И. Герасимов, Т.М.Коновалова, С.П. Спиридонов, Н.И. Саталкина.- Тамбов: ТГТУ, 2008. - 160 с. - ISBN 978-5-8265-0722-3.
20. Гречина І. В. Оцінка інвестиційної привабливості торговельних підприємств: монографія [Текст] / І.В. Гречина, П.М. Сухарев. - Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. - 417 с.
21. Гушко С. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / С. В. Гушко, А.В. Шайкан, Н.П. Шайкан, О.А.Гушко. - Вид. 2-е, перероб. і допов. - Кривий Ріг: Чернявський Д. О., 2011. - 174 с.

22. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / Л.І. Донець. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 312с.
23. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І.О. Школьник та ін. / За ред. доктора економічних наук А.О. Єпіфанова. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - 286 с.
24. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства / Вид .2-ге пер. та доп: навч. посіб. [Текст] / Т. Д. Костенко та ін. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 400 с.
25. Економічний аналіз / М.А. Болюх М.А. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/117/39/>
26. Іванов Ю.Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток [Текст]: моногр. / Ю. Б. Іванов, П.А. Орлов, О.Ю. Іванова. - Х.: ВД "ІНЖЕК", 2008. - 352с.
27. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / К.В. Ізмайлова. - К.: МАУП, 2001. - 152 с.
28. Іонин Е.Е. Система показателів оцінки імущественного положення підприємств: монографія [Текст] / Е.Е.Іонин. - Донецьк: Юго-Восток, 2006. - 431 с.
29. Карамзін В. Я. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / В. Я. Карамзін. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 392 с.
30. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз [Текст] : підручник / Г. І. Кіндрацька [и др.]. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 487 с. - ISBN 978-966-346-592-0.
31. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры: ученик. [Текст]/ В.В. Ковалев. - М.: Финансы и статистика, 2001. - 560 с.
32. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. [Текст] / В.В. Ковалев. - М.: Финансы и статистика, 1997. - 385 с.

33. Ковальчук Т.М. Теорія економічного аналізу [Текст]: навч.-метод. посіб. / уклад. Т. М. Ковальчук; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці: Рута, 2008. - 392 с. - ISBN 978-966-568-948-5.
34. Ковальчук К.Ф. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій.: навчальний посібник. [Текст]/ К.Ф.Ковальчук - К.: Центр учбової літератури, - 2012. - 326с
35. Кожанова Є. П. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. / Є. П. Кожанова [и др.] ; Харківський національний економічний ун-т. - 3-є вид., допр. і доп. - Х.: ВД "ІНЖЕК", 2009. - 344 с. - ISBN 978-966-392-241-6.
36. Козак І. І. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Козак; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2-ге вид. - Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2010. - 217 с. - ISBN 978-966-8687-57-0.
37. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности: учебное пособие [Текст] / О. Кононенко. - Х.: Фактор, 2002. - 144с.
38. Косова Т. Д. Організація і методика економічного аналізу: навч. посібник [Текст] / Т.Д. Косова, П.М. Сухарев, Л.О. Ващенко, І.В. Гречина, Н.Е. Деєва; (за заг. ред проф. Т.Д. Косової) - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 528с.
39. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація [Текст]: моногр. / М.Д. Корінько - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. - 429 с.
40. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник. [Текст]/ Н.С. Краснокутська. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 352 с.
41. Кузьмін О. Є. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посіб. [Текст] / О.Є. Кузьмін, Г.Л. Вербицька, О.Г. Мельник / Національний ун-т "Львівська політехніка". - Л.: Видавництво національного ун-ту "Львівська політехніка", 2008. - 212с. - ISBN 978-966-553801-1.

42. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу [Текст]: навч. посібник / Г. І. Купалова. - К.: Знання, 2008. - 639 с. - ISBN 978-966-346-497-8.
43. Лазаришина І. Д. Методологія та організація економічного аналізу: навчальний посібник. [Текст] / І.Д. Лазаришина. / Український держ. ун-т водного господарства та природокористування. - Рівне: УДУВГП, 2004. - 112с.
44. Магопець О. А. Фінансовий аналіз: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навч. за освіт.-проф. прогр. магістра за спец. "Облік і аудит" [Текст] / О. А. Магопець [та ін.]. - Кіровоград: КОД, 2010. - 278 с.
45. Мамаєва Т. О. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: конспект лекцій для студентів. [Текст] / Т.О. Мамаєва, В.І. Торкатюк, Н.М. Золотова, М.П. Пан. - Харків: ХНАМГ, 2007. - 154 с.
46. Мних Є.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: підручник / Є. В. Мних; Київський національний торговельно-економічний ун-т. - К., 2008. - ISBN 966-629-312-9.
47. Мочаліна З. М. Економічний аналіз (модульний варіант). Навч. посібник. [Текст] / З.М. Мочаліна, В.Т. Плакіда, А.Є.Ачкасов. - Харків: ХНАМГ, 2007. - 408 с.
48. Нитецкий В.В. Финансовый анализ в аудите. Теория и практика. [Текст] / В.В. Нитецкий. - М.: Дело, 2001. - 256с.
49. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін. [Електронний ресурс] / О. В. Олійник. - Житомир: ЖДТУ, 2008. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
50. Оліфіров О. В. Контролінг інформаційної системи підприємства: навчальний посібник. [Текст] О.В. Оліфіров. - Донецьк : ДонДУЕТ, 2003. - 326с.
51. Отенко І. П. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства: наук. вид. [Текст] / І.П. Отенко, Л.М. Малярець, Г.А. Іващенко. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. - 347с. - ISBN 966-676-219-6.
52. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання [Текст]: підручник / П. Я. Попович. - 3-тє вид., перероб. і доп. -

К.: Знання, 2008. - 630 с. - (Серія "Вища освіта ХХІ століття"). - ISBN 978-966-346-471-8.

53. Прокопенко І.Ф. Методика і методологія економічного аналізу [Текст]: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін. - К.: ЦУЛ, 2008. - 430 с. - ISBN 978-966-364-569-8.

54. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємств. [Текст] / Г.В. Савицька. - К.: Знання, 2004. - 654 с.

55. Сіменко І. В. Якість систем управління підприємствами: методологія, організація, практика: монографія [Текст] / І.В. Сіменко. - Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. - 394 с.

56. Сопко В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник [Текст] / В.В. Сопко, В.П. Завгородній. / Київський національний економічний ун-т. - К.: КНЕУ, 2004. - 411с.

57. Сумець О.М. Оцінка конкурентоспроможності сучасного промислового підприємства: навчально-практичний посібник. [Текст] / О.М. Сумець, О. Є. Сомова, Є.Ф. Пеліхов. - К.: "Видавничий дім "Професіонал", 2009. - 280с.

58. Сухарев П. М. Економічний аналіз в системі податкового контролю: організація і методика: навч. посібник. [Текст] / П.М. Сухарев, Л.О. Сухарева, О.О. Назаренко, О.Л. Павліченко, Я.І. Глущенко. - Донецький держ. ун-т економіки, торгівлі ім. М.Туган-Барановського. - Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. - 124с.

59. Сухарев П. М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник [Текст] / П.М. Сухарев, Т.Д. Косова, І.В. Сіменко. - Донецьк: ДонДУЕТ, 2002. - 299 с.

60. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. закладів освіти / Н. В. Тарасенко. - ж 4-те вид., стер. - Л.: Новий Світ-2000, 2008. - 344 с. - ISBN 966-7827-31-3.

61. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем [Текст] / А. И. Уемов. - М. : Мысль, 1978. - С. 8 - 54.

62. Фаріон І. Д. Організація обліку, контролю й аналізу: навч. посібник [Текст] / І. Д. Фаріон, І.В. Перезозова. / Тернопільський національний економічний ун-т. - Т.: Економічна думка, 2007. - 714с.
63. Чигринська О.С. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. [Текст] / О.С. Чигринська, Т.М. Власюк. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 232с.
64. Чумаченко М. Г. Економічний аналіз [Текст]: навч. посібник / М. А. Болюх [та ін.]; ред. М. Г. Чумаченко; Київський національний економічний ун-т. - 2.вид., перероб. і доп.. - К.: КНЕУ, 2003. - 555 с. - ISBN 966-574-416-X.
65. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа [Текст] /А.Д. Шеремет. - М.: ИНФРА-М, 2011. - 352с. ISBN: 978-5-16-004550-4.
66. Шиян Д. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст] / Д.В. Шиян. - К. : А.С.К., 2005. - 240с.
67. Шкарабан С.І. Організація і методика економічного аналізу (Збірник задач) [Текст]: для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / С. І. Шкарабан [та ін.]; Тернопільський національний економічний ун-т. Кафедра економічного аналізу. - Т.: ТНЕУ, 2009. - 176 с.
68. Яценко В. М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / В. М. Яценко, О. М. Шинкаренко, Н. М. Бразілій. - Черкаси: ЧДТУ, 2010. - 267 с.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Бескоста Г. М. Економічний аналіз: Методичні рекомендації до виконання курсових робіт [Текст] : Для студ. ЗДІА спец. "О та А" (6.050106) ден. та заоч. форм навчання / Г. М. Бескоста ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2003. - 17 с. : іл.
2. Драгун Л. М. Аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства [Текст] : Методичні вказівки щодо виконання курсової, самостійної, контрольної роботи. Для студ. напрямку 0501 "Економіка і підприємство" спец. 8.050107 "ЕП" / Л. М. Драгун, В. А. Ткаченко, А. Г. Семенов ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2003. - 45 с. : іл.

3. Найдьонов О. Г. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства [Текст] : Методичні вказівки до виконання контрольних робіт для студ. ЗДІА спец. 7.050107 "ЕП" ден. та заоч. форм навчання / О. Г. Найдьонов ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2007. - 32 с. : іл.

4. Найдьонов, О. Г. Економічний аналіз [Текст] : Методичні вказівки до виконання курсових робіт для студ. ЗДІА спец. 7.050107 "ЕП" ден. та заоч. форм навчання / О. Г. Найдьонов ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2008. - 35 с. : іл.

5. Найдьонов О. Г. Економічний аналіз [Текст] : Методичні вказівки до виконання контрольних робіт для студ. ЗДІА спец. 7.050107 "ЕП" ден. та заоч. форм навчання / О. Г. Найдьонов ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2008. - 32 с. : іл.

6. Панченко О. М. Економічний аналіз [Текст] : Методичні вказівки до кредитно-модульного оцінювання знань студентів для студ. ЗДІА спец. 6.050106 "О і А" ден. та заоч. форм навчання / О. М. Панченко, І. А. Козачок, О. В. Гамова ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2008. - 56 с. : іл.

7. Сахарцева І. І. Методичні вказівки для практичних та самостійних занять студентів спеціальності 8.050.106 "Облік та аудит". Аналіз безбитковості. Бухгалтерський облік для прийняття рішень [Текст] / І. І. Сахарцева ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2002. - 17 с. : іл.

8. Сахарцева І. І. Методичні вказівки з вивчення дисципліни "Економічний аналіз на промисловому підприємстві" та контрольні завдання [Текст] : Для студ. спец. 7.050106 ден. та заоч. форм навчання / І. І. Сахарцева ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2002. - 63 с. : іл.

9. Сахарцева І. І. Аналіз на безперервність діяльності підприємств в аудиті [Текст] : Методичні вказівки до проведення практичних занять та виконання контрольних робіт. Для студ. ЗДІА спец. 6.050106 "О і А" ден. та заоч. форми навчання / І. І. Сахарцева, Л. В. Таратута, В. К. Співак, В. О. Фоменко ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2006. - 63 с. : іл.

10. Череп А. В. Теорія економічного аналізу. Тема: "Методи економічного аналізу": Методичні вказівки до виконання практичних та семінарських занять

[Текст] : Для студ. ЗДІА ден. форми навчання спец. МП, МПД / А. В. Череп, В. І. Драч, Н. С. Ільяшенко ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2005. - 21 с. : іл.

11. Череп А. В. Економічний аналіз. Тема: "Аналіз матеріальних і трудових ресурсів" : Методичні вказівки до виконання практичних та семінарських занять [Текст] : Для студ. ЗДІА ден. форми навчання спец. ОіА, ЕК, ЕП, Ф / А. В. Череп, В. І. Драч, Н. С. Ільяшенко ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2005. - 55 с. : іл.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- 1) www.ebrd.com - Європейський банк реконструкції та розвитку.
- 2) www.gifa.ru - Гільдія інвестиційних та фінансових аналітиків.
- 3) www.icps.kiev.ua - Міжнародний центр перспективних досліджень.
- 4) www.ics.org.ua - Інститут конкурентного суспільства.
- 5) www.invest.delovoy.com - Інвестиційний експерт.
- 6) www.minfm.gov.ua - Міністерство фінансів України.
- 7) www.mavica.ra - Багатомовний пошуковий каталог.
- 8) www.rada.kiev.ua - Верховна Рада України.
- 9) www.ukrstat.gov.ua - Державний комітет статистики.
- 10) www.usfa.kiev.ua - Українське товариство фінансових аналітиків.
- 11) www.fas.com.ua - Фінансовий аналітик-сервіс.

ДОДАТКИ

Додаток А. Показники, що використовуються в аналізі господарської діяльності підприємства

Назва показника	Формула	Умовні позначення
1	2	3
<i>Показники, що характеризують виробництво і реалізацію продукції</i>		
Коефіцієнт напруженості плану	$K_{напр} = \frac{ВП_{пл}}{М_{пл}} \times 100\%$	ВП _{пл} - випуск продукції за планом, М _{пл} - потужність планова
Баланс реалізованої продукції	$РП = Г_{ппр} + Т_{Опр} + ТП - ГП_{кр} - Т_{Окр}$	РП - реалізована продукція, Г _{ппр} , ГП _{кр} - готова продукція на початок і кінець року, Т _{Опр} , Т _{Окр} - відвантажені товари на початок і кінець року
Середньорічний темп росту (приросту) продукції	$T_p = \sqrt[p]{T_1 \cdot T_2 \cdot \dots \cdot T_n}$	1,2,...п- роки Т- темп росту
Коефіцієнт надійності	$K_n = (T_p - T_n) : T_p$	T _p - заг. час роботи машини T _n - час простою
Індекс якості продукції	$I_{як} = \frac{K_1 E_1 + \dots + K_n E_n}{(E_1 + \dots + E_n)}$	п - число показників, К- коефіцієнт росту якості, Е- економічний ефект. в розрахунку на 1% якості
Коефіцієнт сортності	$\%K_{сорт} = \frac{K_{сорт \phi}}{K_{сорт \text{пл}}}$	Коефіцієнт сортності в першосортних одиницях
Втрати товарної продукції за рахунок браку	$\Delta ТП = \% \text{ браку} \times \frac{ТП_{факт. в планових цінах}}{100\%}$ $\% \text{ браку} = (\text{вартість забракованих виробів} + \text{витрати на виправлення браку}) : (\text{собівартість ТП} - \text{загально-виробничі витрати})$	
Індекс якості	$I_{як} = 1 - (Б + ГР + Р) : С$	Б- вартість забракованої продукції, ГР - вартість гарантійного ремонту, Р - вартість продукції, по якій прийняті рекламации
Виконання плану за обсягом продукції	$K_p = \frac{\sum ВП_{ф}}{\sum ВП_{пл}}$	Сума випуску кожного виду продукції, одержаного фактично до відповідної планової суми
<i>Показники організаційно - технічного рівня</i>		
Коефіцієнт механізації	$K_{мех} = \frac{Ом}{Оз}$	Ом- обсяг робіт, виконаних механізованим способом; Оз - загальний обсяг робіт
Коефіцієнт автоматизації	$K_{авт} = \frac{Ча}{Оп}$	Ча - час на роботу на автоматичних лініях, Оп- витрати часу на виробництво продукції
Питома вага робітників, зайнятих на ручних роботах	$K_{руч} = \frac{КР_{руч}}{КР_{заг}}$	КР _{заг} – загальна кількість працюючих, КР _{руч} - кількість працюючих на ручних операціях

1	2	3
Фондоозброєність	$\Phi_0 = \text{ОВФ} : \text{КРзаг}$	КРзаг – загальна кількість працюючих, ОВФ- вартість основних виробничих фондів
Технічна озброєність	$\text{Тоз} = \text{ОВФа} : \text{Ч макс}$	ОВФа - активна частина ОВФ, Чмакс - середня чисельність у найбільшу зміну
Коефіцієнт спеціалізації	$\text{Кспец} = \text{ОП} : \text{ВП}$	ОП – основна продукція підприємства, ВП- загальний випуск продукції
Річна ефективність від упровадження нової техніки	$E = [(C_1 + H_e \cdot U_{K1}) - (C_2 + H_e \cdot U_{K2})] \cdot A$	C_1, C_2 – собівартість одиниці продукції до і після впровадження, H_e – нормативний коефіцієнт порівняної ефективності витрат, U_{K1}, U_{K2} – питомі капітальні витрати на одиницю продукції, A – обсяг продукції
Коефіцієнт кооперування	$\text{Кк} = \text{Впф} : \text{Мз}$	Впф- витрати на закупні напівфабрикати, Мз - матеріальні витрати
Коефіцієнт ритмічності	$\text{Кр} = \text{Пзарах} : \text{ВПпл}$	П зарах- продукція, зарахована за рахунок виконання графіку, ВПпл- випуск продукції за планом
Показники використання основних фондів		
Коефіцієнт оновлення	$\text{Кон} = \text{ОВФп} : \text{ОВФ кр}$	ОВФп-вартість фондів, що надійшли ОВФ кр - вартість фондів на кінець року
Коефіцієнт вибуття	$\text{Квит} = \text{ОВФвиб} : \text{ОВФпр}$	ОВФпр - вартість фондів на початок року, ОВФвиб - вартість вибуваючих фондів
Коефіцієнт зносу	$\text{Кзн} = \text{Сзн} : \text{ОВФбал}$	Сзн - сума зносу, ОВФбал - балансова (залишкова) вартість фондів на певний період
Фондовіддача	$\text{Фв} = \text{ВП} : \text{ОВФс}$	ВП - випуск продукції, ОВФс— середньорічна вартість основних фондів
Фондомісткість	$\text{Фм} = \text{ОВФс} : \text{ВП} = 1 / \text{Фв}$	
Коефіцієнт екстенсивності	$\text{Кекс} = \text{МГф} : \text{МГпл}$	МГ - машино-години(зміни), пл.,ф - планові й фактичні
Коефіцієнт інтенсивності	$\text{Кінт} = \text{ФМГ} : \text{ПМГ}$	ФМГ, ПМГ - фактичний і плановий випуск продукції за 1 машино-зміну
Коефіцієнт змінності	$\text{Кзм} = \text{СЗ} : \text{Ст}$	СЗ - кількість відпрацьованих станко змін, Ст. - кількість установлених верстатів
Інтегральний коефіцієнт	$\text{Кінтег} = \text{Кінт} \cdot \text{Кекс}$	
Показники використання матеріальних ресурсів		
Матеріалоємність	$\text{Ме} = \text{МВ} : \text{ТП}$	МВ - матеріальні витрати, ТП - випуск товарної продукції
Матеріаловіддача	$\text{Мв} = 1 : \text{Ме}$	

1	2	3
Зміна випуску товарної продукції у зв'язку з порушеннями матеріально-технічного забезпечення	$\Delta \text{ТП} = \text{П} \times \text{Д} \text{о} : \text{Др} \times \text{Н}$	П - потреба в матеріалах на програму, До-дні відсутності матеріалів, Др.- дні роботи в звітному періоді, Н - норма витрат матеріалів на виріб
Трудові показники		
Коефіцієнт плинності робочої сили	$\text{Кп} = \text{СРз} : \text{СЧ}$	СРз - сума числа робітників, звільнених за власним бажанням, за станом трудової дисципліни, СЧ- середньоспискова чисельність
Коефіцієнт обороту щодо прийому працюючих	$\text{Ко} = \text{ПР} : \text{СЧ}$	ПР- чисельність робітників, що поступили на роботу
Коефіцієнт обороту щодо звільненню робітників	$\text{Коз} = \text{ЗР} : \text{СЧ}$	ЗР - число звільнених робітників
Коефіцієнт загального обороту	$\text{Коб.з} = (\text{ПР} + \text{ЗР}) : \text{СЧ}$	
Продуктивність праці працюючих	$\text{ПТппп} = \text{ПВр} \times \text{ПТр}$	ПВр - питома вага робітників у загальній чисельності промислово-виробничого персоналу, ПТр - продуктивність праці одного робітника
Продуктивність праці працюючих	$\text{ПТппп} = \text{ПВр} \times \text{Д} \times \text{П} \times \text{ПТДр}$	Д - кількість днів роботи, П - тривалість робочого дня
Фонд робочого часу	$\text{ФРЧ} = \text{Чр} \times \text{Д} \times \text{П}$	Чр - чисельність працюючих
Фонд оплати праці	$\text{ФОП} = \text{Чр} \times \text{ЗП}$	ЗП - середня заробітна плата
Показники собівартості		
Собівартість продукції	$\text{С} = \text{Н} + \text{Зв}$ $\text{С} = \text{РП} - \text{ПР}$	Н - постійні витрати, Зв - змінні витрати, РП – виручка від реалізації, ПР - прибуток
Витрати на 1 грн. товарної продукції	$\text{В} = \text{С} : \text{ТП}$	
Прибуток від виробництва товарної продукції	$\text{ПР} = \text{ТП} - \text{С}$ $\text{ПР} = \text{К} (\text{Цо} - \text{Со})$	К - кількість продукції, Цо, Со - відповідно ціна і собівартість одиниці продукції

Додаток Б. Розрахунок показників прибутку і рентабельності підприємств на основі фінансового звіту балансу відповідно до П(С)БО України.

№ п/п	Показник	Суть
1	2	3
1	Валовий прибуток (збиток)	Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за винятком податків та інших виключень, мінус вартість реалізованої продукції
2	Питома вага прибутку в загальному обсязі реалізованої продукції	Валовий прибуток / Дохід від реалізації продукції (товарів, послуг)
3	Питома вага прибутку в доході від реалізованої продукції підприємства	Валовий прибуток / Дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) мінус податки та інші виключення
4	Рентабельність реалізованої продукції	Валовий прибуток / Собівартість реалізованої продукції
		Валовий прибуток / середньо залишкову вартість основних і оборотних засобів
		Балансовий прибуток / середня вартість оборотних і необоротних активів
5	Фінансові результати (прибуток чи збиток) від іншої операційної діяльності	Інші операційні доходи—інші операційні витрати
6	Рентабельність іншої операційної діяльності	Інші операційні доходи—інші операційні витрати / інші операційні витрати
7	Прибуток (збитки) від операційної діяльності	Доходи від операційної—витрати по операційної діяльності
8	Рентабельність операційної діяльності	Прибуток (збитки) від операційної діяльності / витрати від операційної діяльності
		Прибуток (збиток) від операційної діяльності / середня залишкова вартість основних і оборотних засобів
		Прибуток (збитки) від операційної діяльності / середня вартість основних і оборотних засобів
		Прибуток (збитки) від операційної діяльності / середня вартість необоротних і оборотних активів
9	Прибуток (збиток) від фінансової діяльності	Доходи від фінансової діяльності—витрати по фінансової діяльності
10	Рентабельність фінансової діяльності	Прибуток (збиток) від фінансової діяльності / витрати по фінансовій діяльності
		Прибуток (збиток) від фінансової діяльності / середні фінансові інвестиції

1	2	3
11	Прибуток (збитки) від інвестиційної діяльності	Інші доходи—інші витрати
12	Рентабельність інвестиційної діяльності	Прибуток (збитки) від інвестиційної діяльності / інші витрати
13	Прибуток (збитки) від звичайної діяльності	Прибуток від операційної діяльності, фінансової і інвестиційної
14	Рентабельність звичайної діяльності	Прибуток від звичайної діяльності / витрати від звичайної діяльності
		Прибуток (збитки) від звичайної діяльності / середня вартість необоротних і оборотних активів
15	Загальний прибуток (збитки) підприємства	Прибуток всіх видів діяльності до оподаткування
16	Загальна рентабельність	Загальний прибуток (збитки) підприємства / загальні витрати підприємства
		Загальний прибуток (збиток) підприємства / середньорічна вартість активів
17	Чистий прибуток (збиток) від діяльності підприємства після оподаткування	Прибуток всіх видів діяльності після оподаткування
18	Чиста рентабельність підприємства	Чистий прибуток (збиток) від діяльності підприємства після оподаткування / загальні витрати підприємства
		Чистий прибуток (збиток) від діяльності підприємства після оподаткування / середньорічна вартість активів
19	Чистий працюючий капітал	Поточні активи—поточні зобов'язання
20	Чиста прибутковість працюючого капіталу	Чистий прибуток (збиток) після оподаткування / середній чистий працюючий капітал
21	Загальна прибутковість працюючого капіталу	Загальний прибуток (збитки) / середній чистий працюючий капітал

Додаток В. Деякі аналітичні показники фінансового стану.

№	Показники	Формула розрахунку	Економічна сутність
1	2	3	4
1	Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороті)	Чиста виручка / Обігові кошти	Кількість оборотів обігових коштів за період; скільки виручки припадає на одиницю обігових коштів
2.	Період одного обороту обігових коштів (днів)	360/коефіцієнт оборотності	Середній період від витрачання коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію
3	Рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком	<u>Чистий прибуток</u> Активи	Скільки припадає чистого прибутку на одиницю інвестованих в активи коштів
4	Рентабельність власного капіталу	<u>Чистий прибуток</u> Власний капітал	Скільки припадає чистого прибутку на одиницю власного капіталу
5	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	<u>Власний капітал</u> Пасиви	Характеризує можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів; його незалежність від позикових джерел
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	<u>Власні обігові кошти</u> Власний капітал	Частка власних обігових коштів у власному капіталі
7	Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	<u>Власні кошти</u> Позикові кошти	Забезпеченість заборгованості власними коштами; перевищення власних коштів над позиковими свідчить про фінансову стійкість підприємства
8	Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	Поточні активи / Поточні пасиви	Характеризує достатність обігових коштів для погашення боргів протягом року
9	Коефіцієнт ліквідності швидкої	(Поточні активи – Запаси) / Поточні пасиви	Скільки одиниць найбільш ліквідних активів припадає на одиницю термінових боргів
10	Коефіцієнт ліквідності абсолютної	Грош. кошти / Поточні пасиви	Характеризує готовність підприємства негайно ліквідувати короткострокову заборгованість
11	Власні обігові кошти (робочий капітал)	(Власний капітал + довгострокові зобов'язання необоротні активи) або (оборотні активи – короткострокові зобов'язання)	Негативна тенденція – зменшення показника

1	2	3	4
12	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	Чиста виручка від реалізації / Середня сума оборотних активів	Зростання показника – позитивна тенденція
13	Коефіцієнт оборотності запасів	Собівартість реалізованої продукції / Середня вартість запасів	Зростання показника – позитивна тенденція
14	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Чиста виручка від реалізації / Середня сума дебіторської заборгованості	Зростання показника – позитивна тенденція
15	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Чиста виручка від реалізації / Середня сума кредиторської заборгованості	
16	Коефіцієнт оборотності обігових коштів (оборот)	Чиста виручка / Обігові кошти	Зростання показника – позитивна тенденція
17	Тривалість одного обороту оборотних активів	Кількість календарних днів звітного періоду / Коефіцієнт оборотності	Зменшення показника – позитивна тенденція
18	Тривалість одного обороту запасів	Кількість календарних днів звітного періоду / Коефіцієнт оборотності	Зменшення показника – позитивна тенденція